

BLADWIJZER

wegwijs met Heemkunde Vlaanderen

augustus 2016 • 17

Inhoud

Beheer en organisatie:

- Het belang van een sterk draagvlak. Lokale erfgoedraden in Vlaanderen

Onderzoek:

- Abraham - Catalogus van Belgische kranten
- Gedrukte aandelen als informatiebron voor lokaal historisch onderzoek

Ontsluiting:

- Erfgoededucatie voor jongeren? Een cursustraject voor erfgoedaanbieders
- Educatie 2016+ in Bokrijk
- Archives Portal Europe. Jouw archieven in Europa

Behoud en beheer:

- Hoe kun je Linked Open Data thesauri gebruiken om je collectie te beschrijven?

In de kijker

- Buurten met Erfgoed
- Erfgoeddag 2016
- Fier-gazet

COLOFON

- **Verantwoordelijke uitgever:**
Fons Dierickx
Grote Baan 193
9310 Herdersem
- **Contactgegevens:**
Heemkunde Vlaanderen vzw
Zoutwerf 5 - 2800 Mechelen
T 015 20 51 74
www.heemkunde-vlaanderen.be
info@heemkunde-vlaanderen.be
- **augustus 2016 - nr. 17**
- **Eindredactie:**
Heemkunde Vlaanderen vzw
- **Lay-out:** De Bie Printing

Het belang van een sterk draagvlak

Lokale erfgoedraden in Vlaanderen

In de vorige twee bijdragen over lokale erfgoedraden hebben we tips en voorbeelden gegeven hoe je een goed advies kunt formuleren. In deze derde en laatste bijdrage staan we stil bij het draagvlak van je erfgoedraad en hoe je dit kunt vergroten.

Als adviesraad werk je nooit voor jezelf. Het voornaamste doel van een erfgoedraad is om het beleid te ondersteunen en te adviseren. Maar erfgoedraden nemen ook andere taken op zich: overleg tussen aangesloten leden, de organisatie van een Erfgoeddag of een Open Monumentendag, infomomenten tot zelfs vorming. Ook in deze activiteiten werkt een erfgoedraad niet voor zichzelf, maar ten dienste van de bevolking of de verenigingen.

Vier voorzitters aan het woord

- Anita Caals is voorzitter van de Erfgoedraad van Schoten (provincie Antwerpen). Deze erfgoedraad is een deelraad van de Cultuurraad.
- Johnny Cloesen is voorzitter van de Erfgoedraad van Borgloon (provincie Limburg). Dit is een volledig autonome erfgoedraad.
- Herman Cornelis is voorzitter van de Erfgoeddeelraad van Lennik, een onderdeel van de Cultuurraad (provincie Vlaams-Brabant).
- Richard Vermeulen is voorzitter van Erfgoed Balen (provincie Antwerpen). Erfgoed Balen is opgestart als een heemkundige kring, maar is ook door de gemeente Balen erkend als adviesorgaan voor erfgoed.

Juist omdat je als adviesraad werkt voor het beleid, de verenigingen en de bevolking, is het belangrijk dat deze groepen op de hoogte zijn van je werking, het belang ervan erkennen en je ook ondersteunen. Op de volgende bladzijden bespreken we hoe je de

relaties met deze drie groepen kunt vormgeven en versterken. Hierbij hebben we ons gebaseerd op *Advies-GPS. Routeplanner voor je adviesraden*, een recente publicatie van de Wakkere Burger.¹ Verder hebben we gesprekken gevoerd met vier voorzitters van een erfgoedraad (zie kader). Hun goede raad en praktijkverhalen hebben we verwerkt in de tekst. Concrete tips en citaten vind je in de kadertekstjes.

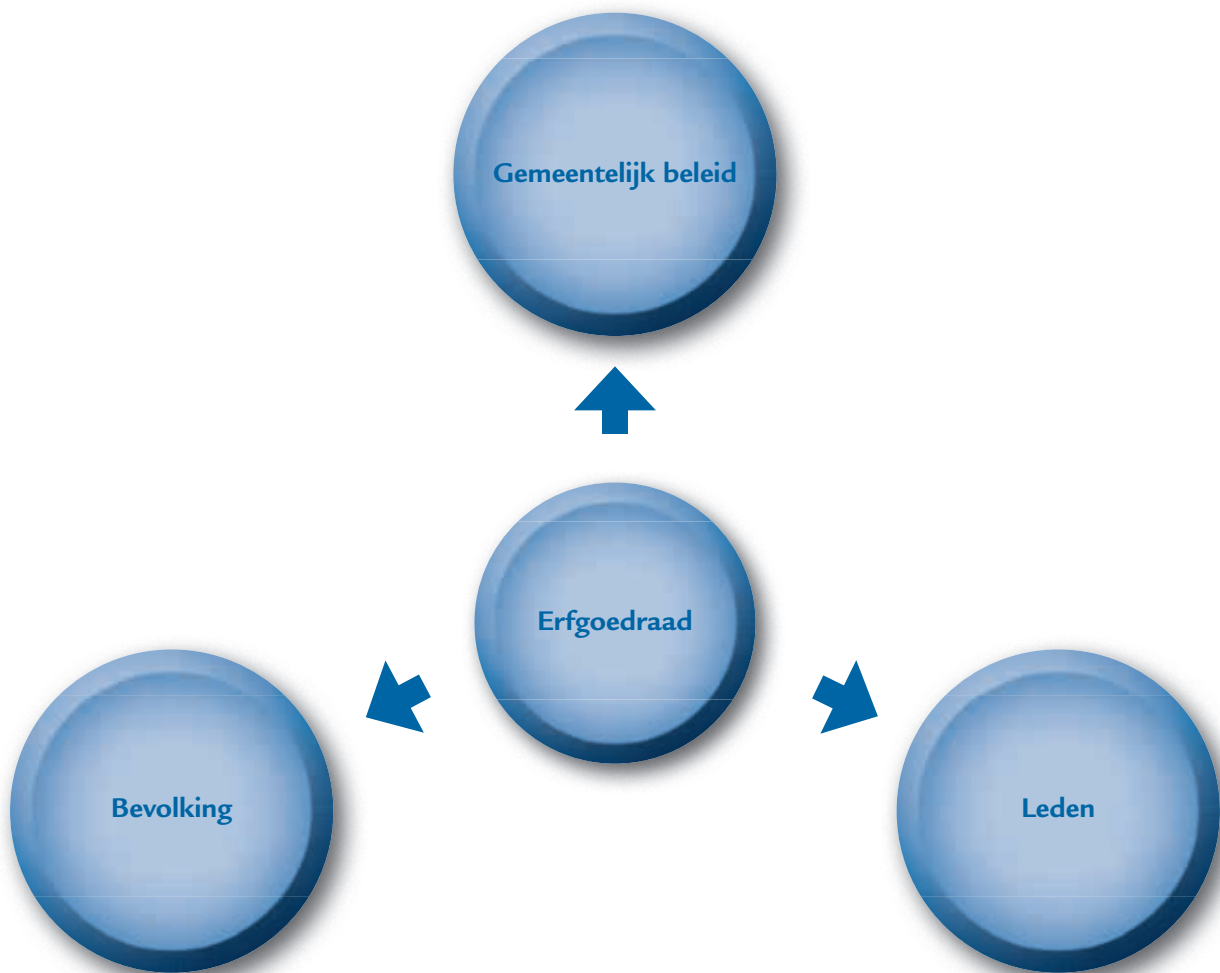

De Erfgoedraad van Schoten adviseert de gemeente ook bij de toekenning van de tweejaarlijks Erfgoedprijs Schoten. Op de foto: de schepen van Cultuur met de laureaat van de erfgoedprijs 2015.

De relatie met het gemeentelijk beleid

Een erfgoedraad zou in de eerste plaats beleidsondersteunend moeten werken. De meeste erfgoedraden zijn in het leven geroepen om het lokaal bestuur te adviseren over erfgoed. De erfgoedraad en het gemeentebestuur, en zeker de bevoegde schepen, zijn daarom belangrijke partners van elkaar.

De meeste erfgoedraden kiezen ervoor om de schepen ook uit te nodigen op de vergadering. Voor een schepen is het interessant om de werking van de erfgoedraad op te volgen. Zo houdt hij/zij de vinger aan de pols, maar tegelijk kan een schepen de raad

informerend over belangrijke beleidsintenties of de raad om advies te vragen. Het is echter niet de bedoeling dat de schepen zelf de discussies domineert of zich te sterk profileert tijdens de vergaderingen. Dit kan de werking van de erfgoedraad immers bemoeilijken en de betrokkenheid doen afnemen. Als erfgoedraad spreek je best duidelijk af dat de schepen vooral een informerende en waarnemende rol speelt tijdens vergaderingen. Verder moet het ook mogelijk zijn dat de erfgoedraad eens bewust zonder de schepen vergadert. Omgekeerd moet het ook kunnen dat de schepen via de voorzitter kan vragen om de adviesraad bijeen te roepen voor een dringend agendapunt.

Tip

De erfgoedraden van Borgloon en Schoten sturen de verslagen van elke vergadering ook naar het schepencollege. Zo is het schepencollege op de hoogte van wat er reilt en zeilt in de erfgoedraad.

Welke rol kan de cultuur- of erfgoedambtenaar spelen in zo'n erfgoedraad? Hij/zij kan bijkomende

informatie bezorgen tijdens de vergadering, maar mag niet te sturend optreden. Per slot van rekening is hij/zij slechts waarnemer. Verder kan de cultuurambtenaar instaan voor ondersteuning van de adviesraad. Voor vele erfgoedraden is het handig dat de cultuurambtenaar de rol van secretaris op zich neemt, de uitnodigingen verstuurt en de verslagen maakt. Hou er wel rekening mee dat zo'n secretarisrol extra werk met zich meebrengt en dat de cultuurambtenaar dit ook moet kunnen verantwoorden naar het gemeentebestuur. In Schoten zit bijvoorbeeld de bibliothecaresse namens de gemeente in de erfgoedraad. Aanvankelijk stond enkel in haar takenpakket omschreven dat ze de erfgoedraad moest 'ondersteunen'. Deze beschrijving was te algemeen. Nu is heel duidelijk beschreven wat de ondersteuning van de erfgoedraad inhoudt: secretariaatswerk, logistieke ondersteuning, bijwonen van de vergaderingen. Dit maakt het voor haar gemakkelijker om bijvoorbeeld deelname aan een avondvergadering te verantwoorden naar het gemeentebestuur.

Om de relatie met de schepen en de cultuurambtenaar te stroomlijnen, maak je best duidelijke af-

spraken. Nogal wat adviesraden werken zelfs met een afsprakennota om de onderlinge relaties met het beleid vast te leggen. Zo'n afsprakennota geeft een antwoord op volgende vragen:

- Hoe en van wie krijgt de raad achtergrondinformatie om een goed advies te kunnen uitbrengen?
- Welke ondersteuning krijgt de erfgoedraad van de gemeente? Denk aan een jaarlijks werkingsbudget, maar ook aan vergaderlokalen en secretariaatswerk.
- Welke rol speelt de ambtenaar?
- Wat verwacht het gemeentebestuur van de adviesraad?

Zo'n afsprakennota maak je logischerwijs op aan het begin van de gemeentelijke legislatuur of wanneer een nieuwe schepen aantreedt. Het spreekt natuurlijk voor zich dat een goede relatie niet enkel steunt op enkele uitgeschreven afspraken. Door elkaar geregeld op de hoogte te houden, kom je tot een goed team waarin de drie partners (adviesraad, administratie, politiek) elkaar kennen en waarderen.

Citaat

'We waken ervoor om ons teveel te associëren met één politieke partij. Als erfgoedraad onderhouden we goede contacten met alle schepenen en fracties. In dit opzicht proberen we boven de partijpolitiek te staan.'

(Richard Vermeulen, Erfgoed Balen)

De relatie met de leden en de verenigingen

Een tweede partner van je werking zijn natuurlijk de erfgoedactoren in je gemeente. Vele erfgoedraden vinden het belangrijk om verenigingen te vertegenwoordigen. En terecht: erfgoedverenigingen zijn een belangrijke speler in het lokale erfgoedbeleid. Vele verenigingen zijn dagelijks in de weer met erfgoed en hebben er een goed zicht op welk erfgoed in je gemeente extra aandacht verdient. Als lid van je erfgoedraad kunnen zij ervoor zorgen dat je de vinger aan de pols houdt. Maar ongetwijfeld zijn er in je gemeente nog vele andere burgers met een hart voor erfgoed. Laat ook daarom specialisten en geïnteresseerde burgers toe. Verschillende profielen in je raad zorgen ervoor dat je meer expertise kunt samenbrengen en met kennis van zaken een advies kunt formuleren. Zeker als de erfgoedraad geregeld

adviezen uitbrengt over technische aangelegenheden is het belangrijk dat je ook deskundigen in huis haalt. Een ander voordeel van een divers samengestelde erfgoedraad is dat je je gemakkelijker kunt opwerpen als spreekbuis van de lokale gemeenschap.

Citaat

'Zorg dat de erfgoedraad een gespreide samenstelling heeft. Als je allemaal mensen hebt met een zelfde perspectief, dan geraak je niet vooruit.'

(Herman Cornelis, Erfgoeddeelraad Lennik)

Toch is het soms moeilijk om nieuwe en jonge leden te vinden voor een erfgoedraad. Vele mensen willen nog wel vrijwilligerswerk verrichten, maar kiezen eerder voor een korter engagement. En dat kan, net zoals bij vele erfgoedverenigingen, een probleem vormen voor adviesorganen die net een permanent karakter hebben. Bovendien moet je beseffen dat verschillende organisaties in dezelfde vijver vissen. Iedereen wil dezelfde hardwerkende en competente vrijwilligers. Vaak zijn deze personen actief in verschillende verenigingen en voelen zij zich al overbevraagd.

Hoe kan je de samenstelling van de raad van bestuur verbreden? Er zijn twee stappen die je kan zetten:

1. Bekijk in de eerste plaats de structuur van je adviesraad.
  - Vele erfgoedraden tellen een beperkte groep gemotiveerde voortrekkers die al heel wat ervaring hebben opgebouwd. Zij zijn van vele markten thuis en hebben een goed zicht op het erfgoed in de gemeente. Deze gemotiveerde trekkers kunnen de vaste kern of het dagelijks bestuur vormen van de erfgoedraad.
  - Niet iedereen voelt zich evenwel geroepen om meteen deel uit te maken van zo'n kern. Daarom kan je werken met tijdelijke werkgroepen of commissies. Denk bijvoorbeeld aan een informele commissie om adviezen voor te bereiden of een commissie om bijvoorbeeld de Erfgoeddag te organiseren. Laat mensen kiezen voor welke werkgroep ze zich willen engageren.
  - Hou de structuur overzichtelijk. Zorg ervoor dat het doel en opdrachten van het dagelijks

Erfgoed Balen houdt er een sterke vrijwilligerswerking op na en slaagt er in om ook jongeren te betrekken. Hierdoor sleepte Erfgoed Balen in 2015 nog de titel Ambassadeur Heemkunde Vandaag in de wacht.

bestuur en de tijdelijke commissies duidelijk zijn. Als de erfgoedraad deel uitmaakt van de cultuurraad is het ook belangrijk om de relaties met de cultuurraad helder te stellen. Voor welke zaken kan de erfgoedraad zelf beslissingen nemen en welke punten moet je nog voorleggen aan de cultuurraad?

- Evalueer de structuur. Als jouw adviescommissie het laatste jaar niet is samengekomen, dan is het tijd om dit orgaan te herbekijken. Wat zegt dit over de adviesfunctie van je erfgoedraad? Of misschien is het tijd om nieuwe leden voor zo'n commissie te zoeken?
2. Als de structuur van je erfgoedraad goed is geregeld, dan kan je gericht zoeken naar nieuwe leden:
- Begin geen speurtocht in het wilde weg. Denk van tevoren na over het profiel dat je zoekt. Zoek je bijvoorbeeld geëngageerde leden om de kern te versterken of deskundigen met een technische kennis van zaken? Of heb je nood aan vertegenwoordigers van het verenigingsleven om je draagvlak te vergroten?
  - Spreek je persoonlijk netwerk aan, maar communiceer ook via andere kanalen. Denk aan de gemeentelijke website, Facebook, het ge-

meentebled of waarom geen interview met de voorzitter in de Streekkrant? Vermeld hierbij wat er van nieuwe raadsleden verwacht wordt en wat je hen te bieden hebt.

- Laat ruimte voor soepele engagements. Een kandidaat wil zich misschien niet engageren voor een vast lidmaatschap, maar is misschien wel heel goed op de hoogte van een specifiek thema dat binnenkort op de agenda staat. Bij die vergaderingen kan je de kandidaat dan als externe expert betrekken. Zo leert de erfgoedraad van diens kennis. Omgekeerd leert de kandidaat de raad kennen en stroomt misschien toch nog door naar een commissie of de kern?
- Niet alle beschikbare plaatsen moet je invullen. Formuleer in de statuten bijvoorbeeld dat het bestuur van de erfgoedraad uit maximum 14 personen bestaat. Zo hoeft je niet kost wat kost de plaatsen in te vullen, maar kan de plaats opgevuld worden zodra er een goede kandidatuurstelling is.

Citaten

‘Bij nieuwe leden kijken wij naar vooral geëngageerde en gemotiveerde kandidaten. Nieuwe leden moeten voor ons geen grote erfgoed specialisten zijn. Expertise over erfgoed kan je namelijk opdoen. Belangrijk is vooral dat je het graag doet.’

(Richard Vermeulen, Erfgoed Balen)

‘Als adviesraad brengen wij geregeld advies uit over bouw dossiers. Dit is vaak technische materie. Toen wij nieuwe leden zochten, gingen wij daarom vooral op zoek naar specialisten. Onze cultuurbeleidscoördinator heeft een uitgebreid netwerk en kon enkele mensen aanduiden die beroepsmatig actief zijn in de cultuur- en erfgoedsector. Deze mensen hebben we vervolgens persoonlijk aangesproken, met meestal een positief gevolg.’

(Anita Caals, Erfgoedraad Schoten)

De relatie met de bevolking

Naast hun adviserende opdracht, houden de meeste erfgoedraden er nog een andere werking op na. Zo zetten veel erfgoedraden nog zelf projecten en acties op touw. Voorop staan de (coördinatie of organisatie van de) Erfgoeddag en Open Monumentendag, publieksgerichte activiteiten rond de Eerste Wereldoorlog, ontsluiting van onroerend erfgoed (via infoborden of erfgoedwandelingen) en de uitgave van publicaties. De publieksgerichte werking is voor de ene erfgoedraad al wat meer uitgesproken dan voor de andere. Erfgoed Balen bijvoorbeeld is zowel adviesorgaan als een erfgoedvereniging. De publieksgerichte werking en de adviesfunctie lopen daar door elkaar en kunnen elkaar ook versterken.

Citaat

‘Een goed contact met de bevolking is ook nodig om de vinger aan de pols te houden. Mensen kunnen de erfgoedraad attenderen op bedreigd erfgoed of erfgoed dat extra aandacht nodig heeft.’ (Richard Vermeulen, Erfgoed Balen)

Adviesraden krijgen wel eens het verwijt dat ze te veel organiseren en te weinig advies uitwerken. Dit klopt misschien, maar een publieksgerichte actie kan ook het lokale draagvlak versterken voor erf-

goed en zo ook het beleid over de streep trekken. De Erfgoeddeelraad in Lennik heeft dit heel goed begrepen. De voorbije jaren heeft deze erfgoedraad al verschillende adviezen geformuleerd voor het behoud van religieus erfgoed in de gemeente. Het ging daarbij om kapelletjes, religieuze standbeelden en de restauratie van de kerk. Om ook de bevolking te sensibiliseren rond dit religieuze erfgoed, heeft de erfgoedraad ook al verschillende tentoonstellingen en rondleidingen georganiseerd rond dit erfgoed.

Daarnaast kan je als erfgoedraad het brede publiek informeren over je werking. Zeker het gemeentelijke informatieblad is een belangrijk kanaal om de bevolking te informeren. Als erfgoedraad kan je ook gebruik maken van sociale media. De Erfgoedraad van Borgloon bijvoorbeeld beheert de facebookgroep ‘Ge Zijt van Borgloon’. Op deze pagina worden vooral historische weetjes gepost, maar de erfgoedraad gebruikt ze ook voor oproepen en om zijn werking bekend te maken. Opvallend is dat de Erfgoedraad Borgloon zijn adviezen aan het gemeentebestuur niet publiek maakt. Andere erfgoedraden doen dit net wel om zo het draagvlak voor de eigen werking te versterken.

Bijsluiter: de relatie met de media

De media is een belangrijk kanaal om te communiceren met je leden, de bevolking en zelfs het beleid. Sommige erfgoedraden stappen naar de media om de aandacht te vestigen op bedreigd erfgoed of om een beslissing van het gemeentebestuur aan te vechten. Dit gebeurde bijvoorbeeld in Borgloon voor de restauratie van de stroopfabriek. In 2007 won deze fabriek nog de Monumentenstrijd op Canvas. Toen was het de bedoeling om de hele site te renoveren. Dit plan dreigde in het water te vallen, toen bleek dat het stadsbestuur geen geld had voor de restauratie. De Erfgoedraad Borgloon stapte naar de pers om deze ‘verschrikkelijke situatie’ aan te kaarten. Deze actie werd niet in dank afgenomen door het gemeentebestuur, maar zette de stroopfabriek wel opnieuw op de politieke agenda. Gelukkig zijn de relaties met het stadsbestuur inmiddels fel verbeterd.

Kortom: een mediacampagne kan helpen om een kwestie op de politieke agenda te krijgen. Toch is zo’n campagne niet evident, want het kan de relaties met het gemeentebestuur verzuren. Als je naar de media toestapt, is het belangrijk om niet

alle bruggen te verbranden door de schepen bijvoorbeeld persoonlijk te viseren. Want ook in de toekomst zal je als adviesraad nog moeten samenwerken met het gemeentebestuur.

Als erfgoedraad kan je ook op een ludieke manier in de media komen. In 2011 tekenden de bibliotheek en de Erfgoedraad van Schoten in op een voorstel van het M HKA om enkele kunstwerken in bruikleen te nemen. Tussen de rekken van de bibliotheek waren zeven kunstwerken te zien van enkele Belgische topkunstenaars. Grote blikvangers waren vier 'Bic-dweilen', een kunstwerk van Jan Fabre. De keuze voor deze dweilen was niet toevallig. Het bibliotheekgebouw - een ontwerp van de bekende architect Renaat Braem - was namelijk dringend aan restauratie toe. De regen sijpelde er zelfs geregeld binnen. Deze actie haalde zelfs de nationale media

Eindnoten

- 1 De Wakkere Burger, *Advies-GPS. Routeplanner voor je adviesraden*, Brussel, 2016.
- 2 **Zie:** Dweilen van Jan Fabre tussen de rekken, in: Het Nieuwsblad, 22 oktober 2011.
- 3 Gregory Vercauteren is bij FARO het aanspreekpunt voor lokaal erfgoedbeleid, erfgoedcellen en vrijwilligerswerk in de erfgoedsector. De auteur dankt ook Nele Provoost, voor haar input bij de voorbereiding van dit artikel en voor de samenwerking bij de twee vorige artikels.

en hielp om de restauratie van de bibliotheek onder de aandacht te brengen. 'Trouwe bezoekers kijken niet meer op als ze hier dweilen zien liggen om het insijpelende water op te vangen', zo getuigde de bibliothecaris in het Nieuwsblad.² Het voordeel van zo'n ludieke actie is dat je positief in de kijker loopt. Dit wekt vaak meer aandacht dan wanneer je enkel iets wil aanklagen.

Erfgoedraad van Borgloon treedt geregeld naar buiten. Zo was de Erfgoedraad ook present op de Erfgoedmarkt van de erfgoedcel Haspengouw.

Citaat

'Probeer als adviesraad altijd eerst met het gemeentebestuur te overleggen. Pas als dit niets uithaalt, kan je overwegen om naar de pers te stappen.'

(Johnny Cloesen, Erfgoedraad Borgloon)

Meer weten?

Deze derde bijdrage vormt de afsluiter van onze reeks over lokale erfgoedraden. Vanzelfsprekend blijven FARO en Heemkunde Vlaanderen aandacht besteden aan de werking van erfgoedraden. Zou je graag een erfgoedraad willen oprichten, maar weet je niet goed hoe eraan te beginnen? Ben je lid van een erfgoedraad en wil je de adviesfunctie versterken? Of ben je op zoek naar vers bloed? Neem dan contact met ons op. Graag verkennen we welke nieuwe wegen je kan bewandelen met je erfgoedraad.

Gregory Vercauteren³

Stafmedewerker FARO.

Vlaams Steunpunt voor Cultureel Erfgoed

Abraham - Catalogus van Belgische Kranten

Op zoek naar (historische) kranten? *Abraham* is al acht jaar dé online catalogus van Belgische kranten in Vlaamse collecties. De nadruk ligt op kranten uit de periode 1830-1950. Die zijn, door hun slechte papierkwaliteit, het meest kwetsbaar. De databank is te vinden op www.krantencatalogus.be. Je vindt er informatie over meer dan 7300 krantentitels die worden bewaard in meer dan 100 erfgoedinstellingen in Vlaanderen en Brussel.

Waarom is *Abraham* – Catalogus van Belgische Kranten zo interessant voor heemkundigen?

Kranten zijn een belangrijke bron voor al wie geïnteresseerd is in de actualiteit van het verleden. Ze geven een blik op de dagdagelijkse gang van zaken. *Abraham* vormt het cruciale startpunt voor je zoektocht naar deze bronnen.

Weet je welke krant je nodig hebt maar niet waar je er exemplaren van kan vinden? Gebruik dan een gerichte zoekopdracht en ontdek de verschillende erfgoedinstellingen die exemplaren van deze titel in hun collectie hebben. Naast de bezitsgegevens (welke nummers van welke jaargangen, op papier, microfilm, en/of digitaal), vind je er ook de contactgegevens van de betrokken bewaarinstelling.

Ben je op zoek naar informatie over een specifieke regio of locatie? Dan gebruik je best de bladerfunctie op doelgebied. Die laat je toe om van een nationaal niveau geleidelijk aan te verfijnen tot de plaats of regio waarin je geïnteresseerd bent en alle krantentitels te vinden die zich richten op een publiek uit dat gebied.

Daarnaast is het ook mogelijk krantentitels te doorzoeken via trefwoorden die een indicatie geven van het soort nieuws dat behandeld wordt of van de ideologische of politieke strekking van de publicatie. Ook hier kan je zowel heel gericht zoeken als bladeren.

Erfgoedinstellingen investeren de laatste jaren meer en meer in het digitaliseren van kranten om ze duurzaam te bewaren en om ze beter te kunnen ontsluiten. Ze zijn te vinden op de digitale platformen van de verschillende instellingen en collecties. Om ook hier door het bos de bomen nog te kunnen zien, vind je in *Abraham* bij krantentitels rechtstreekse links naar online beschikbare exemplaren waar mogelijk.

Handleiding

Wil je een kijkje nemen op onze databank? We leggen je stapsgewijs uit hoe je *Abraham* kan gebruiken als een gemakkelijke en efficiënte tool in je zoektocht naar oude kranten.

Surf naar <http://www.krantencatalogus.be>. De taal staat automatisch op Nederlands. Wil je de website in een andere taal raadplegen? Klik dan op de taaloptie in het balkje. Op de startpagina vind je verschillende secties. De belangrijkste staat linksboven. Daar kan je in de databank zoeken. De andere zijn eerder bedoeld om bijkomende informatie te geven. We overlopen ze even hieronder.

Zoeken in de krantencatalogus

Het onderdeel **Snelzoeken in de krantencatalogus** staat toe om je zoektocht naar krantentitels zo breed mogelijk te houden. Voer je bijvoorbeeld het trefwoord *Aalst* in, dan krijg je 102 titels. Sommige daarvan hebben het woord *Aalst* in de titel (bijvoorbeeld *Gazette van Aalst* of *De Aalstersche pachter*), andere zijn in *Aalst* uitgegeven (bijvoorbeeld *De Dendergalm*) en nog andere waren gedrukt voor het doelgebied *Aalst* (bijvoorbeeld *De kleine burger van Sottegem*).

Snelzoeken in de krantencatalogus

[Zoektips](#) | [Geavanceerd zoeken](#) | [Bladeren](#)

Wil je doelgerichter op zoek gaan? Kijk dan naar een van de drie secties onderaan vermeld: 'Zoektips', 'Geavanceerd zoeken' en 'Bladeren'. Het geeft geen verschil of je voor deze drie secties hier klikt of op de grijze bovenbalk van de startpagina: je komt op dezelfde plek uit.

De sectie **Zoektips** biedt gevorderde gebruikers handige aanwijzingen om gericht de databank te doorzoeken door speciale codes te gebruiken.

Als je liever niet met codes werkt maar toch een iets gerichtere zoekopdracht wil uitvoeren, raden we je aan om de optie **Geavanceerd zoeken** te gebruiken. Via de Booleaanse operatoren (EN-OF-NIET) kom je met de gegeven zoektermen (*woord uit titel – titel – plaats van uitgave – plaatskenmerk – geografisch doelgebied – type krant – toegankelijkheid*) al een heel eind. Vervolgens kan je filteren op de taal van de krant, de drager waarop ze beschikbaar is (papier, microfilm, digitaal), het type krant, het jaar van uitgave en de instelling waarin ze wordt bewaard. Zoek je een Franstalige krant van het type landbouwpers die momenteel in de Koninklijke Bibliotheek van België wordt bewaard en het woord 'gazette' in de titel heeft? Als je de gewenste velden aanklikt, krijg je het enige resultaat te zien, namelijk *La gazette agricole*.

Search terms table:

EN	gazette	Woord uit titel
EN	Frans	Taal
EN	Landbouwpers	Type krant
EN	Lier	Plaatskenmerk

Buttons: Zoeken

De sectie **Bladeren** maakt het mogelijk om Belgische kranten te ontdekken per geografisch doelgebied (de regio of plaats waarvoor een krant bedoeld was) of per type krant (doelpubliek, thematiek, ideologie, enzovoort).

Zoek je kranten die bedoeld waren voor het arrondissement Maaseik? Klik op: *Kranten per doelgebied > Vlaanderen > Limburg [België, provincie] > Maaseik (Arr.) > Werken met betrekking tot Maaseik (Arr.) en meer specifieke begrippen*. De website geeft je dan vijftien krantentitels. Via de opties *Meer uitgebreide begrippen*, *Verwante begrippen* en *Meer specifieke begrippen* kan je navigeren naar een groter of kleiner geografisch gebied.

Wil je te weten komen welke satirische kran-

tentitels er in onze databank staan? Klik op *Kranten per type > Satirische pers > Werken met betrekking tot Satirische pers*, en je komt uit op 232 titels. Ook hier kan je werken met de opties *Meer uitgebreide begrippen*, *Verwante begrippen* en *Meer specifieke begrippen*. Voor elke soort krant wordt trouwens ook een korte definitie gegeven en een voorbeeld getoond.

Wie de Abraham-databank intensief gebruikt, vindt het vaak handig om een krant via haar uniek identificatienummer te kunnen opzoeken. Speciaal hiervoor is een zoekbox aangeemaakt die dit mogelijk maakt. Voer het identificatienummer c:bnc:1234 in en je komt uit op de titel *Aankondiger: weekblad voor 't kanton Lier*.

Record opvragen

Als u het unieke identificatienummer kent, kunt u hieronder het record van een krantentitel opzoeken.

Input: c:bnc:1234   Zoeken

Selecties maken, records tonen, bewaren en filteren

Als je zoektocht achter de rug is, kan je met de resultaten aan de slag. Je kan een of meerdere records aanvinken en die vervolgens in detail bekijken (Selectie tonen) of bewaren (Selectie bewaren). Bewaarde items komen in de **Bewaarijst** terecht. Als je alle records van de resultatenlijst wil bekijken of bewaren, klik dan op **Alles tonen** of **Alles bewaren**. Bevat de lijst te veel records en vind je moeilijk terug wat je zoekt? Via **Filteren** (zie ook aan de linkerkant van de resultatenlijst) is het mogelijk om je zoektocht verder te verfijnen op taal, bewaarinstelling, jaar of drager.

Buttons: Zoeken, Desableeren, Selectie tonen, Alles tonen, Selectie bewaren, Alles bewaren

Filter om te verfijnen of geef andere zoekterm: [input field]

Het belfort: algemeen katholiek weekblad voor Brugge en provincie
Brugge : 1922 - 1937
ADVN - KADOC - KUL-C - OB-Brugge - PB-Tolhuis

Als je op een resultaat klikt, krijg je een beknopt overzicht van de bibliografische gegevens van een specifieke krantentitel. Zo kan je zien wat de officiële titel is van de krant, waar en wanneer ze werd uitgegeven en in welke taal ze verscheen, voor welk geografisch domein ze was bedoeld en welk doelpubliek ze bediende. Bij **Opmerking** is soms aangegeven of de krant onder variërende (onder)titels is verschenen, of ze een tijd niet uitkwam, of ze een voortzetting is van of zelf is voortgezet door een andere titel, enzovoort.

Daaronder toont de titelinformatie in welke instellingen en op welke dragers (papier, microfilm of digitaal) de krantentitel vandaag wordt bewaard. Ofwel wordt de bezitsinformatie aangegeven met kalenderdata in de vorm van dag-maand-jaar, ofwel wordt de jaargang, het jaar en het nummer vermeld. Zo wil 15(1926)22,26 zeggen dat men beschikt over nummers 22 en 26 van de 15e jaargang, die in 1926 verscheen.

Beschikbaarheid	
Online	Elektronisch beschikbaar: 15-01-1914 - 03-08-1914 (KUL-C via Het Archief)
instellingen	EHC Papier 1(1911)3-17(1926)7
	ADVN Papier 3(1913)64; 16(1927)1-32,34-52
	KUL-C Papier 1(1911)1-4(1914)61; 15(1926)22,26; 16(1927)7,12,14,32
	UGENT-CS Papier 15(1926)

Sommige bewaarinstellingen hebben hun kranten online beschikbaar gemaakt. Die kan je raadplegen via de link **Elektronisch beschikbaar**. Met een begin- en een einddatum is aangegeven voor welke periode digitale kranten beschikbaar zijn. Tussen haakjes wordt vermeld welke instelling de digitale kranten aanbiedt en via welk online platform. Bewaarinstellingen zijn afgekort weergegeven. Om te weten welke instelling er onder EHC schuilgaat, moet je klikken op de rode letters. Je krijgt meteen de volledige naam en adresgegevens mee.

Nieuws van de Grote Oorlog

Ben je specifiek geïnteresseerd in kranten uit de Eerste Wereldoorlog, dan is het *Nieuws van de Grote Oorlog* zeker iets voor jou¹. Als je op de homepage van Abraham op het kaartje bij dit onderdeel klikt, ga je naar meer dan 900 krantentitels uit 1914-1918 die op één kaart zijn gevisualiseerd. Zoom in op de kaart en ontdek de titels die aan een bepaalde plek verbonden zijn.

Onder de gele ballonnetjes en de rode blokjes vind je de titels die voor deze locatie bestemd waren, dan wel op die plek werden gedrukt. Een voorbeeld: drie krantentitels richtten zich tot het gebied van Diksmuide, terwijl slechts twee daarvan – *De boterkooper van Dixmude* en *De Vlaamsche boer* – effectief in Diksmuide werden gedrukt. De derde – *Dixmude en omstreken, op het vreemde* – werd in Stavele gedrukt. In lijn hiermee zie je ook dat heel wat kranten die bestemd waren voor een Belgische regio, eigenlijk in het buitenland gedrukt werden.

Klik je op een van de titels, dan kom je op de bijbehorende informatiepagina in Abraham terecht. Bij het gedeelte **Beschikbaarheid** zie je dan in welke instellingen deze krant aanwezig is en een link om de krant te bekijken op <http://www.hetarchief.be>. Deze website bevat een enorme beeldbank van gedigitaliseerde oorlogskranten, samengebracht uit zeventien Vlaamse erfgoedorganisaties.

Over Abraham - Catalogus van Belgische Kranten

Klik je op de homepage op **meer over de krantencatalogus**, dan ga je naar de website van de Vlaamse Erfgoedbibliotheek, die de krantencatalogus sinds 2011 beheert. Daar kan je verder lezen over Abraham, met pagina's over de ontstaansgeschiedenis en de doelstellingen van de databank, de afbakening van het materiaal (wat is een krant en wat niet?), de deelnemen-

Over Abraham - Catalogus van Belgische kranten

In Abraham vindt u Belgische nieuwsbladen die worden bewaard in zo'n honderd bibliotheken en erfgoedinstellingen in Vlaanderen en Brussel, met name uit de periode 1830-1950.

De krantendatabank is genoemd naar de Antwerpse uitgever Abraham Verhoeven (1575-1652). Deze pionier van de dagbladders gaf in 1605 een van de allereerste kranten ter wereld uit.

[meer over de krantencatalogus](#)

De vzw Vlaamse Erfgoedbibliotheek is een netwerk van erfgoedbibliotheeken dat eind 2008 werd opgericht door zes partnerbibliotheeken:

- de Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience in Antwerpen
- de Universiteitsbibliotheek Antwerpen
- de Openbare Bibliotheek Brugge
- de Universiteitsbibliotheek Gent
- de Provinciale Bibliotheek Limburg in Hasselt
- de Universiteitsbibliotheek Leuven

De Vlaamse Erfgoedbibliotheek richt zich tot iedereen die een hart heeft voor de geschreven, gedrukte en digitale erfgoedcollecties van bibliotheken. Via diverse projecten en onderzoek willen we expertise ontwikkelen en kennis verspreiden rond de ontsluiting, digitalisering en conservering van deze bewaarcollecties. Verder willen we het publiek bewust maken van het rijke bibliotheekerfgoed dat in Vlaanderen en Brussel aanwezig is. Want de oude geschriften en historische documenten die in onze erfgoedbibliotheeken zorgvuldig worden bewaard hebben vandaag de dag nog steeds zin en betekenis. Het zijn fascinerende bronnen die mensen in staat stellen om kennis te vergaren over ons verleden of om plezier te beleven aan de verhalen en wettenswaardigheden uit vervlogen tijden.

Op 25 oktober 2013 mocht de Vlaamse Erfgoedbibliotheek uit handen van minister Joke Schauvliege de Prijs van de Vlaamse Gemeenschap voor Cultureel Erfgoed 2012-2013 in ontvangst nemen.

de erfgoedinstellingen, welke gegevens worden verzameld en hoe je aanvullingen op de databank kunt doorgeven. Ook daar wordt beknopt uitgelegd hoe je de databank kan doorzoeken.

Links naar handige tools

Ben je intensief bezig met Belgische of gedigitaliseerde kranten, of krijg je er maar niet genoeg van? Dan vind je onderaan de homepage nog een aantal interessante links naar externe bronnen. De link **Repertoria van de Belgische pers** biedt een bibliografie van alle overzichtspublicaties in verband met Belgische kranten. Wil je gedigitaliseerde kranten uit het buitenland bekijken, ga dan naar **Online krantencollecties**, die websites van over de hele wereld bundelt. **Online kranten in Abraham** brengt ten slotte de meer dan 1200 krantentitels uit de databank samen die beschikken over een internetlink.

Nieuws

Blijf je graag op de hoogte van de laatste berichten over de Abraham-databank? Hou dan de nieuwssectie in de gaten. Je vindt er ook terug welke nieuwe titels toegevoegd zijn in Abra-

ham, en welke kranten recent werden gedigitaliseerd in de partnerinstellingen. Nieuwigheden over historische kranten komen ook aan bod.

Nieuws

Tentoonstelling 'Klein nieuws uit de Grote Oorlog. Berichten van het (thuis)front'

2016-06-10 Tijdens de Eerste Wereldoorlog was nieuws van het thuisfront schaars. Soldaten en vluchtelingen verzamelden nieuws in krantjes en verdeelden die onder dorps-, stads- of schoolgenoten. Deze krantjes brachten het kleine nieuws en waren de sociale media van de Grote Oorlog.

We updaten *Abraham* regelmatig. Zo komen er nieuwe gegevens bij, meer links, gedetailleerde informatie, etc. Er is een 'widget' ontwikkeld, een kleine 'zoekbox' die je op je eigen website kan plaatsen om van daar uit rechtstreeks te zoeken in de *Abraham*-krantencatalogus. Verder werken we ook aan het beschikbaar maken van de website in het Frans en een nog vlottere lay-out van de publiekswaarsite. Nieuws hierover verschijnt altijd op de website van de Vlaamse Erfgoedbibliotheek én de homepage van Abraham.

Nog vragen?

Heb je tijdens het zoeken toch nog nood aan enkele *tips and tricks*? Je kan altijd de helpknop rechts boven aan de pagina aanklikken om je geheugen op te frissen. De hulpknoppen zijn toegespitst op de zoekinformatie die je op de desbetreffende pagina nodig hebt. Je kan ook een kijkje nemen op onze online handleiding. Die is te vinden op <http://manual.krantencatalogus.be>.

Werk je voor een erfgoedorganisatie en zijn er nog kranten uit de collectie waarvan we niet op de hoogte zijn? Of heb je meer informatie over een krant? Ken je online beschikbare kranten waarnaar we nog kunnen linken? Laat het ons weten via de feedbackknop die je op alle webpagina's van *Abraham* vindt.

Eva De Ridder
Assistent, Vlaamse Erfgoedbibliotheek

Susanna De Schepper
Projectmedewerker
Bibliografische Ontsluiting na Projectmedewerker

Vlaamse Erfgoedbibliotheek

Eindnoten

1 J. Claeys, B. Declercq en K. Vander Plaetse, 'Nieuws van de Groote Oorlog voor heemkundigen', *Bladwijzer* (2015), nr. 15.

Gedrukte aandelen als informatiebron voor lokaal historisch onderzoek

In de zoektocht naar meer informatie over wat er zich in onze eigen omgeving afspeelde, is het interessant om ook eens minder gekende wegen in te slaan. In dit artikel willen we graag wijzen op hoe een gedrukt aandeel ten volle benut kan worden als bron voor lokaal historisch onderzoek.

De Belgische economie was een van de eerste in de wereld om de uitdagingen van de Industriële Revolutie aan te gaan. België was op het einde van de 19de eeuw uitgegroeid tot een belangrijke economische speler. De beschikbaarheid van kapitaal vormde daarbij een belangrijke voorwaarde.

De omvang van de industriële activiteiten ging de mogelijkheden van de meeste familiale bedrijven te boven. De naamloze vennootschapsvorm met zijn aandelen en obligaties bood de kans om grote concentraties van kapitaal te kunnen aantrekken en inzetten. Zo konden ook minder kapitaalkrachten meestappen in het verhaal van de nieuwe economische verwezenlijkingen. Tegelijk bood het de mogelijkheid om het risico van de investeringen te spreiden over verschillende ondernemingen. De bedrijfsvorm was een succes. Tussen 1800 en 1913 werden in België ongeveer 9500 naamloze vennootschappen opgericht.

Om de geschiedenis van een dergelijke vennootschap en bij uitbreiding van zijn omgeving te bestuderen, kan je onder meer gebruik maken van het gedrukte aandeel. De informatie die erop te vinden is, is doorgaans duidelijk en heel betrouwbaar. Dat is zeker het geval sinds de wet op de handelsvennootschappen van 1873 vastlegde wat op een aandeel gedrukt moest worden.

De oprichtingsakte van een vennootschap, al dan niet notarieel, somt de ‘spelregels’ op tussen ener-

zijds de vennoten en anderzijds de buitenwereld. Die akte dient steeds als basis voor de vermeldingen op een aandeel. Gezien het belang van het gedrukte aandeel - het vertegenwoordigt immers een niet onbelangrijke waarde - werd er steeds nauwkeurig op toegekeken dat de vermelde informatie correct was. Je kan daarom aannemen dat het onderzoek van een gedrukt aandeel in grote mate het zoeken naar de oprichtingsakte overbodig kan maken.

We gaan in dit bescheiden artikel niet in op alle mogelijke verschillende soorten aandelen. We beperken ons hier tot een opsomming van de informatie die je kan vinden op een gedrukt aandeel. We bespreken daarbij ook kort hoe die informatie aangewend kan worden.

We doen dat aan de hand van een voorbeeld, namelijk een aandeel van de N.V. DENAEYER.

Meestal zijn de gedrukte aandelen enkel opgesteld in het Frans. Hier hebben we te maken met een tweetalig document. Uiteraard is de inhoud van de gegevens in beide talen volledig dezelfde.

De voorzijde

- 1) *Denaeyer*: Naam van het bedrijf. Soms vind je daar ook een verkorte naam.
- 2) *N.V.*: De rechtsvorm is in dit geval de naamloze vennootschap. Je kan ook andere rechtsvormen aantreffen: cva, comva, pvba, cv, sv, ...
- 3) *Gesticht volgens akte voor Mr Edouard Van Halteren notaris te Brussel, de 20 juli 1907*. Hier vinden we de naam en standplaats van de notaris bij wie de oprichtingsakte berust. Wanneer die notaris werd ingeschakeld voor de oprichting, mogen we aannemen dat het interessant kan zijn om bij hem te zoeken naar andere akten. De kans is immers groot dat men ook

bij hem te rade ging voor de aan- of verkoop van onroerende goederen, voor het afsluiten van leningen, enzovoort. We zien tegelijk de datum waarop de akte verleden werd. Dat is de officiële ‘geboortedatum’ van de vennootschap.

- 4) *Verschenen in de bijlagen tot het Belgisch Staatsblad van 5-6 augustus 1907, onder nr 4587.* Van 1873 tot nu worden alle akten van handelsvennootschappen integraal of verkort gepubliceerd als bijlage van het Belgisch Staatsblad. Met de gegevens op het gedrukte aandeel kunnen we gericht zoeken in de Bijlagen van het Belgisch Staatsblad. Onder het nummer 4587 van 1907 kunnen we de inhoud vinden van de volledige oprichtingsakte. Daarin staat onder andere vermeld wie de bestuurders waren, wie de aandelen onderschreef, wat het maatschappelijk doel van de vennootschap was, of er een inbreng in natura was en uit wat die dan bestond. Zo kan je een volledige beschrijving van de inboedel van een atelier aantreffen, alsook van het ateliergebouw met zijn exacte ligging, enzovoort.
- 5) *‘de statuten werden herhaalde malen gewijzigd ...’* Eens een vennootschap opgericht was, kon er van alles gebeuren waardoor een notariële akte en de bijhorende publicatie vereist was. Zo kan er sprake zijn van een kapitaalsverhoging of een naamswijziging. De meest recente datum die men vermeldde op het gedrukte aandeel, is meestal een aanwijzing voor het jaar waarin dat aandeel effectief gedrukt werd.
- 6) *Maatschappelijke zetel: Willebroek.* Dat vormt het ‘officieel adres’ van de vennootschap. Dat kan, maar hoeft dus niet, op de plaats te zijn van de bedrijfsactiviteit.
- 7) *Administratieve zetel: Brussel* Op die plaats was de hoofdadministratie en het bestuur gevestigd. Ook dat kan afwijken van de plaats waar het bedrijf zijn activiteiten ontplooid. Zeker wanneer een handelsvennootschap over verschillende vestigingen beschikte, kon dat voorkomen.
- 8) *Handelsregister Mechelen nr 54, Handelsregister Brussel nr 334.168.* Per vestigingsplaats moest er een handelsregisternummer worden aangevraagd bij de territoriaal bevoegde Rechtbank van Koophandel. Het handelsregister werd opgericht op 30 mei 1924, maar trad pas in werking in 1927. In het

handelsregister is heel wat informatie over het bedrijf terug te vinden. Zo kan je er meer vinden over de aard van de activiteiten, de aanvangsdatum van de handelsactiviteiten, vermeldingen over vonnissen (bijvoorbeeld betreffende faillissementen), enzovoort. Het handelsregister werd in 2003 vervangen door de Kruispuntbank van Ondernemingen en sindsdien spreekt men over het ondernemingsnummer.

- 9) *Maatschappelijk kapitaal: 110.000.000 frank* Op het gedrukte aandeel vinden we ook de vermelding van hoe groot het kapitaal was in het bedrijf. Dat bedrag geeft een indicatie over de grootte van een bedrijf.
- 10) *Vertegenwoordigd door 125.333 aandelen* Het aantal en de soort delen waaruit het kapitaal is samengesteld. Die laten ook toe om in te schatten wat het belang van een aandeelhouder in het geheel van het bedrijf was. Samen met het kapitaal in het bedrijf kan je tegelijk gemakkelijk nagaan hoeveel een persoon bij de oprichting van het bedrijf had geïnvesteerd.
- 11) *Aandeel zonder aanduiding van waarde* Daarmee wordt aangegeven welke hoeveelheid dat ‘waardepapier’ vertegenwoordigt, namelijk één aandeel (men kan ook coupures hebben van 5, 10, 25, 50, 100, 1000,... in dat geval vertegenwoordigt één vel papier dan respectievelijk 5, 10, 25, ...aandelen). Het aandeel in ons voorbeeld is een aandeel aan toonder. Er bestaan ook aandelen op naam. In dat geval zal de naam van de eigenaar van het aandeel, dus de aandeelhouder, genoteerd worden.
- 12) *Nr. 082334* Elk gedrukt aandeel kreeg een uniek nummer. Net zoals bij bankbiljetten heeft elk waardepapier zijn uniek nummer. Dit is uiteraard om elke vorm van fraude te voorkomen of te bemoeilijken.
- 13) *Een beheerder* Elk gedrukt aandeel moet wettelijk door twee beheerders ondertekend worden. Dat kan een originele ondertekening zijn, door middel van een stempel gebeuren of gewoon gedrukt zijn. We zien dan wel twee handtekeningen, maar kunnen niet altijd ontcijferen welke namen erachter schuil gaan. Daarvoor dienen we de statuten te raadplegen.
- 14) *Effect gecreëerd na 6 oktober 1944* In oktober 1944 moesten alle bestaande ef-

fecten aangegeven worden en aan een regularisatie onderworpen worden. Alle effecten uitgegeven na oktober 1944 moeten een vastgelegde vermelding hebben. We vinden 'Effect gecreëerd na 6 oktober 1944' steeds bovenaan in het midden gedrukt.

Op het gebruikte voorbeeld zien we geen afbeelding. Soms bevatten gedrukte aandelen wel mooi iconografisch materiaal. Je kan er soms bedrijfsgebouwen op afgebeeld vinden. Net zoals bij een brief- of factuurhoofd is het wel aan te raden om daar voorzichtig mee te zijn. Meer dan eens stelde men de werkelijkheid te rooskleurig voor. Soms vind je de naam en/of handtekening van de graveur of de ontwerper van het aandeel. Soms kan je ook de drukkerij waar het aandeel gedrukt werd, terugvinden.

De achterzijde

Op de achterzijde nam men uittreksels uit de statuten op. We willen er graag op wijzen dat de onderzoeker er goed aan doet om zich daar niet toe te beperken. Het betreft slechts enkele vermeldingen uit de integrale statuten. Meestal bevatten die uittreksels de volgende gegevens:

- Maatschappelijk doel: wat mag de vennootschap doen, bijvoorbeeld het produceren, kopen en verkopen van motoren. Dat geeft een aanwijzing in welke sector men actief was .
- Bij een inbreng in natura nam men vaak op wie die deed, waaruit die bestond en wat de inbrenger in ruil kreeg.
- De manier waarop de winst werd verdeeld.
- Wanneer en waar de jaarlijkse statutaire vergadering zou plaatsvinden.

Daarnaast heeft men ook een couponblad. Dat bestaat meestal uit 29 coupons en een talon. Eens de 29 coupons opgebruikt zijn, kan men de talon inruilen voor een nieuw couponblad.

Ook de wijze waarop de winst moest worden uitgekeerd, werd opgenomen. Dat gebeurde op de volgende wijze: 'tegen afgifte van coupon nr. xx' zal er een bedrag van yy frank uitgekeerd worden'.

Zoals je merkt, kan je uit een gedrukt aandeel heel wat informatie halen die de economische geschiedenis van je gemeente een stuk rijker kan maken.

Guy Bertrand
IFA vzw

IFA vzw

IFA vzw, Instituut voor Financiële Archeologie, is een vereniging die de kennis over de financieel-economische geschiedenis wil verhogen. Daartoe stelt zij onder meer haar (uitgebreide) gespecialiseerde bibliotheek open voor onderzoekers. Je kan er bijvoorbeeld terecht voor de uitgebreide verzameling gedrukte aandelen. Tegelijkertijd wordt ingezet op het toegankelijk maken van de informatie in gedrukte bronnen via elektronisch ondervraagbare bestanden. Op die manier wordt systematisch onderzoek in omvangrijke (primaire) bronnen haalbaar. Als doelstelling wil men meerdere bronnen aanbieden via de website www.finarcheo.org.

- *Le Recueil Financier annuaire des valeurs cotées au bourses de Belgique*. Jaarlijks uitgave van 1893 tot 1975. Die reeks financiële jaarboeken bevat voor beursgenoteerde bedrijven een jaarverslag opgesteld door het bedrijf zelf. Tevens wordt melding gemaakt van de maatschappelijke zetel, het jaar van oprichting, de bestuurders en directieleden, balans en resultaatgegevens. Je kan een gedigitaliseerde versie van de 82 jaargangen of 221 boekdelen of 243.000 bladzijden die deze reeks bevat, aanschaffen. Het jaarboek 1906 is volledig bij wijze van voorbeeld terug te vinden op de website.
- Een relationele databank over bedrijven en over personen is in de maak. Gegevens over bedrijven en bedrijfsleiders die nu verspreid over verschillende bronnen raadpleegbaar zijn, zullen gecentraliseerd worden in deze databank.
- Binnenkort zal ook het Staatsblad en haar bijlagen van de Onafhankelijke staat Congo/Belgisch Congo volledig digitaal beschikbaar zijn. Daarin vinden we een schat aan informatie over bedrijven die in Congo actief waren in de periode 1885-1959.

Contact: IFA vzw, Leopoldstr 109 gv,
2800 Mechelen, guy.bertrand@telenet.be

Erfgoededucatie voor jongeren?

Een cursustraject voor erfgoedaanbieders.

'Tamara Ingels is vakdidacticus kunstwetenschappen aan de VUB en was de lesgeefster van de 'Cursusreeks erfgoededucatie. Lokaal erfgoed op maat van jongeren.' © Luc Corthouts'

In het voorjaar van 2013 kreeg ik de vraag van Heemkunde Vlaanderen om een cursus te ontwerpen met als titel: 'Cursusreeks erfgoededucatie. Lokaal erfgoed op maat van jongeren?!'. Gespreid over drie jaar en vijf provincies, werd deze cursus aangeboden voor educatieve werkers en iedereen in het (lokaal) erfgoedveld die vragen heeft rond werken met jongeren uit het secundair onderwijs. Door de cursus aan te bieden op diverse locaties, telkens met andere partners, sprokkelde we een veelheid aan inzichten, ervaringen en getuigenissen over het werken met jongeren als doelgroep.

De cursus sloot in één rechte lijn aan bij een eerdere cursus van Heemkunde Vlaanderen, met als titel 'Lokaal erfgoed op maat van kinderen?!', waarbij

Sven De Martelaere als docent eerder al dieper inging op de specifieke museale en onderwijsmatige noden die gekoppeld kunnen worden aan erfgoed en lager onderwijs.¹

Doorheen de hele cursus kwam de stelling meermaals bovendrijven dat het erfgoedveld heel goed kan aansluiten bij de leer- en ontwikkelingsdoelen van het lager onderwijs, maar dat het voor secundair onderwijs wel een heel ander verhaal is. Erfgoedwerkers vreesden niet alleen de doelgroep (die meestal als veel kritischer gezien wordt), maar vooral ook het contact met het onderwijs. Terecht of niet?

Veel erfgoedwerkers en lokale erfgoedorganisaties laten zich mogelijk afschrikken door de vele eindtermen, leerdoelen en vooral leerplannen, richtingen en vakken die in het secundair onderwijs aanwezig zijn. De steeds weerkerende berichten over onderwijshervormingen maken het inzicht in en de perceptie op deze complexe structuur er zeker niet eenvoudiger op. Voor wie niet thuis is in deze materie is het vaak een onontwarbaar kluwen om uit te zoeken waar je met je vragen kan aankloppen (leerkrachten, directies, schoolbesturen, educatieve organisaties, enzovoort), welke doelen een educatief pakket zou moeten of kunnen nastreven en hoe er met kleine budgetten toch een werkbaar en leerrijk aanbod kan worden uitgewerkt.

Naast (maar ook door) het probleem van de complexe structuur hebben vele erfgoedwerkers ook al aan den lijve moeten ondervinden dat het ontwikkelen van een educatief programma zonder voorafgaande kennis van de onderwijssector vaak veel teveel tijd in beslag neemt om werkbaar te kunnen zijn binnen de werking van een (lokaal) museum of erfgoedorganisatie dat in veel gevallen weinig of geen educatieve ontwikkelaars aan boord heeft.

Met deze cursus wilden we erfgoedorganisaties en erfgoedwerkers overtuigen dat een vruchtbare

uitwisseling tussen de erfgoedsector en het secundair onderwijs zeker mogelijk is en niet ingewikkeld hoeft te zijn. Meer nog, de cursus wilde handvesten aanbieden om – met vaak kleine maar haalbare stappen – een werking te initiëren, te verfijnen of verder te ondersteunen. Als lerarenopleider, gidsenopleider en zelfstandig consulent in de erfgoedsector was het een bijzonder aangename opdracht om dit inzicht te verschaffen. Dit gebeurde door met de organisaties boeiende gesprekken aan te knopen over het vormen van jongeren, door werkvormen uit te testen en door zelf aan de slag te gaan. Gaandeweg ontdekten de deelnemers dat werken met jongeren als doelgroep diepzinnig, betekenisvol en bijzonder leerrijk kan zijn.

Alhoewel dit artikel zeker geen transcriptie wil vormen van de gegeven cursus(momenten), geven we de lezer toch graag enkele ankerpunten mee, die ook in de cursus aan bod kwamen. Op die manier wordt het een neerslag van handvesten die ook aan de organisaties werden aangereikt om zelf aan de slag te gaan met erfgoededucatie voor jongeren.

Erfgoed – Educatie?

Hoewel erfgoed de laatste jaren als begrip goed ingeburgerd is geraakt door de vele inspanningen van de erfgoedsector, geven de verschillende definities – of liever benaderingen – over erfgoed geen statische, alomvattende of vastomlijnde betekenis mee. Dit is zowel voor de erfgoedsector maar vooral voor het veld van de erfgoededucatie zowel een zegen als een vloek. Al zijn diverse auteurs het wel eens over de grote lijnen, toch zijn er telkens weer diverse elementen die aan de omschrijving van erfgoed kunnen worden toegevoegd, zelfs op beleidsmatig niveau. In de loop der jaren heeft de begripsvorming rond erfgoed dit begrip langzaam veranderd in een koepelbegrip.

Erfgoed gaat vandaag niet alleen meer over materieel en immaterieel, roerend en onroerend erfgoed, maar heeft ook lokale, regionale en internationale dimensies gekregen. Volgens de ene benadering gaat het om uitingen en sporen van handelingen waar we waarde aan hechten², andere versies hebben dan weer oog voor de snijpunten met andere verwante culturele velden, waaronder kunst- en media-educatie.³ Er wordt, net als bij een vraag als ‘Wat is kunst?’ nooit een eensluidend antwoord gevonden – maar hoe kan je nu lesgeven over een the-

ma als het niet strikt bepaald is? Anderzijds is het net een voordeel dat de betekenis niet sluitend is: je kan er heel veel aanknopingspunten vinden voor diverse insteken, visies en meningen en interdisciplinair gaan werken. In die brede benadering vinden we ongetwijfeld ook aanknopingspunten voor de leefwereld en belevingswereld van jongeren. Het kan dus een doel op zich zijn om met jongeren via erfgoed kritisch na te denken over de rol van erfgoed (en alles waar we waarde aan hechten) in het verleden, het heden en de toekomst.

Met de overweging indachtig dat, als er geen vaststaande betekenis is het ook moeilijk is om er helder over te communiceren – laat staan er educatie over te geven – stoten we mogelijk op iets wat zou kunnen gelden als het dilemma van erfgoededucatie. Deze overweging bracht in de cursus de nodige dynamiek op gang. Het noopte de deelnemers om te reflecteren over hun eigen visie en insteek op erfgoed als erfgoedwerker en het al dan niet reeds aanwezige aanbod inzake erfgoededucatie in de organisaties. Veranderen is goed, maar is het nuttigst als je eerst de tijd neemt om stil te staan bij wat er al is, wat werkt en wat niet en wat je precies wil veranderen en hoe. De uitwisseling tussen de deelnemers bracht diverse gezichtspunten aan de oppervlakte:

- welke aspecten van de collectie zijn geschikt om mee aan de slag te gaan;
- is de tentoonstellingsruimte geschikt voor het ontvangen van (school)groepen;
- welke andere noden zijn er voor een geslaagde publieksontsluiting;
- wat zijn de verwachtingen rond educatie en de realiteit/haalbaarheid ter plaatse;
- hoeveel werkuren neemt het ontwikkelen van educatieve tools in beslag en levert dit altijd op;
- kiezen voor gidsenwerking met vrijwilligers, freelancers of een eigen team;
- wat wil je bieden: een lespakket, een rondleiding, een werkblaadje of een andere doe-activiteit;
- hoe kunnen scholen je aanbod vinden en hoe bereik je scholen uit de ruimere regio;
- is erfgoed wel ‘hip’ genoeg om aan jongeren mee te geven? Hebben jongeren interesse in de boodschap die onze organisaties willen uitdragen?
- ...

Groepswork cursusrEEKS Waasland.

Werken rond educatie is een verhaal met een open einde: er is niet één verhaallijn dat de ultieme oplossing kan bieden, er is niet één oplossing die meteen voor de hand ligt voor elke erfgoedorganisatie. Er zijn altijd alternatieven die het overwegen waard zijn en als ze vandaag niet realiseerbaar zijn, zijn ze dat morgen misschien wel. Vermits zowel de erfgoedaanbieder en de locatie vaak in permanente evolutie zijn - als het onderwijs dat ook is - zal de oplossing vaak liggen in flexibiliteit, een blijvende opvolging en bijsturing en een continue reflectie over nieuwe mogelijkheden. Belangrijk is dat we rekening houden met een krachtige versmelting van het verleden, heden en de toekomst van erfgoed en dat we met onze erfgoedorganisatie en jongeren (samen) gaan nadenken over het bewaren van verleden voor toekomstige generaties. Dat kan alleen als elke generatie gewezen wordt op zijn keuzes en die keuzes ook zal maken. Bewaren is tegelijkertijd vasthouden en loslaten, educatie is dat ook.

Partners in educatie, educatie en partners

Het werd in elke lessenreeks duidelijk dat erfgoed en erfgoededucatie over een bijzonder interdisciplinair karakter beschikken, en dat is mogelijk de grootste troef van deze vorm van educatie. Het overaanbod aan mogelijke invalshoeken kan een nadeel zijn als je niet weet waar te beginnen, maar het kan ook een voordeel zijn om tal van mogelijke invalshoeken te vinden bij educatief ontwikkelen voor de doelgroep secundair onderwijs. Om aanknopingspunten te vinden zijn er enkele overwegingen nuttig om mee te nemen.

Werken met wie?

De veelheid aan richtingen, vakken en eindtermen die centraal staan in de diverse vormen van het

secundair onderwijs geven ons in feite bijna altijd ergens een aanknopingspunt, als we maar weten waar we naartoe willen. Deze zoektocht kan op diverse manieren geïnitieerd worden en hangt vaak ook af van de rol die een erfgoedorganisatie wil en kan opnemen. Werk je als organisatie in de eigen regio graag direct met scholen, directies of leerkrachten, of heb je er al contacten mee? Dan is er vaak een optie om overleg met die instanties op te starten met het oog op het detecteren van concrete noden, vragen of suggesties. Heb je echter een andere werking of een ander doel voor ogen, dan moet je daarvoor mogelijk op zoek gaan naar (nieuwe) partners.

Aanknopingspunten kunnen in het onderwijs heel uiteenlopend en verschillend zijn om mee te werken: een gesprek met directies kan heel anders van aard zijn dan met leerkrachten. Leerkrachten zullen mogelijk sneller vanuit hun vakgebonden insteek vertrekken, directies kijken graag naar een aanbod waar meerdere richtingen of opleidingen – zo niet de hele scholengemeenschap – voordeel uit kunnen halen. Verwachtingen én suggesties van zowel erfgoedpartners als de onderwijspartners kunnen dus van heel algemeen naar heel concreet gaan, en bij een dergelijk overleg is het dus goed om te weten waar je naartoe wil. Een grondige reflectie voor aanvang is in veel gevallen noodzakelijk, al neemt dat niet weg dat door middel van de samenwerking de nagestreefde doelen toch nog aan verandering onderhevig kunnen zijn.

De meeste organisaties getuigden over (positieve) ervaringen in het werken met leerkrachten als partners voor erfgoededucatie, en unaniem werd opgemerkt dat een gemotiveerde leerkracht vaak de

beste partner is – net zoals dat trouwens geldt voor de erfgoedpartner. Indien de leerkracht bereidheid toont om vooraf mee te denken, feedback te geven, om leerlingen al in de klas voor te bereiden op een bezoek, en eventueel om mee input te geven over haalbare en praktische werkvormen, dan is educatie vaak bijzonder effectief op vakniveau. Uiteraard zal de leerkracht vooral vanuit dit vakgebonden niveau vertrekken en mogelijk minder oog hebben voor de noden van je eigen organisatie – een gegeven dat altijd moet worden bewaakt wil je een maximale efficiëntie bereiken.

Tijdens de lessenreeksen kwamen ook heel wat praktische getuigenissen aan bod die door de organisatoren gecontacteerd werden. In elke reeks getuigden leerkrachten die samen met een lokale erfgoedpartner aan de slag waren gegaan voor een vakoverschrijdend schoolproject. Er kwamen

ook diverse erfgoedorganisaties die getuigden over hun (positieve) samenwerking met een of meerdere leerkrachten. De getuigenissen gaven diverse inzichten: hoe pakte men het aan, wat waren de vooropgestelde doelen en werden die ook bereikt, wat was de reactie van de leerlingen, was de ontworpen werkvorm voor herhaling geschikt en welke onderdelen van het proces konden misschien anders? Vanuit de organisaties werden dan weer andere prangende vragen gesteld: hoe hebben jullie leerkrachten of erfgoedorganisaties bereid gevonden? Hoe kan je de leerkrachten rechtstreeks bereiken (vaak kloppen organisaties nog aan bij directies, die niet altijd reageren op elke vraag of bevraging om hun lerarenkorps ook te beschermen tegen teveel buitenschools werk)? Zijn de vroeger zo bekende werkblaadjes per onderwijsgraad nog gewenst, worden ze door leerkrachten nog gebruikt of zijn ze passé? En wat waren praktische

HET NIEUWSBLAD WOENSDAG 5 JUNI 2013

HET NIEUWS UIT UW STREEK 27

WAASLAND

Leerlingen onder indruk van getuigen Tweede Wereldoorlog

LOKEREN Zeventig zesdejaars van het Atheneum en het Sint-Lodewijkscollege werkten mee aan een krant over de Tweede Wereldoorlog. Ze kreeg als titel 'Zo was mijn oorlog'.

Het project ontstond in de marge van de documentaire die Kris De Beule en Jo Van Hove maken over WO II in Lokeren.

'Ze wilden een aantal getuigen interviewen en ik wou de leerlingen ook inschakelen en het Atheneum erbij betrekken', vertelt Alain Debbaut, leerkracht in het SLC.

'De leerlingen kregen eerst een cursus mondelinge geschiedenis door Pieter Serrien van het Geheugencollectief.' Daarna trokken de leerlingen op pad. 'Ze interviewden een familielid, een buurvrouw of gingen langs in het rusthuis om er getuigen van WO II te zoeken', vult leerkracht Annelies Verdonck van het Atheneum aan.

'Het resultaat was meer dan 700 bladzijden tekst. Omdat we er toch wat meer mee wilden doen, hebben we besloten om er een krant van te maken', aldus Verdonck.

De krant bestaat uit een aantal thema's die erg gefocust zijn op het dagelijkse leven toen.

ALAIN DEBBAUT
Leerkracht SLC

De leerlingen konden zich niet voorstellen hoe het is om aan te schuiven voor eten

'We wilden te weten komen hoe zij de oorlog als kind beleefden. Over de bombardementen is al vanalles verschenen, maar over de dagelijkse dingen niet', vertelt Debbaut. 'Zoals de eerste keer dat ze spaghetti aten, of de eerste sigaret. Of iemand die graag naar Duitsland wou gaan werken om van het gozaag van haar moeder vanaf te zijn. Er staan grappige zaken in, maar ook schrijnende', aldus Debbaut.

Vijftig getuigenissen haalden het uiteindelijk in de acht pagina's tellende krant.

Het project laat indruk na op de leerlingen. 'Zij konden zich niet voorstellen hoe het is om aan te schuiven voor eten, zegeltjes voor verwarming of kolen te gaan rapen aan de spoorweg', legt Debbaut uit.

'We hebben nu alles, terwijl het vroeger bijvoorbeeld ondenkbaar was dat je eten zou weggooien.'

Volgens Verdonck vonden alle leerlingen het project de moeite waard. 'In geen enkele geschiedenisles kunnen we dit effect verkrijgen.' (ict)

INFO De krant is verkrijgbaar voor 1 euro in beide scholen, de toeristische dienst en het museum.

De leerlingen van het Atheneum en het Sint-Lodewijkscollege, hier samen met leerkrachten Alain Debbaut en Annelies Verdonck (rechts), bundelden vijftig getuigenissen in een oorlogskrant. Foto: ict

Het project 'Zo was mijn oorlog' zoals voorgesteld in Het Nieuwsblad

Tijdens de eerste cursusreeks waren we te gast in het Waasland. Leerkracht Alain Debbaut, die een hart voor erfgoed heeft en dit graag overbrengt op zijn leerlingen, kwam er getuigen over het schoolproject 'Zo was mijn oorlog' van de leerlingen van het Atheneum en Sint-Lodewijkscollege te Lokeren. Onder leiding van enkele leerkrachten interviewden zeventig leerlingen diverse

getuigen over de Tweede Wereldoorlog, die hun neerslag kregen in een 'schoolgazet' over het project. Hier kregen de meest pakkende verhalen een plaats en werden enkele erfgoeddocumenten in beeld gebracht. Het project genoot de steun van diverse cultuur- en erfgoedorganisaties, waaronder Canon Cultuurcel, Erfgoedcel Waasland en de Lokerse culturele raad. TI

aandachtspunten? In feite waren de antwoorden even divers als de vragen.

De getuigenissen brachten diverse verhalen: die van leerkrachten die gecontacteerd waren door een erfgoedorganisatie en die na een dynamisch overlegmoment besloten om met de hele klas of meerdere klassen deel te nemen. Andere leerkrachten waren zelf actief op zoek gegaan naar mogelijke partners voor een vakonderdeel, vonden een

luisterend oor bij erfgoedorganisaties en ontwikkelden samen met hen een gepaste activerende bezoeksform. Nog andere leerkrachten werkten binnen een welbepaald thema (bijvoorbeeld '14-'18) en werkten via het schoolproject zelfs een projectaanvraag uit om een klein pakket aan financiële ondersteuning te krijgen van een lokale erfgoedcel of de dynamoprojecten. Elk van de voorgestelde projecten deed ons in ieder geval zin krijgen om zelf de handen uit de mouwen te steken.

The screenshot shows the website 'KEMPENSE KLAPROZEN'. At the top, there is a navigation menu with links: HOME, NAMENLIJST, WIE ZIJN WIJ?, NIEUWS, AGENDA, LINKS, PARTNERS, CONTACT. Below the menu is a Google Map of the Kempen region, with several municipalities highlighted in white. To the right of the map is a black and white photograph of four men in military uniforms from the World War I era. Below the map and photo is a text box titled 'Kempense Klaprozen' with the following text: 'In 2011 startte het Sint-Maria-Instituut van Geel, met steun van k.ERF een educatief project rond de Eerste Wereldoorlog, met focus op de verwevenheid met de lokale en regionale geschiedenis: de militairen uit zeven Kempische gemeenten die omkwamen tijdens de Eerste Wereldoorlog in kaart brengen en hun verhaal zo volledig mogelijk reconstrueren aan de hand van kritisch bronnenonderzoek.' To the right of this text is a search interface titled 'Zoeken naar soldaten' with three search boxes: 'Naam / voornaam...', 'Kies een regiment...', and 'Kies een regio...', each with a red 'Zoeken' button.

www.kempenseklaprozen.be

Tijdens de tweede editie van de cursusreeks trokken we naar de stille Kempen, waar we onder meer kennismaakten met het project 'Kempense Klaprozen'. In 2011 startte het Sint-Maria-Instituut van Geel, met steun van Erfgoedcel k.ERF, een educatief project rond de Eerste Wereldoorlog. Dit project wilde vooral focussen op de verbondenheid met de lokale en regionale geschiedenis. Gesneuvelde militairen uit de Eerste Wereldoorlog, afkomstig uit zeven Kempische gemeenten, vormden de kern van het onderzoek. Het doel was om hun afkomst in kaart te brengen en om het verhaal achter elke gesneuvelde te reconstru-

eren. Het kritisch bronnenonderzoek werd uitgevoerd door laatstejaarsstudenten van verschillende lokale secundaire scholen. Gezien het succes van dit project, vatte Erfgoed Noorderkempen later het idee op om dit ook in haar werkingsgebied (Arendonk, Baarle-Hertog, Beerse, Hoogstraten, Kasterlee, Merksplas, Oud-Turnhout, Ravels, Rijkevorsel, Turnhout en Vosselaar) op te starten. Op die manier ontstond een databank met de burgerlijke en militaire biografie van de omgekomen militairen afkomstig uit het bovenaan getoonde gebied.

TI

Voor de voorlaatste cursusreeks trokken we naar leper, waar we de getuigenis hoorden van Miriam Vandenbergh, een leerkracht geschiedenis en aardrijkskunde. Zij vertelde vol enthousiasme over de mogelijkheden die zowel geschiedenis als aardrijkskunde bieden om met leerlingen rond erfgoed te werken – van bronnenanalyse tot landschapslezen. Ook zij wees ons – net zoals de andere leerkrachten – dat uitstappen doen in het secundair onderwijs veel planning vraagt en dat niet alle scholen bereid zijn om gidsen te boeken als ook leerkrachten zelf een educatief aanvullende activiteit kunnen voorzien – die bovendien naadloos kan aansluiten op de inhoud die de leerlingen zien in de klas. TI

Vakinhouden en aanknopingspunten vinden

Niet alleen het vinden van de leerkracht(en), maar ook een zicht krijgen op de vakinhouden waarmee ze bezig zijn (en waarmee aansluiting kan worden gemaakt in de erfgoededucatie) kan een uitdaging zijn. Al zijn daarvoor enkele handige instrumenten beschikbaar. Een voorbeeld is de portaalwebsite 'Onderwijs Vlaanderen'⁴, een uitgebreid platform waar je bijvoorbeeld kan uitpluizen welke scholen in de regio liggen, welke richtingen ze geven en hoe je ze kan contacteren. Je kan er ook tal van links vinden naar omkaderende initiatieven die diverse ondersteuning kunnen bieden, gaande van CANON Cultuurcel⁵ tot platforms als Cultuurkuur⁶ (waarop onderwijs en cultuurpartners elkaars activiteiten kunnen binden) en Klascement⁷ (een platform waarop je voor ontzettend veel vakken educatieve werkvormen en ondersteuning kan vinden, die gedeeld wordt door onderwijzend personeel, studenten, ouders en tal van andere aanbieders). En natuurlijk vormt deze portaalstek ook een toegang tot een overzicht (en mogelijkheid tot consultatie) van de vele vakgebonden en vakoverschrijdende eindtermen en de leerplannen die het secundair onderwijs rijk is.

Wil je in gesprek gaan met een vakleerkracht, dan is het altijd handig te weten welke vakken hij/zij geeft en in welke richtingen binnen het secundair onderwijs. Concreet vergt dit enige technische informatie: welke onderwijsvorm (ASO, BSO, TSO, KSO, BUSO, ...), welke graad en welk leerjaar (bijvoorbeeld tweede graad, eerste jaar = derde mid-

delbaar) en de benaming van het vak. Eens je deze hoekstenen van de puzzel gevonden hebt kan je meestal vrij eenvoudig het leerplan (of een aanverwant leerplan) terugvinden, waarin alle vakgebonden informatie opgeslagen ligt.

Nog te vaak worden leerplannen als een complexe materie gezien, terwijl ze ons – als we wat aandachtiger lezen – een overzicht geven van wat leerlingen moeten en kunnen zien, maar ook op welke manier leerkrachten die inhouden kunnen aanbrenge. Al zijn er netgebonden verschillen, in de meeste gevallen verschillen eindtermen en de manieren waarop ze bereikt moeten worden niet zoveel van elkaar.⁸ En het loont uiteraard altijd de moeite om al die gegevens ook te bespreken met de leerkrachten die bereid gevonden zijn om vooraf mee te werken aan het project. Zij kunnen als geen ander die droge inhoud op papier op een levendige en bevattelijke manier schetsen. In ieder geval: leerplandoelstellingen en beschrijvingen van de bijhorende vakinhouden bieden toch vaak een schat aan aanknopingspunten.

Leerplannen geven leerkrachten vaak ook de ruimte om de overdracht van kennis op alternatieve manieren te laten gebeuren, door bijvoorbeeld een extramuros bezoek, een schoolproject of een toelichting van een 'expert in de klas'. Soms geven leerplannen ook sturing over de manier waarop leerlingen op een activerende manier met de leerstof kennis kunnen maken, iets waar we ook vanuit de erfgoedsector goed kunnen bijspringen. Alhoewel er natuurlijk veel pedagogische informatie in een leerplan staat die we niet kunnen gebruiken bij het ontwerpen van een activiteit op maat van en voor erfgoed, geven de structuur, de opgesomde leermiddelen en de leerdoelen/inhouden ons een houvast.

Naast leerplannen wordt in het secundair onderwijs ook gewerkt met VOETen (Vak Overschrijdende EindTermen)⁹. Deze moeten niet op één jaar, maar wel over het ganse opleidingsparcours door de leerlingen behaald worden. Scholen en leerkrachten zijn relatief vrij om in te vullen waar en op welke manier ze deze eindtermen precies aan bod willen laten komen. Deze eindtermen hebben niet meteen met vakinhouden te maken, maar vooral met het sociaal, emotioneel, maatschappelijk en cultureel functioneren van leerlingen. Schoolprojecten, uitstappen zoals museumbezoeken en andere algeme-

ne activiteiten worden daar regelmatig mee in verband gebracht. Vandaag werkt de museumsector in zijn educatieve pakketten veel met deze VOETen. Ze zijn binnen schoolmuren niet altijd meteen haalbaar, vereisen extra 'input' van buitenaf en daar vinden scholen en erfgoedpartners elkaar dan ook relatief snel. Bovendien zijn de doelstellingen veel algemener en algemeen vormend – en dus breder te interpreteren.

VOETen of vakken?

Nadeel is natuurlijk dat, als we met zijn allen enkel werken met deze VOETen, scholen op den duur een overvloed aan keuzemogelijkheden kunnen vinden om diverse doelstellingen in te schrijven (en er dus ook minder deelname opgetekend wordt dan verwacht). Voor vakgebonden inhouden is er al een pak minder aanbod beschikbaar, met uitschieters voor enkele vakken (zoals geschiedenis, Latijn, ... maar bijvoorbeeld minder voor wiskunde). Bezwaren om op vakinhoud te werken zijn onder meer dat je niet voor elk jaar en elk vak een apart aanbod kan uitwerken. Dat is deels waar, afhankelijk van hoe je een dergelijk programma gaat ontwerpen. Je kan werken op één hele specifieke doelgroep (in de hoop dat deze voldoende in het opleidingsveld vertegenwoordigd is om een rendabele deelname te kunnen garanderen). Er kan ook breder gewerkt worden, met een meer flexibel traject, waarbij de gids en/of de leerkracht de gelegenheid krijgen om enkele inhouden vooraf te bepalen en daar verder mee te werken.

Bij het voornemen om te gaan ontwerpen op vakniveau zijn er nog enkele andere kritische elementen in overweging te nemen. Niet alle vakken zijn even geschikt om ook effectief het klaslokaal te verlaten, niet alle vakleerkrachten zijn ook even bereid om het klaslokaal te verlaten. Dit heeft zeker niet alleen te maken met de keuzes die de leerkracht maakt, integendeel. Sommige lessen, leerplannen of klasgroepen vergen nu eenmaal meer focus in klasverband, met meer aandacht voor basisbegrippen en verdieping, of meer voorzieningen die alleen in een vaste constellatie geboden kunnen worden. Het is dus ook nodig om op voorhand te overwegen of de leerkrachten die je wil aanspreken in feite wel geholpen zijn met de extra inhoud die je wil aanreiken. Mogelijk moeten ze teveel broodnodige uren in hun eigen pakket of dat van collega's schrappen, en het aantal uren dat per vak gegeven dient te wor-

den is nu eenmaal vastgelegd. Voor elke uitstap die langer dan het voorziene lesuur duurt betekent dit dus dat leerkrachten uren van andere leerkrachten 'lenen' om hun doelen te realiseren. Het vergt een krachtmeting om binnen de strakke schoolstructuren dit soort uitwisseling van uren te coördineren en elke school of scholengroep heeft hierover wel een beleid (en dus heel wat regeltjes). De leerkrachten die tijdens onze cursusreeks kwamen getuigen waren het vooral over dit gegeven roerend eens: coördinatie en organisatie is op niveau van een school soms een helse karwei. Beschikbare uren en dagen, prijs/kwaliteit, capaciteit en veiligheid van de leerlingen, het wordt allemaal afgewogen. Het organiseren van een extra-muros is dus gemakkelijker gezegd dan gedaan. Toch waren onze leerkrachten rasechte voorstanders: als de inzet oplevert, dan is het des te meer de moeite waard.

Voorstelling van het groepswork van deelnemers aan de cursusreeks in het Waasland.

Maar wat leverden deze inzichten onze deelnemende organisaties nu op? Niet iedereen was vertrouwd met leerplannen en eindtermen. Tijdens de praktijkoefeningen deden enkele organisaties dan ook de test en namen ze (soms onder leiding van enkele studenten lerarenopleiding) relevante leerplannen vast om hun voorstel verder te onderbouwen, anderen kozen er bewust voor om te werken met VOETen. Wil je gaan ontwerpen, dan moet je niet alleen weten wat en voor wie je wil ontwerpen, maar ook aan welke pedagogische vereisten je kan (of zou willen) tegemoet komen en tegen welke inzet van personeel, tijd en middelen.

Doelen en middelen?

Een belangrijke vraag kwam echter telkens wel naar voren: gebruiken erfgoedorganisaties erfgoededucatie vandaag vooral als doel of als middel? En zijn die doelen en middelen ook in overeenstemming te brengen met de doelen en middelen van de betrokken organisatie? Wanneer we erfgoed als doel ge-

bruiken, is het meestal met de wens om jongeren iets te leren over het specifieke erfgoed dat we in onze organisaties aanbieden. Wat zit er in de collectie? Waarom werd deze collectie samengebracht en wat kunnen we er concreet over leren? In dit geval is de informatie concreet en liefst zo direct mogelijk toepasbaar.

Als we erfgoed echter als middel gebruiken dan is de scope wel enigszins anders. We willen dan immers dat de leerlingen niet alleen leren over de erfgoedcollectie, maar er ook andere dingen door kunnen leren. Waarden, normen, manieren van gebruiken, gewoontes en tradities, ze kunnen allemaal aan bod komen met erfgoedobjecten en -collecties als middel. Dit is nuttig zowel vanuit VOETen als vanuit vakgerichte leerplannen.

De meeste organisaties zien in het werken met erfgoed als middel de grootste winst: als jongeren en hun leerkrachten kunnen komen met een dubbele insteek (leren over en door erfgoed), dan wordt het mogelijk om in te zetten op de maatschappelijke waarde en betekenis van de collectie en op de werking van je organisatie. Maar de oefening blijft. Zijn de leerdoelen die we als organisatie voorop stellen ook wel de leerdoelen die het onderwijs voor ogen heeft?

Jongeren en erfgoed... een haalbare combinatie?

Een ander – vitaal – onderdeel van onze cursusreeks was uiteraard het inschatten van de doelgroep zelf. Heel wat erfgoedorganisaties hebben vaak wel al een grote vertrouwdeheid met kinderen van het lager onderwijs, maar de omgang met jongeren (vanaf 12 jaar) is in veel gevallen een stuk beperkter. Er bestaan wel wat vooroordelen over het werken met jongeren, hun veronderstelde gedrag, hun actuele jongerencultuur en hun soms eigenzinnige kijk op de wereld. Nog te vaak zijn organisaties bevreesd dat enerzijds de collectie die ze aanbieden jongeren niet zal kunnen boeien. Anderzijds leeft soms de vrees dat het gedrag of de instelling van jongeren niet altijd te verzoenen valt met de aard of de noden van de collectie. Organisaties die veel ervaring hebben met het werken met lager onderwijs getuigen nog wel eens dat de jongeren het allemaal nogal belachelijk lijken te vinden, niet willen meewerken en weinig interesse tonen voor wat hen wordt aangeboden. Maar is dat ook zo?

Wie ervaring heeft met zowel lager onderwijs als secundair onderwijs zal bevestigen dat een educatief programma ontwerpen voor deze beide doelgroepen grote verschillen kan (en moet) vertonen. Zeker als het op secundair onderwijs aankomt is het belangrijk om jongeren niet met gelijkaardige ‘te speelse’ pakketten waarmee we voor het lager onderwijs vertrouwd zijn om de oren te slaan.

Hoe moeten we dan wel kijken naar onze doelgroep? Soms kan het helpen om jongeren eens te benaderen met een andere bril. We moeten jongeren veel meer gaan zien als volwassenen in wording, die gaandeweg leren wat het betekent om meer en meer deel te gaan uitmaken van onze maatschappij en zelf keuzes te maken met betrekking tot de eigen toekomst.

Jongeren zijn van oudsher bezig met het identiteitsvraagstuk. Door contact met vrienden, familie en de schoolcontext leren ze stil te staan bij wezenlijke vragen (en vraagstukken) zoals: wie ben ik, waar en hoe zal ik mijn plaats in de wereld vinden, wat zijn mijn rechten (en plichten) en wat zijn mijn persoonlijke waarden en normen? Vermits erfgoed het ook vaak heeft over identiteit, waarden, normen en toekomstperspectieven, kan het niet al te moeilijk zijn om aanknopingspunten te vinden.

Wie wil gaan ontwerpen moet er dan ook bij stilstaan dat deze jongeren ‘in vorming’ nood hebben aan momenten waar ze hun zelfbeeld en dat van anderen kunnen toetsen aan andere ideeën, andere inzichten en verhalen. Al verkondigen ze mogelijk soms wat te graag hun mening (of net niet als de groepsdynamiek zich er niet toe leent), het is net het zoeken naar grenzen, het twijfelen aan zichzelf en de wereld, maar ook het ontdekken van nieuwe inzichten in die wereld rondom hen dat jongeren misschien wel tot het meest geschikte publiek maakt dat we kunnen hebben. Al moeten we daarbij wel rekening houden met enkele belangrijke start- en ankerpunten, die ervoor kunnen zorgen dat onze ontwerpoefening meer slaagkansen krijgt.

Bij het werken met jongeren (maar ook met kinderen en zelfs volwassenen) is het van vitaal belang om te vertrekken vanuit de leefwereld waarmee de jongeren zelf het meest vertrouwd zijn. Het is immers zo dat als je wil leren door te beschouwen, door te reflecteren of door de creëren, je wel ergens mee moet kunnen vergelijken – en liefst met iets dat voldoende ge-

kend is om die vergelijking valabel te maken. Om de wereld te kunnen ontdekken, moet je ook beseffen hoe groot (of hoe klein) je eigen wereld is en waarom het nuttig kan zijn om je referentiekader steeds weer wat uit te breiden. Elke reflectie van bekend naar onbekend kan nieuwe kennis, vaardigheden of attitudes opleveren die meteen toepasbaar zijn (zie ook verder: Cultuur in de Spiegel).

In Beersel had de cultuurbeleidscoördinator Joke Vandenbussche samen met vrijwilligers van het Heemkundig Genootschap van Beersel een tentoonstelling rond culinaire dialectwoorden uitgewerkt. Een leerkracht van het zesde middelbaar die de tentoonstelling bezocht wou de tentoonstelling met haar klas komen bezoeken. De werkgroep achter de tentoonstelling heeft dan een speciale interactieve presentatie van 1 uur uitgewerkt inspelend op de leefwereld van jongeren (bijvoorbeeld bijnamen). Ook in werkvormen werd afgewisseld: er zat onder andere ook een liedje en een quiz tussen. De scholen apprecieerden het kant-en-klare aanbod heel erg. Met diezelfde leerkracht hebben ze twee jaar later samen een project uitgewerkt rond 200 jaar Conscience. De tip hier was dus ook: geïnteresseerde leerkrachten aanspreken om samen iets uit te werken! DM

Het ontdekken van die nieuwe gegevens wordt best zo stimulerend mogelijk aangereikt, zonder te vervallen in plat entertainment of iets 'doen om te doen'. Niet alleen stimuleren om te gaan ontdekken, maar ook stilstaan bij wat je aan het ontdekken bent en wat je er zoal mee zou kunnen doen in andere omstandigheden, staat centraal bij het ontwerpen van educatie en dus ook bij educatie in een erfgoedgerelateerde context.

Dat vertrekken vanuit het referentiekader van jongeren vitaal is, lijkt vanzelfsprekend, maar dat is het allerminst. Jongeren hebben nog niet het brede referentiekader dat volwassenen (zouden moeten) hebben. Ze kunnen zich niet altijd even goed inleven in de gedachten- of gevoelswereld van anderen, maar het is voor buitenstaanders zeker niet altijd eenvoudig om in te schatten hoe zo'n leefwereld dan wel in elkaar zit. Ja, we zijn inderdaad ooit allemaal jong geweest, maar waren dat wel in een andere periode, met andere waarden en normen en andere maatschappelijke uitdagingen. Bijgevolg is het ontzettend belangrijk om er als ont-

wikkelaar aandacht voor te hebben, om jongeren indien mogelijk zelf te bevragen (of op zijn minst feedback te vragen) en om de leerkrachten, die hun leefwereld beter kunnen inschatten dan wij, ook mee in het ontwerpproces te gaan betrekken. Al is dit nog geen garantie op succes, raad vragen kan ons alvast op het goede spoor zetten van de *do's en don'ts* die we voor onze doelgroepen nodig hebben. Let wel op: de belevingswereld van jongeren is niet één uniform gegeven, maar verschilt volgens parameters als leeftijd, opleiding, persoonlijke interesses en achtergrond. Zijn jongeren in de eerste plaats technisch opgeleid, dan is praktisch denken en inzicht in hoe dingen werken misschien een aanknopingspunt – al mag je daar niet meteen van uitgaan. Jongeren met een talenknobbel zullen dan weer veel liever met taal aan de slag gaan, iets wat ook niet altijd werkt voor alle groepen.

Maar hoe doe je dat? Hoe kan je voor ieder wat wils aanbieden en toch rekening houden met onderwijsgerelateerde verwachtingen zoals kennis, vaardigheden en attitudes?

Werkvormen: erfgoed actief benaderen

In het onderwijs bestaat heel wat vaktaal over hoe een leerproces verloopt. Pedagogen en vakdidactici hebben de voorbije decennia hard gewerkt om de manier waarop we leren en leerstof verwerken in de klas en in andere contexten in kaart te brengen. Uiteraard is het doel van dit artikel niet om al deze theorieën in beeld te brengen, maar er zijn vandaag wel enkele boeiende aanknopingspunten waarmee we met erfgoededucatie direct en zonder veel moeite aan de slag kunnen gaan.

Eerst en vooral moeten we toch stilstaan bij het verhaal dat we willen vertellen. Indien we ontwerpen voor een bezoek met een (museum)gids, een bezoek met de leerkracht als gids, of een bezoek waarbij de jongeren zelf op zoek moeten gaan naar informatie, dan zijn de doelen, de verwachtingen en het verloop toch heel uiteenlopend.

Het samenbrengen van de informatie over de betrokken erfgoedobjecten tot een goed verhaal is de eerste stap, maar nu moet ons verhaal actiever gemaakt worden. In de onderwijscontext kennen we deze activerende activiteiten beter als werkvormen. Het zijn manieren waarop we onze inhoud nog steeds aan de man brengen, maar op andere manieren die toelaten om inhoud anders te gaan

exploreren, te verdiepen of te doseren. Werkvormen kan je zelf ontwikkelen - op maat van de informatie en inhoud die je wil overbrengen, maar je kan ook bestaande werkvormen overnemen uit publicaties, websites en andere onderwijs- of cultuurgerelateerde contexten. Werkvormen kiezen doe je aan de hand van de vastgelegde inhoud, wat je ermee wil bereiken en hoe, op hoeveel tijd en met hoeveel leerlingen tegelijkertijd. Een goede algemene inleiding op werkvormen, met een overzicht van de verschillende soorten en hun toepassingsmogelijkheden, kan je vinden in boeken zoals 'Het didactische werkvormenboek' van Winkels en Hoogeveen.¹⁰ Hoewel dit boek expliciet uitgaat van een klascontext (en dus veel in lerarenopleidingen gebruikt wordt) kunnen we er zeker aanknopingspunten vinden en beschrijvingen van de verschillen tussen instructie-, interactie-, samenwerkings-, spel- en opdracht(werk)vormen, die aan de hand van fiches met instructies worden toegelicht.

Tijdens de cursusreeksen demonstreerden we diverse werkvormen voor de deelnemers. Telkens weer stelden we vast dat zelfs kleine en eenvoudige werkvormen zoals het gebruik van een kijkwijzer in diverse vormen en toepassingen, werkvormen rond materialen en technieken, eerder filosofische werkvormen en zelfs bepaalde spelvormen een ontzettend verschil kunnen maken in de manier waarop we erfoed kunnen beschouwen, ervaren of erover kunnen reflecteren. De input van diverse praktijkvoorbeelden, waaronder dat van Fort Liefkenshoek gaf ook aan dat zelfs diverse vormen van media vandaag in een erfoedomgeving een enorme meerwaarde kunnen betekenen, al kan een goed geleid gesprek aan de hand van foto's, voorwerpen of verhalen evengoed zijn doel bereiken (zoals we ontdekten in Bokrijk).¹¹

Er zijn vandaag al praktijkvoorbeelden beschreven die ons een idee kunnen geven van wat we met erfoed en werkvormen kunnen bereiken. Zo werd er al in 2005 een uitgebreide brochure opgemaakt met als titel 'Erfoed in de klas. Een handboek voor leerkrachten' waarin vooral ingegaan wordt op de mogelijkheden van projectwerking op school in de context van erfoed en erfoedorganisaties.¹² Er is ook extern advies beschikbaar voor wie er de financiën voor kan of wil opbrengen (in sommige gevallen kan het ook gaan om gratis advies).¹³ Maar wat als we zelf willen ontwerpen, op maat van onze ei-

gen organisatie? Wat als we vooral zelf de check willen doen of wat we ontworpen hebben ook tegemoet kan komen aan de gevraagde en nodige diversiteit aan activiteiten?

In het verleden werd voor tal van kunsteducatieve en erfoededucatieve initiatieven gebruik gemaakt van de leertheorie van Kolb. Deze theorie beschrijft in pedagogische termen hoe mensen leren en welk proces ze daarbij doorlopen. Dit proces (de leer-cirkel van Kolb) deelt onze manieren van leren op in vier belangrijke stadia (concreet ervaren, reflectief observeren, abstract conceptualiseren en actief experimenteren) die op een cirkel kunnen worden geplaatst. Het maakt niet uit waar we op de cirkel beginnen, maar op het einde van de rit hebben we normaal gesproken alle vier de fasen doorlopen en de kennis verworven. Deze vier stadia werden verder vertaald naar leerstijlen, die in het culturele veld veel bekender zijn als vier belangrijke types van lerenden waar we rekening mee moeten houden: de denker, de doener, de dromer en de beslisser. Alhoewel het model ondertussen dateert van begin jaren 1980 en in wetenschappelijke kring ook heel wat bedenkingen meekreeg, worden deze vier leerstijlen nog vaak gezien als een handige checklist voor het voorzien van voldoende gevarieerde leeractiviteiten bij leerlingen. Musea zoals het MAS in Antwerpen werden in 2010 nog voorzien van vier ruimtes per verdieping waarin steeds één leerstijl centraal stond.

De leer-cirkel met de leerstijlen van Kolb.

Voor onze laatste cursusavond in het Waasland trokken we naar Fort Liefkenshoek, een militair bouwwerk nabij Antwerpen dat dateert uit de zestiende eeuw. Het werd aangelegd ter bescherming van de stad en de haven van Antwerpen tegen de oprukkende Spaanse troepen onder leiding van Farnese. Twee eeuwen lang was het in handen van de Hollanders en daarna wisselde het fort nog verschillende keren van bezetter. Ook de functie van het fort is meermaals veranderd: het deed dienst als quarantainestation, als marinebasis en zelfs als vakantieoord voor de beroepsmilitairen. Het fort vormt vandaag een van de laatste stukjes groen te midden van het industrielandchap. Het werd in 1980 aangekocht door de gemeente Beveren en is sedert 1985 beschermd als monument en als landschap. Het fort herbergt vandaag een bezoekers- en belevingscentrum, dat wij tijdens onze cursus in alle rust mochten ontdekken. In het belevingscentrum kunnen kinderen en jongeren tot 14 jaar, maar ook hun ouders en grootouders zelf op ontdekking gaan.

Ze maken op een speelse manier kennis met de geschiedenis van het fort en de verhalen van de bewoners. Via allerlei spelletjes en doe-opdrachten (met behulp van QR-codes en -scanners) worden zij ondergedompeld in het fantastisch verhaal dat dit indrukwekkend fort te vertellen heeft. Pakketten voor scholen zijn momenteel enkel beschikbaar voor lager onderwijs. TI

Met de deelnemers van de cursusreeks in het Waasland op bezoek in het Fort Liefkenshoek.

Vandaag heeft Vlaanderen echter een eigen antwoord gevonden op de vragen van de cultuur- en onderwijssector, dat voor erfgoedorganisaties een heel handig instrument kan zijn om zelf de check te doen: Cultuur in de Spiegel.

Cultuur in de Spiegel: een nieuw perspectief

Het onderzoeksproject Cultuur in de Spiegel – Vlaanderen neemt de cultuurtheorie ‘Cultuur in de Spiegel’ van Prof. dr. Barend van Heusden als uitgangspunt.¹⁴ Deze theorie, gebaseerd op heel wat voorafgaand onderzoek, kijkt expliciet naar de mogelijkheden voor symbiose tussen cultuur en educatie in (Vlaamse) onderwijscontexten.¹⁵ Het onderzoek wil cultuur zien als een voortdurend proces van betekenisgeving, dat aangestuurd wordt door de spanning tussen wat we al weten (onze leefwereld) en de steeds veranderende werkelijkheid (de wereld rondom). Dit wordt samengevat als ons ‘cultureel bewustzijn’ of ‘cultuur-in-ruime-zin’. Cultuureducatie wordt gezien als het opbouwen van culturele metacognitie vanuit dit cultureel bewustzijn. Het onderzoek ziet de troeven van cultuureducatie als manieren om het individu na te laten denken over zijn of haar eigen individuele en collectieve beteke-

nisgeving (en daar vinden we meteen een heel interessant aanknopingspunt naar de erfgoedsector).

Het onderzoek wordt verder vertaald in vier culturele basisvaardigheden, die nodig zijn voor het ontwikkelen van de reflectie op cultuur. Het gaat daarbij om waarnemen, verbeelden, conceptualiseren en analyseren.

- **Waarneming** spitst zich toe op de zintuigen (voelen, luisteren, kijken, ruiken, smaken).
- **Verbeelding** gaat om het leren omzetten van waarneming in beelden: fantasie, kunst, enzovoort, waardoor op basis van herinnering en ervaring nieuwe mogelijkheden worden gemaakt.
- **Conceptualisering** betekent het ontwikkelen van de voorgaande vaardigheden naar abstracte concepten zoals taal, symbolen, enzovoort.
- **Analyse** is de laatste fase, waarin er gezocht wordt naar de samenhang in de structuren en modellen van die abstracte concepten.

Bij het ontwikkelen van de culturele vaardigheden staat centraal dat ze steeds vergezeld worden van een grondige reflectie over wat men ermee doet en hoe.

Naast deze basisvaardigheden stelt het onderzoek ook dat cultuur zich steeds uitdrukt via een medium, 'cultuurdragers' genoemd. Er worden vier dragers omschreven, met name:

- **het lichaam** (bijvoorbeeld gebaren, klanken, rituelen, enzovoort);
- **voorwerpen** (bijvoorbeeld een trommel, een kledingsstuk, een gerecht, enzovoort);
- **taal** (gesproken en geschreven) en
- **grafische symbolen** (tekeningen, plaatjes, schema's, foto's, video, enzovoort).

Bron: <http://canoncultuurcel.be>

Hoe gaan we hiermee nu aan de slag? In tegenstelling tot het model van Kolb kijken we deze keer dus niet naar algemene leerstijlen, maar wel naar de manieren waarop we leren over cultuur – en dat impliceert ook erfgoed. De vier basisvaardigheden en cultuurdragers bieden tal van aanknopingspunten voor het ontwerpen van diverse werkvormen. In het onderzoek worden de basisvaardigheden per leeftijdscategorie al meegegeven, en in praktische uitwerkingen van het onderzoek vinden we al enkele constructieve voorstellen voor werkvormen die ons kunnen helpen om inzicht te krijgen in een van de vaardigheden en/of dragers.¹⁶ Inspiratie zoeken voor werkvormen kan hier dus al zijn oorsprong vinden. Wil je concreter aan de slag? Dan kan dat met het handige boekje (ook in pdf beschikbaar) met als titel *De cultuurspiegel. Jouw gids voor cultuur op school*, dat voorbeelden van werkvormen (en een stappenplan) aanreikt waar je heel concreet mee aan de slag kan.¹⁷ Maar er komt zeker meer. Vermits het onderzoek nog maar net is afgerond en er nu een praktisch luik wordt uitgerold naar het onderwijs toe, is het dus zeker nuttig om het verdere verloop goed op te volgen.

Praktisch aan de slag?

Het mag duidelijk zijn: over erfgoededucatie is het laatste woord nog niet gezegd. Het veld is vandaag nog in volle ontwikkeling en zal dus zeker nog groeien en ruimte bieden aan tal van nieuwe initiatieven. Maar ondertussen kunnen erfgoedorganisaties natuurlijk niet stil blijven zitten. Om effectief aan de slag te gaan zijn praktische richtlijnen en checklists soms nog het meest handige instrument. Om je als lezer alvast op weg te helpen, volgen in het laatste deel van dit artikel enkele praktische aandachtspunten, overwegingen en tips die je zeker en vast op weg zullen zetten... op weg naar een eigen aanbod!

Een stappenplan werkt (het best)!

Om aan de slag te gaan heb je een stappenplan nodig. Dit kan je best vooraf goed overwegen en gaandeweg bijsturen waar nodig. Er zijn heel wat elementen die ter overweging kunnen worden meegenomen in een stappenplan. Denk daarbij ook aan volgende algemene richtlijnen:

- Klein begonnen is vaak half gewonnen: zie je project niet te groots, en kies voor haalbare objectieven. Heb je echter het gevoel dat je verder wil/moet gaan om vooruit te geraken, zorg dan dat je ook daar niet meteen de lat te hoog legt.
- Kies voor objecten die voldoende kunnen aanslui-

ten bij de leefwereld van jongeren, of die voldoende insteken bieden om hun blik te verruimen.

- Al kies je voor een eenvoudige opzet, bewaak echter altijd dat jongeren zich niet onderschat voelen. Het zijn volwassenen in wording, je mag hen ook uitdagen.

1. De beginsituatie

- Leg vast met welke erfgoedverhalen of welke archief- of collectie(stukken) je wil werken. Blijf dicht bij je eigen ervaring of eigen collectie. Wat je goed kent kan je meestal beter verwoorden en toelichten, dat maakt erover vertellen of schrijven al een stuk eenvoudiger.
- Bepaal de doelgroep: denk daarbij niet alleen aan graad en leerjaar, richting, onderwijsvorm. Maar bepaal ook het maximum aantal leerlingen dat kan deelnemen en vergeet niet om na te gaan of je lokaal, regionaal of ruimer wil gaan werken.
- Stel een adviesgroep samen: leerlingen, leerkrachten, bezoekers, personeelsleden met kinderen van die leeftijdsgroep, enz. Durf de hand te reiken naar scholen en leerkrachten, zij vormen mogelijk ook meteen een testpubliek of zelfs latere deelnemers.
- Bepaal de voorkennis die je verwacht en kop-pel terug naar de adviesgroep, leerplannen en eindtermen. Overschat voorkennis niet, te weinig informatie maakt dat jongeren niet mee zijn van in het begin en snel zullen afhaken.
- Maak doelstellingen realistisch, deel ze eventueel op in kennis, vaardigheden en attitudes. Vraag je steeds af wat je ermee wil bereiken en of ze essentieel zijn voor je verhaal.
- Bepaal het type activiteit en de noden ervan. Heb je gidsen nodig, werkblaadjes, digitale middelen of een welbepaalde museumruimte en collectiestukken? Welke competenties heb je nodig van begeleiders? Is het een activiteit in je museum, in de klas of is het een uitstap? Denk eraan: deze denkoefening zal je mogelijk meermaals moeten maken of moeten bijsturen.
- Denk nu al aan je budget. Heb je voldoende middelen, of moet je op zoek naar externe middelen? Wat kan je vragen als bijdrage aan de bezoeker/gebruiker en is een *break-even* nodig/gewenst?

2. Aan de slag!

Breng na de beginfase alle informatie samen en giet ze in de gewenste vorm. Opgelet: is de leerinhoud realistisch? Kan je dit overbrengen op de voorziene tijd? Wat kan je vereenvoudigen of laten vallen (denk eraan: *less is more!*).

- Let op met vaktermen! Veel erfgoed wordt vaak omgeven door tal van vakgerelateerde woorden en uitdrukkingen. Kan je ze zelf kort en helder verklaren? Kunnen de leerlingen dat ook?
- Werk naar een logisch verhaal en bij een museum naar een logisch parcours, die naadloos op elkaar aansluiten. Indien er verwarring kan ontstaan, vereenvoudig dan of voorzie heldere aanwijzingen.
- Jongeren boeien vanaf de eerste minuut begint bij een goede instap of *teaser*. Hoe ga je met je verhaal beginnen? Kies niet meteen voor een voor de hand liggend museumraad-sel, maar durf creatief zijn.
- Kies werkvormen op basis van je doelstellingen, voorzieningen, groeperingsnoodzaken en timing. Probeer afwisseling te bereiken, maar zoek wel naar een gezond evenwicht. Enkel doceren is niet wenselijk, enkel entertainment evenmin. Doe de check via de cultuurspiegel.
- Doen is leuk, maar vergeet niet om ook culturele gedragsregels mee te geven, zodat participeren ook leuk blijft voor iedereen.
- Hou ook rekening met eventuele omkaderende informatie: kan je de leerkracht iets meegeven ter voorbereiding of nabespreking in de klas? Of wil je werken naar een echt pedagogisch dossier?

Voorstelling groepswork van deelnemers aan de cursusreeks in Bokrijk. Op de laatste avond stelden onder meer het werkgroepje rond het Landbouwmuseum Nostalgie hun werkstuk voor. Voor Landbouwmuseum Nostalgie is het vooral belangrijk om na te denken hoe je met vrijwilligers rondleidingen kan uitbouwen en voor welke doelgroepen.

In het Heuvelland wouden ze secundaire scholen aantrekken en de Kemmelberg doen bezoeken. Frank Hoste werd als leerkracht betrokken bij de uitwerking van dit educatief pakket. Ze kozen ervoor om te vertrekken van de drie grote conflicten in de twintigste eeuw en na te gaan wat er op de Kemmelberg gebeurde. Zo was een van de vertrekpunten de bunker uit de koude oorlog die nu ook nog te bezoeken is. Ze kozen ervoor het verhaal eerst uit te werken in een publicatie die uitgegeven werd bij Lannoo. Nadien volgde de didactische verwerking. Ze bieden ook een gids aan. Die gidsen kregen een gedegen opleiding van de werkgroepleden. DM

3. Werkvormen: eenvoud werkt

Algemeen zou je kunnen zeggen dat werkvormen een handig instrument kunnen zijn om erfgoed en de leerinhouden die je erover wil meegeven op een actieve manier bij jongeren aan de man te brengen. Toch zijn er enkele belangrijke punten die we altijd in gedachten moeten houden. Werkvormen werken in feite het best als ze goed zijn afgestemd op de groep en de dynamiek en samenstelling van die groep (aantal, opleiding, hoe de jongeren met elkaar omgaan...), maar ook op de inhoud die je wil overbrengen. Maar er zijn nog enkele andere belangrijke aandachtspunten: instructies, timing en middelen:

- Zowel voor wie werkvormen ontwerpt als voor diegene die ze moet uitvoeren is een heldere instructie van groot belang. Hoe moet je als leerling de activiteiten uitvoeren, wanneer kan je tevreden zijn met het resultaat? Als het niet duidelijk is wat je moet doen of de instructies te moeilijk zijn, dan zal de werkvorm niet of slechts gedeeltelijk slagen.
- Het voorzien van te weinig tijd voor de opdrachten neemt het plezier snel weg. Kies voor een haalbare timing, zodat leerlingen ook een goede slaagkans hebben en dus ook gemotiveerd blijven. Test niet enkel alles zelf uit qua timing, maar laat ook anderen dat doen.
- Less = more! Als je de timing niet haalt voor elke opdracht, overweeg dan eventueel om een opdracht te schrappen. Als je de tijd neemt om ergens naar te kijken, erover te praten of er samen over na te denken, dan heb je het ook echt goed bekeken. Zin krijgen om nog eens terug te komen kan een positieve bijwerking zijn.
- Moet er eerst nog heel veel klaargezet worden, of nadien nog heel veel opgeruimd worden? Dan is ook hier het voorzien van voldoende timing essentieel. Slijtage of het steeds weer opnieuw moeten maken van middelen om de werkvormen uit te voeren kan vreten aan het budget dat initieel voorzien was voor deze activiteiten. Pluis dus goed uit of wat je als middelen en budget had voorzien ook echt realistisch is.
- Werkvormen in spelvorm worden vaak door organisaties gezien als een nuttig in-

Kathleen Dignef is leerkracht bij de Katholieke Centrum Scholen van Sint-Truiden. Vijf jaar geleden kreeg de school te horen van de inspectie dat ze te weinig bezig waren met het ontwikkelen van vaardigheden. Zelf is ze dan naar de Erfgoedcel Haspengouw, de rijksarchivaris Rombout Nijssen en het Stedelijk archief gestapt. Zo werkten ze een project uit rond wonen en werken in de dorpen rond Sint-Truiden rond 1840 voor het vijfde middelbaar. Naast een mooi uitgegeven lesmap werden er die eerste keer gewoon kopies gemaakt van relevante archiefdocumenten (kadaster) waardoor de leerlingen zelf informatie konden analyseren over het landbouwverhaal. Voor een volgende editie hebben ze het anders aangepakt en hebben ze Rombout Nijssen op school zelf laten vertellen over hoe het leven er toen aan toeging. Zo waren de leerlingen al direct enthousiast. Nadien werd de groep opgesplitst waarbij een groep naar de molen ging en daar uitleg kreeg en een groep in groepjes aan de slag ging met de bronnen. De bronnen waren nu digitaal beschikbaar op een tablet. Daarna hebben ze met dezelfde partners nog een project uitgewerkt voor het zesde secundair rond het lager onderwijs in Zuid-Limburg van eind achttiende eeuw tot nu. Dat resulteerde in twee mooi vormgegeven boekjes: een werkboekje en een bronnenboekje. Leerlingen werkten terug in groepjes met de bronnen (2 lessen + thuis) en moesten op het einde een mondelinge presentatie geven (3 lessen). Met twee leerkrachten hebben ze de boekjes opgesteld. Het drukwerk werd verzorgd door de Erfgoedcel. Hun voorbeeld werd gevolgd door andere scholen en in Bilzen en Tongeren werden gelijkaardige projecten uitgewerkt met dezelfde erfgoedpartners (bijvoorbeeld een project rond de Eerste Wereldoorlog in Bilzen). Volgens Kathleen nemen erfgoedorganisaties en scholen best al een jaar voordien contact op met elkaar om het project te plannen en voor te bereiden. De beste aanspreekpersoon in hun school is de verantwoordelijke voor de vakgroep geschiedenis. DM

strument om jongeren hun collectie te laten ontdekken. Hou er evenwel rekening mee dat in spelvorm jongeren meer uitgedaagd kunnen worden om in hun spel op te gaan, met als gevolg dat ze ook nadrukkelijker in de museumruimte aanwezig zullen zijn (luid praten, rondlopen, ...). Zeker indien een spelvorm niet wordt gevolgd door een reflectiemoment dat ook weer rust brengt in de groep, kan een dergelijk effect gaan cumuleren. Reflectiemomenten hebben dus meerdere functies.

- Tips voor werkvormen in de klas kan je onder andere terugvinden op de website Klascement.¹⁹ Je kan een leskoffer uitwerken of je kan ook archiefdocumenten selecteren

om te gebruiken in de klas zoals ze in Sint-Truiden deden.

4. Testen en evalueren

- Zorg voor een testgroep die je ontwerp kritisch kan evalueren: best vooraf en ter plaatse.
- Vraag naar constructieve feedback: als iets niet goed is, laat dan duidelijk aangeven waarom dat het geval is en hoe je het zou kunnen verbeteren. Zorg desnoods voor enkele proefmomenten, zodat je ook kan bijsturen vooraleer alles effectief naar het publiek gecommuniceerd wordt.
- Probeer toch altijd te testen met de doelgroep zelf. Zij zijn je meest kritische evaluator!

- Evalueer het hele proces enkele maanden na de effectieve opstart. Waren je werk-schema, verwachtingen en doelstellingen ook echt realistisch en heb je de beoogde effecten bereikt? Wat kan je meenemen naar een volgend educatief project en welke (nieuwe) noden heb je ondertussen nog kunnen detecteren?
- Vergeet zeker niet terug te koppelen naar de stuurgroep of werkgroep die je initieel samenstelde.

Tamara Ingels

Eindnoten

- 1 De neerslag van deze cursus kan je nalezen in: S. De Martelaere, 'Lokaal erfgoed op maat van kinderen?!' *Bladwijzer*, 4 (2012) 2-11. Digitaal nalezen kan op: http://www.heemkunde-vlaanderen.be/uploads/bladwijzer/bladwijzer04/bladwijzer04_erfgoededucatie.pdf (laatst geraadpleegd op 28/06/2016).
- 2 De Troyer e.a., *Erfgoed in de klas. Een handboek voor leerkrachten* (Antwerpen-Apeldoorn 2005).
- 3 L. Vermeersch en A. Vandenbroucke, *Veldtekening cultuureducatie* (Leuven-Brussel 2011)
- 4 A. Kindekens e.a., 'Erfgoed in dialoog met jongeren' *Faro. Tijdschrift over cultureel erfgoed* 6 (2013) 7-13.
- 5 <http://onderwijs.vlaanderen.be> (28/07/2016)
- 6 <http://www.canoncultuurcel.be> (28/07/2016)
- 7 <http://www.cultuurkuur.be> (28/07/2016)
- 8 <http://www.klasement.be> (28/07/2016)
- 8 De leerplannen per net kan je opvragen via volgende portaalsites: <http://pro.g-o.be/pedagogische-begeleiding/secundair-onderwijs/leerplannen-en-lessentabellen-secundair-onderwijs/>; <http://www.katholiekonderwijs.vlaanderen/wat-doen-we/doelgroepen/secundair-onderwijs> en <http://www.ovsg.be/leerplannen/secundair-onderwijs>. Ook andere aanbieders van onderwijs hebben vaak eigen leerplannen, zoals bijvoorbeeld <http://www.steinerscholen.be/het-steineronderwijs/eindtermen-en-leerplannen/> (28/07/2016)
- 9 <http://www.ond.vlaanderen.be/curriculum/secundair-onderwijs/vakoverschrijdend/> (28/07/2016)
- 10 J. Winkels en P. Hoogeveen, *Het didactische werkvormenboek. Variatie en differentiatie in de praktijk* (Assen, 1982) (recentste herziene druk is die van 2014).
- 11 Lees de getuigenis van het Openluchtmuseum van Bokrijk aan het einde van dit artikel.
- 12 V. De Troyer. *Erfgoed in de klas. Een handboek voor leerkrachten*, Garant, 2005.
- 13 Bij Heemkunde Vlaanderen bv. kan er ook gratis ondersteuning aangevraagd worden. Dit is het geval als die ondersteuning kan dienen als voorbeeldproject voor de sector en er nog geen gelijkaardige projecten ondersteund worden.
- 14 Het onderzoek in Nederland werd afgerond in 2010 en kreeg ook praktische publicaties zoals: B. Van Heusden, *Cultuur in de Spiegel. Naar een doorlopende leerlijn cultuuronderwijs* (Groningen2010) (<http://www.rug.nl/cultuuronderwijs/projecten/zwarteboekje.pdf>) (27/08/2016)
- 15 Het onderzoek in Vlaanderen werd wereldkundig gemaakt in 2016, maar liep al sinds 2012. Er werd expliciet gekeken naar de Vlaamse onderwijscontext. Meer info kan je vinden op <http://canoncultuurcel.be/cultuur-de-spiegel-nuttige-links-en-documenten> (27/08/2016)
- 16 L. Vermeersch e.a., *Culturele basisvaardigheden. Een ontwikkelingslijn op basis van de cultuurtheorie 'Cultuur in de Spiegel'* (Leuven/Elsene 2016) (raadpleegbaar op: http://canoncultuurcel.be/sites/default/files/cis_culturele_basisvaardigheden.pdf) (27/08/2016)
- 17 L. Vermeersch, V. Thomas en Canon Cultuurcel, *De cultuurspiegel. Jouw gids voor cultuur op school*(Brussel 2016)
- 18 <http://www.klasement.be> (28/07/2016)
- 19 Met dank aan Daphné Maes voor het uitschrijven van enkele voorbeelden in de kaderteksten.

Educatie 2016+ in Bokrijk

Investeren in hoofden, harten en handen (en bij voorkeur alle drie tegelijk)

Bokrijk, en meer bepaald het Openluchtmuseum, zijn in de loop der tijd synoniemen geworden van een gestold verleden, het tegendeel van actie en evolutie. Wie Bokrijk en bij uitbreiding het museum de afgelopen jaren heeft bezocht, kan echter getuigen van het tegendeel: het stereotiepe beeld van Bokrijk klopt al even niet meer in de praktijk. In deze korte bijdrage ga ik in op de publieksbemiddeling voor scholen en groepen, zoals we die onder de paraplu-terme 'educatie 2016+' vorm gegeven hebben. Bokrijk zet namelijk al jaren in op een sterke publiekswerking, echter vanaf 2016 voor het eerst voluit vanuit het 'nu'. Dat is nodig want erfgoed is maar zo relevant als de relevantie die je publiek eraan toeschrijft. In Bokrijk staan bovendien zelden de museumobjecten op zich centraal, wel diezelfde objecten in relatie tot mensen. Tel daarbij het alomtegenwoordige onroerend, immaterieel, natuurlijk en levend erfgoed om te beseffen welk een veelzijdige leeromgeving voor jong en oud het Openluchtmuseum kan bieden.

Wie, wat, waar, wanneer en hoe

Het Openluchtmuseum ontvangt gemiddeld 300.000 bezoekers per zes maanden, waarvan ongeveer 40.000 bezoekers in schoolverband in de periode van april tot september. Van die 40.000 leerlingen boekt drievierde - via hun leerkracht of directie - een van onze programma's. De overige 10.000 leerlingen verkennen het museum (semi-) zelfstandig, wat we vanuit het educatieteam als een gemiste kans en in een aantal gevallen als een regelrecht nadeel beschouwen. Onze gastheren en -vrouwen in de historische huizen worden regelmatig bevraagd over de collectie en de huizen door kinderen en jongeren, in functie van een vragenlijst die ze van hun juf of meester meekregen. De museumwerking en programmatie in het museum zijn echter dermate dynamisch, waardoor deze opdrachtenblaadjes snel gedateerd of verouderd zijn. Zeker als ze van twintig jaar geleden dateren. Leerkrachten die hun bezoek niet voorbereiden, zijn er kortom aan voor de moeite en hun

leerlingen al helemaal. Vanuit de educatieve werking geloven we bovendien veel meer in een combinatie van hoofd (*minds-on*), handen (*hands-on*) én hart (*heart-on*). We zijn ervan overtuigd dat we beter onthouden wat we zelf ervaren, uitleggen of onderzoeken, dan hetgeen we enkel lezen en/of horen. Onze educatieve programma's hebben als bijkomende troef dat ze plaatsvinden in een leeromgeving die vrijheid, veiligheid en uitdaging biedt.¹

Atelierroute Pottendraaien © Bokrijk

Het grootste deel van onze schoolbezoekers komt uit het lager onderwijs (84 procent), 13 procent uit het secundair onderwijs. Het secundair onderwijs

Atelierroute Hout © Bokrijk

blijkt al jaren een moeilijker te bereiken doelgroep. Sinds we in 2014 ons educatief aanbod voor secundaire scholen bundelen in een afzonderlijke scholenfolder waarbij niet enkel de programma's maar ook de vormgeving op jongeren zijn afgestemd, merken we een lichte stijging van schoolbezoeken door deze doelgroep. Het aanbod voor secundaire scholen anno 2016 omvat twee soorten programma's: atelierroutes en belevingsroutes. Een succesingrediënt dat beide types programma's gemeenschappelijk hebben, is de mate van interactiviteit: zowel belevingsroutes als atelierroutes vertrekken vanuit een beleving die ontstaat door een combinatie van actieve waarneming, kritische reflectie en gerichte creatieve opdrachten.² Een stukje brood met smout proeven, een juk met gevulde emmers dragen, verschillen voelen in dierenhuiden, zelf een stukje stof weven, kortom: de totaalervaring primeert. Tijdens een belevingsroute gaat de klas anderhalf uur tot twee uur op pad met een gids. Vanuit hun eigen leefwereld ontdekken de leerlingen op interactieve wijze het leven van vroeger in relatie tot hun leven nu, op het platteland of in de sixties. De atelierroutes op hun beurt laten leerlingen kennismaken met het vakmanschap van hout, leder, brood, imkerij, pottendraaien of textiel. Klassen kiezen zelf de atelierroute die het beste bij hen past. Na een route van 45 minuten waarin ze kennismaken met het ambachtelijk productie-

proces, de gebouwen, gewassen, en eventueel zelfs dieren die daarmee verbonden zijn, gaan ze in een van de atelierschuren zelf aan de slag. Mooi meegenomen is dat ze hun eigen creatie mee naar huis nemen. Een lederen sleutelhanger, een zelf gedraaid potje of een broodje laten toe om achteraf thuis de museumervaring te delen.

4 museumdelen, 3 methodieken, 5 types begeleiders

De eerste conservator van het Openluchtmuseum, Jozef Weyns, deelde het museum op in drie regio's die elk een cultuurlandschap vertegenwoordigen. Vandaag is het museum nog steeds ingedeeld volgens deze cultuurlandschappen met daarenboven nog een vierde museumdeel, het stadsgedeelte, waarin de permanente opstelling 'De sixties' gehuisvest is. In museumdeel 'De Kempen' ontsluiten we de collectie interactief via gastheren en -vrouwen. In museumdeel 'Haspengouw' word je aangesproken door dorpsfiguren die door middel van een rollenspel (*first person interpretation*) het dagelijks leven op het Vlaamse platteland aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog tot leven brengen – een methodiek die beter gekend is onder de noemer 'Living History'. Museumdeel Vlaanderen biedt de uitvalsbasis voor enkele museumroutes en biedt de mogelijkheid tot wandelen en genieten van het landschap. De museumopstelling 'De sixties' in

de Oude Stad loodst je door het dagelijks leven van ‘De sixties’ (1958 tot 1973) waarbij persoonlijke verhalen ontsloten worden via interactieve identiteitskaarten. Elk van deze museumdelen biedt troeven die jongeren aanspreken: de (tijdelijke) muziektentoonstelling die sinds 2015 deel uitmaakt van ‘De sixties’ spreekt jongeren erg aan door gelijkenissen aan te halen van muziek uit de jaren 1960 met die van nu, in de Kempen gaan jongeren actief aan de slag in de atelierschuren of schrobben ze kledij schoon op een wasbord en in Haspengouw worden ze aangesproken door de strenge champetter waarbij ze worden geconfronteerd met de waarden en normen van 1913.

De sixties © Bokrijk

We werken in Bokrijk met een vijftal ‘begeleidersgroepen’ voor het begeleiden van schoolprogramma’s. Dat maakt onze begeleidersgroep heel divers: van acteurs voor inleefspelen, over gidsen voor beleevingsroutes, ateliereducatoren voor atelierroutes, gastheren en -vrouwen tot vaklui voor gespecialiseerde verdiepende ateliers. Voor elk type begeleider, voor elk programma ontwikkelen we een vormings-traject op maat. In de praktijk blijkt dat begeleiders ook sterk van elkaar leren, en dat opfrissings- en herijkmomenten tijdens het museumseizoen helpen om de visie en de aanpak helder te houden. Bij de introductie van de atelierroutes werd er een nieuwe groep van freelance ateliereducatoren opgericht, een boeiende mix van mensen met een hart voor vakmanschap én voor Bokrijk. Er werd daartoe een gediversifieerd opleidingstraject gestart, waarin zowel Bokrijkgidsen als experts in een specifiek vakmanschap werden meegenomen. Deze mix van begeleiders vult elkaar aan, deelt expertise en passie en maakt van de nieuwe atelierroutes een succes.

Familie T’Syen, bewoners van de Uitschoolhoeve (Oevel), ca 1896 © Bokrijk

In maart 2016 introduceerden we een nieuwe beleevingsroute: ‘Wat als?!’. De jongeren worden uitgedaagd om hun eigen vragen over het verleden te formuleren tijdens de route waardoor hun nieuwsgierigheid wordt gewekt. Het is dus niet de gids die het verhaal vertelt, maar de jongeren zelf. De gids faciliteert dit verhaal door bij verschillende haltes gerichte vragen te stellen en prikkelende opdrachten te geven waarbij de deelnemers zelf op ontdekking gaan om de verschillen tussen vroeger en vandaag te ontdekken. De ‘Wat Als?!’-route gaat van start met een foto die als rode draad wordt gebruikt en helpt om vanuit vandaag, even terug te keren naar het verleden door vragen te stellen zoals “Wat zou je het meeste missen? Als je één ding mag meenemen naar het leven van deze personen, wat zou het zijn?”. Op die manier wordt het inlevingsvermogen van de jongeren aangewakkerd. Daarnaast vragen we de jongeren bijvoorbeeld om een aantal hedendaagse objecten die aansluiten bij hun leefwereld (zoals cornflakes of pijnstillers) te plaatsen in een ingericht huis van honderd jaar geleden en biedt een krant uit 1913 aanknopingspunten om de vergelijking te maken met de nieuwsapps van vandaag. Deelnemers komen zelf tot inzicht en worden hierbij geholpen door verschillende interactieve activiteiten waarbij verschillende zintuigen geprikkeld worden. Door nieuwsgierigheid en motivatie op te wekken, door deelnemers hun bestaande ervaringen en kennis te laten gebruiken en nieuwe ideeën te creëren zijn deelnemers veel beter in staat om te vergelijken en om te leren van experts en andere contexten.³ De focus bij deze constructivistische leertheorie ligt volledig op de deelnemer met diens achtergrond, leerstijl, enzovoort.⁴ Daarbij is de kennis van de gids van het verleden en de

gepresenteerde onderdelen echter een onontbeerlijk ingrediënt. Een formule die we nog niet in zijn geheel konden evalueren, maar die tot dusver vooral positief onthaald wordt omdat elke route door de groep zelf vorm gegeven wordt.

Conclusie

Cultureel erfgoed kan maar blijven bestaan als de betekenis ervan steeds vernieuwd wordt door de mensen voor wie het van betekenis is.⁵ Daarom kiezen we ervoor om onze programma's resoluut te la-

ten vertrekken vanuit het nu. Met onze publieksbemiddeling voor jongeren stellen we onszelf als doel jonge mensen te begeleiden en te prikkelen in het ontwikkelen van vaardigheden zoals samenwerken, betekenis geven aan informatie, kritisch denken, werken vanuit verbeeldingskracht, innoveren en nieuwe kennis vergaren zodat ze straks vol vertrouwen én met een rugzakje tips en tricks hun plaats in de samenleving kunnen in- en opnemen.

Sofie Clerix

Bokrijk & educatie 2016+

Bokrijk zet sinds jaar en dag sterk in op publiekswerking in diverse vormen waarin educatie een belangrijke rol speelt.⁶ Jarenlang werd op regelmatige basis een nieuw programma ontwikkeld, voornamelijk in functie van een jaarthema. Dit maakte dat het aanbod voor scholen en groepen uitgroeide tot een heel divers/heterogeen aanbod in thema's en werkvormen.

Het museumdeel de Kempen wordt de volgende jaren gerestaureerd en heringericht in het kader van het project 'Bokrijk brandmerkt'.⁷ Dit heeft ons ertoe aangezet om ons educatief aanbod onder de loep te nemen, uitgaande van een maximale flexibiliteit binnen de publiekswerking. Ook ons streven naar meer interactiviteit voor individuele bezoekers en de nood aan efficiëntieverhoging speelden een doorslaggevende rol om een traject gespreid over vijf jaren op te zetten.

De eerste twee jaren werden inmiddels volledig besteed aan vooronderzoek en voorbereidingen. Het traject werd gestart met een grondige analyse en bepaling van de doelgroep(en). Daarna werden de voorwaarden en thema's per doelgroep vastgelegd waarbij we maximaal rekening hielden met de trends en wensen van de bezoekers, opgevraagd via enquêtes en persoonlijke bevestigingen alsook met de doelstellingen vanuit het onderwijs in het onderwijs. Voor het aanbod aan scholen was er niet de intentie om de capaciteit op te drijven, noch om extra winst te maken aangezien we voor scholenprogramma's steeds uitgaan van een break-even-verhouding.

Het traject werd voorlopig uitgewerkt tot en met seizoen 2018, maar 2019 lonkt al om de hoek. De eerste realisaties zijn intussen zichtbaar in het museum en de evaluaties zijn lopende. Een traject geeft de indruk een start- en eindpunt te hebben, maar we beseffen heel goed dat deze evaluatie en bijsturing *a never ending story* is. Richtlijnen en visie geven richting aan de toekomst.

Eindnoten

- 1 S. Vandelacluze (ed), J. Van Esch en J. Waerts, *Methodiek: kunst- en erfgoededucatie. Theorie en praktijk* (Leuven 2009) 91.
- 2 Ibidem, 22.
- 3 J. Van Lakerveld en I. Gussen, *Aqueduct, competentiegericht onderwijs in een erfgoedcontext* (Bilzen 2011) 24.
- 4 S. Vandelacluze (ed), J. Van Esch en J. Waerts, *Methodiek: kunst- en erfgoededucatie*, 53.
- 5 A. Morbee, *Koken met Cookies. Handleiding voor het opzetten van een kunsteducatief erfgoedproject in secundaire scholen*. (Leuven 2006) 13.
- 6 Bokrijk begrijpt onder de noemer 'educatie' alle georganiseerde programma's voor scholen en groepen binnen de publieksbemiddeling.
- 7 Met BKRK – 'Bokrijk brandmerkt' – staat het Openluchtmuseum aan de vooravond van een vernieuwingsproject. We werken al jaren aan de expertiseontwikkeling van vakmanschap, techniek en de toepassingen ervan in het museum. Met BKRK willen we ook de hedendaagse relevantie van al dat vakmanschap aantonen en cross-overs en expertisedeling stimuleren.

Archives Portal Europe

Jouw archieven in Europa

Archives Portal Europe, ofwel Archieven Portaal Europa of APE, is een website waar je beschrijvingen van archiefbestanden, inventarissen en gerelateerde gedigitaliseerde documenten uit heel Europa kan terugvinden (www.archivesportaleurope.eu). Door één zoekterm in te tikken, zoek je doorheen de inventarissen van zo'n 2.124 Europese bewaarinstellingen. Het platform, dat in een eerste fase enkel toegankelijk was voor de Rijksarchieven in België, staat sinds 2016 ook open voor beschrijvingen van kleinere verenigingen via Archiefbank Vlaanderen.

De weg naar samenwerking tussen archieven in Europa

In 2005 zette de Europese Unie vijf doelstellingen op papier om de samenwerking tussen Europese archiefinstellingen te bevorderen. Zo werd het idee geboren voor één toegang tot alle Europese archieven. De uitwerking ervan liet echter nog even op zich wachten. De European Board of National Archivists (EBNA) moest immers samen met de Europese Commissie op zoek naar de nodige middelen voor het opzetten van het portaal. De centen werden uiteindelijk beschikbaar gesteld binnen het EU eContentplusprogramma, dat was opgezet voor het beter toegankelijk maken van digitale content. Binnen dat programma werd ook gewerkt aan Europeana (www.europeana.eu), een centraal verzamelpunt voor gedigitaliseerde en *digital geboren* stukken uit musea, bibliotheken en archieven. Europeana brengt afbeeldingen van Europees erfgoed samen. De twee platformen zouden aan elkaar gelinkt worden. APE zou de koepel worden boven de losse stukken in Europeana en een bijkomend verzamelpunt voor gedigitaliseerde stukken uit Europese archieven.¹

Het APEnet-project werd afgerond in 2012. Er was een website operationeel die intussen al 14 miljoen beschrijvingen bevatte, afkomstig uit 61 nationale bewaarinstellingen.² De uitwisseling van informatie uit zoveel landen en instellingen kreeg vorm rond enkele gangbare internationale standaarden voor het beschrijven van archieven en hun onderdelen, archiefvormers (zoals personen, families, organisaties en instellingen) en archiefbewaarplaatsen.

Deze standaarden leggen vast welke gegevens moeten of kunnen vastgelegd worden per archiefonderdeel (ISAD(G)), archiefvormer (ISAAR-CPF) of archiefbewaarplaats (ISDIAH). Het zijn internationaal erkende afspraken tussen archivariissen om over de hele wereld op een gelijkaardige manier informatie te noteren om ze vervolgens eenvoudiger uit te wisselen. Het staat archieven echter vrij om, voor hun niet-relevante gegevens uit een standaard niet op te nemen of juist bijkomende items te voorzien. Hoe meer je echter afwijkt van de norm, hoe moeilijker het zal zijn om gegevens uit te wisselen.

De bestaande afspraken laten echter soms nog ruimte voor interpretatie. ISAD(G) en de afgeleide EAD, een machineleesbare (XML) weergave van de ISAD(G) informatie, bepalen welke informatie moet of kan opgenomen worden per archiefbeschrijving, zoals datering of beschrijvingsniveau, maar soms moeten bijkomende afspraken vastgelegd worden over de invulling daarvan. Bijvoorbeeld over welke beschrijvingsniveaus juist kunnen gebruikt worden binnen een bepaald programma. Om ervoor te zorgen dat het steeds duidelijk is welke informatie waar moest opgenomen worden in APE werden bijkomende specificaties geformuleerd in een Europees APE-profiel van de standaarden.

Enkele bestanddeelbeschrijvingen uit de EAD van het archief van de Orgelbouwers Pels-D'Hondt bewaard op KADOC.

De gegevens voor het APE-net project werden aangeleverd vanuit de databanken van de nationale archieven, omgevormd tot een APE-leesbaar formaat en opgenomen in de APE-databank met eventueel een doorstroom van informatie naar Europeana.

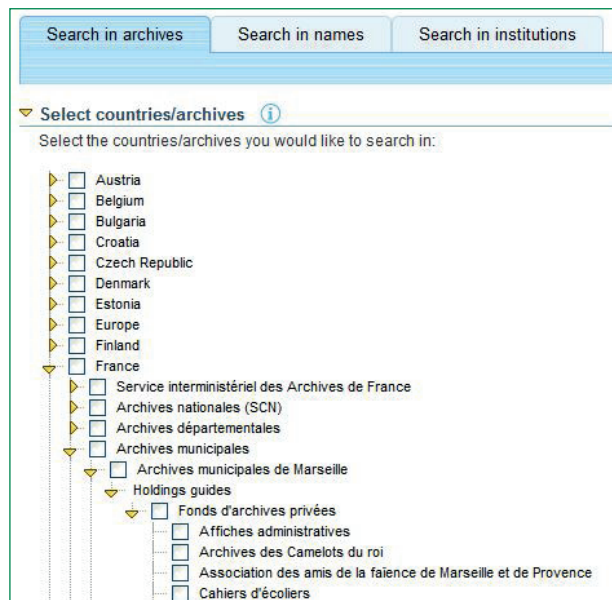
Het proces is eerder technisch. Het opmaken van dergelijk bestand is voor vele archivariissen te technisch en wordt uitbesteed aan informatici. Een module voor manuele invoer van gegevens is niet voorzien in APE. Het opzet is dan ook om een bulk aan informatie te verzamelen die al geregistreerd werd in de partnerlanden.

Het spreekt voor zich dat het samenbrengen van alle informatie uit de 61 bewaarinstellingen een huzarenstukje was. De oplevering van de website in 2012 was echter niet het eindpunt. Er was ook nog sprake van een project, zonder vaste financiële basis, waar verandering in moest komen. En er waren nog ambities: het verder ontwikkelen van de gebruikersinterface, de koppeling met Europeana, het betrekken van meer Europese landen en het uitbreiden naar andere regionale en lokale bewaarinstellingen.³ Deze ambities werden waargemaakt binnen een vervolgproject, Archives Portal Europe network of eXcellence of afgekort APEX, gefinancierd door Europa. Vanaf 1 maart 2015 werkt Archives Portal Europe als een stichting verder aan het onderhoud en de uitbouw van het portaal. Tot 2015 kwamen enkel nationale archieven in aanmerking voor deelname in APE, maar sinds kort kunnen ook andere landelijke, regionale en lokale archieven in België deelnemen.

Wat heeft het portaal te bieden?

De website van Archives Portal Europe plaatst de zoekbox centraal op de homepage. Je kan echter via de tab *Search* bovenaan meer geavanceerde zoekopdrachten ingeven. Je ziet in dit laatste scherm duidelijk de informatieclusters waarop je kan zoeken, namelijk *archives* (archieffonderdelen met link

naar gedigitaliseerde archiefstukken), *names* (archiefformers of gerelateerde personen), *institutions* (archiefbewaarplaatsen). Wie zoekt in archieven kan een zoekvraag intikken of doorklikken vanuit de boomstructuur onder het gele driehoekje naast *Select countries/archives*.

De boomstructuur in APE.

Als je door de archiefinstellingen en onderliggende archiefbestanden heen bladert via de boomstructuur, dan zie je dat de informatie hiërarchisch is opgebouwd. Onder landen vind je bewaarinstellingen met daaronder archievenoverzichten of themagidsen en nog lager inventarissen/toegangen. Onder toegangen vallen tenslotte archiefbestanddelen, die je kan opvragen in een archiefinstelling. Een zoekresultaat bij het zoeken in archieven kan een van deze niveaus omvatten.

Heemkundige verzamelingen via Archiefbank in Archives Portal Europe

Vanaf 2016 kunnen heemkringen beschrijvingen van collecties en archieven aanbieden aan het Europese Archief Portaal via Archiefbank Vlaanderen. In het kader van de driejaarlijkse update van gegevens in Archiefbank kreeg iedereen die gegevens in Archiefbank Vlaanderen heeft al de vraag om deze gegevens ook ter beschikking te stellen via APE. Wie de overeenkomst nog niet tekende, kan dit nog steeds. Zijn jouw collecties of archieven nog niet opgenomen in Archiefbank? Vul dan het aanmeldingsformulier in op de website of neem contact op via info@archiefbank.be en geef aan dat je gegevens wenst te delen via APE. Er worden regelmatig updates van de gegevenspakketten in APE voorzien, waardoor instap steeds mogelijk blijft.

Als je door de boom bladert, valt ook op dat er beschrijvingen in alle talen zijn opgenomen. Wie op zoek is naar informatie over een bepaald thema of onderwerp zal hier rekening mee moeten houden en zal de zoekterm in verschillende talen moeten ingeven om een goed resultaat te krijgen. Of je kan op zoek gaan in de tab *Topics* bovenaan, waar je een lijst van onderwerpen te zien krijgt. De lijst is in 2016 beperkt, maar zal uitgebreid worden. Om het zoeken te vereenvoudigen kan je de taal op Nederlands zetten rechts bovenaan, zodat de keuzemenu's vertaald worden.

Een zoektocht door dit Europees portaal kan bijzonder interessant zijn om archiefstukken van en over internationale figuren en organisaties te traceren. Ook een thematische zoektocht kan je onderzoeksonderwerp in een bredere context plaatsen.

'heemkundige' of nog andere verwanten terugvinden. In het linkermenu naast de resultatenlijst zien we onmiddellijk dat er beschrijvingen uit drie landen werden gevonden en uit welke archiefinstellingen deze komen. Via dit menu kan het resultaat verfijnd worden, bijvoorbeeld om enkel beschrijvingen te tonen waaraan digitale representaties hangen. In de resultaatslijst wordt onder titel de titel van het archief of van de toegang opgenomen waar de beschrijving onder valt. De volledige beschrijving kan je bekijken door erop te klikken. Rechts van het resultaat krijg je een ingekort overzicht per beschrijving.

Zoeken in archieven naar je gemeente

Een zoekactie naar beschrijvingen over je eigen gemeente leidt niet alleen naar oude kaarten, registers burgerlijke stand of ander gemeentearchief uit eigen land, maar legt ook buitenlandse verbanden bloot. Zoeken op 'Bonheiden', een gemeente nabij

The screenshot shows the search results interface for 'Heemkunde' in the APE portal. The interface is divided into several sections:

- Filters (Left):**
  - LAND::** Nederland (329), België (11), Duitsland (2)
  - ARCHIEFINSTELLING::** Regionaal Historisch Centrum Eindhoven (80), Brabants Historisch Informatie Centrum (50), Regionaal Archief Tilburg (50), NIOD Instituut voor oorlogs-, holo... (34), Gelders Archief (24), Regionaal Historisch Centrum Lelystad (10), Historisch Centrum Overijssel (9), Regionaal Archief Alkmaar (8), Gemeente Roermond (7), Gemeentearchief Zaanstad (7)
  - THEMA:** Concentratie kamp (2), Tweede Wereld Oorlog (1939-19... (2)
  - TYPE DOCUMENT::** Toegang (341), Archievenoverzicht (1)
  - NIVEAU::** Andere beschrijvingen (313), Archief beschrijving (29)
  - BEVAT DIGITALE REPRESENTATIES::** Geen digitale representaties (340), Bevat digitale representaties (2)
- Sorteer uw zoekresultaten (Top):** Relevantie | Datum | Titel | Inventarisnummer | Toegangsnummer.
- Resultaten (Center):**
  - Heemkunde**
    - Titel: Gemeente Abcoude, 1941-1990
    - Toegangsnummer: 1011
    - Nederland - Regionaal Historisch Centrum Vecht en Venen
  - Bladen Heemkunde Kring te Oosterhout 1989-'95**
    - N.B. Trefwoord: **HEEMKUNDE**
    - Titel: Plaatsingslijst van de collectie Jan Oomen te Oosterhout, 1917-1995
    - Inventarisnummer: 2076 - 24
    - Nederland - Regionaal Archief Tilburg
  - Collectie foto's van de Heemkunde Kring Ioannes Goropius Becanis te Hilvarenbeek**
    - Titel: Collectie foto's van de Heemkunde Kring Ioannes Goropius Becanis te Hilvarenbeek
    - Toegangsnummer: 1421
    - Nederland - Regionaal Archief Tilburg
  - een bijdrage van stichting 'Kek Liempt' ter publikatie verzonden...**
    - Titel: Documentatie Liempde
    - Inventarisnummer: 1807 - 7
    - Nederland - Brabants Historisch Informatie Centrum
  - Schijndel, bijdrage voor een heemkunde van dit dorp / Br. Taur...**
    - Br. Taurellus Schijndel, bijdrage voor een heemkunde van dit dorp N.V.
- Right Side:**
  - Buttons: **Bekijk toegang**, **Bewaar zoekopdracht**
  - Section: **Heemkunde** / **Overige informatie**

Resultaatslijst zoeken in APE op "Heemkund?"

Zoeken in archieven op 'Heemkund?'

We verkennen de archiefbeschrijvingen in APE die al opgenomen werden in verband met heemkunde door te zoeken op 'Heemkund?' zonder verdere beperkingen. Op deze manier kunnen we zowel beschrijvingen waar termen zoals 'heemkunde',

Mechelen, leert ons dat rond 1950 de Koninklijke Klokkengieterij Petit en Fritsen B.V. uit Aarle-Rixtel (Nederland) een klok goot die in Bonheiden werd gehangen. En dat Johannes Hagaerts, pastoor van Bonheiden, in 1726 een brief schreef aan de aartsbisschop van Utrecht.

Une partie de tennis dans le parc. [1891]-[1900], Conseil dép. de la Manche, arch. dép. (fonds Daguene, 11Fi-73).

Zoeken in archieven naar afbeeldingen

APE neemt links op vanuit archiefbeschrijvingen naar digitale objecten. Het kan gaan om gedigitaliseerde of digitaal geboren archiefstukken. Een archief kan meer dan enkel geschreven documenten omvatten, zodat ook foto's en andere audiovisuele materialen in beeld komen. Zoek via de tab *zoeken in archieven* bijvoorbeeld op 'tennis'. Je krijgt meer dan 2.000 resultaten die je vervolgens kan filteren in de linker kolom op 'bevat digitale representaties' en 'afbeelding', zodat je 27 digitale afbeeldingen overhoudt. In het resultaat is een link naar een tennisser uit 1914 in Karlsruhe te vinden. Als je de filter enkel beperkt op 'bevat digitale representaties' zijn er 82 resultaten, waaronder ook afbeeldingen die niet in de meer beperkte lijst van 27 resultaten voorkomen. Zo komt de mooie afbeelding *Une partie de tennis dans le parc.[1891]-[1900]* van een tennispartij tussen vrouwen in een park in Versailles niet voor in de gefilterde lijst op 'digitale representaties en afbeelding'. Dit komt wellicht omdat het document door de computer niet herkend werd als afbeelding. Wees bij een zoekactie dus steeds bewust van de beperkingen van de technologie.

Wie snel veel afbeeldingen wil bekijken zonder te veel te moeten klikken, kan beter gebruik maken van Europeana. Dit portaal is toegespitst op het tonen van iconografisch en audiovisueel materiaal en biedt daarvoor meer gebruiksgemak. Zo worden afbeeldingen naast de beschrijvingen getoond in de resultatenlijst en zijn er filtermogelijkheden op maat van deze specifieke materialen. Europeana en APE kunnen dezelfde afbeeldingen bevatten, maar

dit is zeker niet altijd de regel. Als je op zoek bent naar een specifiek stuk, loont het dus de moeite om in beide portalen te zoeken.

Zoeken in namen en archiefinstellingen

Via de tabbladen bovenaan kan je ook zoeken in de gegevens over personen/organisaties of archiefinstellingen. Zoek je onder de tab 'zoeken in namen' (onder 'Uitgebreid zoeken') bijvoorbeeld op de naam 'Moreau' dan krijg je een resultaat en kan je doorklikken naar meer gedetailleerde levensbeschrijvingen. Rechts zie je vervolgens links naar gerelateerde archiefbeschrijvingen en andere namen als die er zijn. Er zijn nog weinig namen die meer informatie geven, zoals een biografie. De focus van de Archives Portal Europe ligt op de archiefbeschrijvingen en blijkbaar voegden nog niet veel instellingen hun gegevens over archiefvormers toe. Met het oog op een uniforme beschrijving van archiefvormers zou dat een groot voordeel kunnen zijn. Onder de tab 'zoeken in archiefinstellingen' kan je zowel de openingsuren van een instelling vinden, als een historiek van het gebouw als dit is opgenomen. Je kan er ook doorklikken naar de inventarissen die de bewaarinstelling opmaakte via 'Lijst met toegangen' onderaan.

Jouw collecties en archieven in APE!

Zoals eerder aangehaald, is het de ambitie van de Archives Portal Europe om te groeien en ook archieven van private organisaties op te nemen. Om dit te verwezenlijken stelde APE landelijke verantwoordelijken aan die de aanvoer van nieuwe beschrijvingen vanuit hun land moeten coördineren.

In België neemt het Algemeen Rijksarchief deze rol op. Private bewaarinstellingen kunnen hun EAD-inventarissen via het Algemeen Rijksarchief aanbieden aan APE. Wie niet beschikt over de nodige infrastructuur om EAD's aan te leveren of wie dat wenst kan daarnaast gebruik maken van de diensten van Archiefbank Vlaanderen.

Archiefbank Vlaanderen (www.archiefbank.be), verzamelt sinds 2001 beschrijvingen van private archiefbestanden en collecties. Dit zijn alle archieven van personen, families, verenigingen en bedrijven in Vlaanderen zowel bewaard in professionele instellingen als bij personen thuis of in de vereniging. De doelstellingen van APE en Archiefbank zijn gelijkwaardig: een centraal onlineoverzicht aanbieden van archieven in een bepaalde regio. Een samenwerking lag dus in de lijn der verwachting. Anders dan APE beschikt Archiefbank wel over een invoermodule om gegevens manueel toe te voegen. Invoer kan gebeuren via het aanmeldingsformulier op de website of via een invoerdersaccount.⁴ Mits goedkeuring van de invoerder kunnen de gegevens die in de databank worden opgenomen doorstromen naar APE. Archiefbank zet de ingevoerde informatie om in EAD-formaat en levert deze aan APE. De gegevens zullen op regelmatige tijdstippen opnieuw aangeboden worden aan het Europese portaal voor een update.

Heemkundige kringen herbergen vaak meerdere collecties en archieven onder hun dak. Van elk onderdeel kan een informatiefiche aangemaakt worden in Archiefbank Vlaanderen om zo het hele land kennis te geven van wat de kring heeft. Via APE kan je nu dezelfde gegevens laten doorstromen naar heel Europa. De fiches bevatten onder andere details over de geschiedenis van de archiefvormer, de omvang van het bestand, de datering van het geheel en indicaties over de inhoud in een inhoudsbeschrijving. Archiefbank beperkt zich daarbij enkel tot beschrijvingen op een hoog niveau (het archiefbestand of de collectie) met links naar online inventarissen, gedigitaliseerde stukken en naar de geschiedenis van de archiefvormer als die is ingegeven. Dit wil zeggen dat ook onverwerkte bestanden, die nog niet geordend of beschreven zijn, in aanmerking komen. De beschrijvingen in Archiefbank kunnen daarnaast ten allen tijde aangevuld of verbeterd worden. Het opmaken van een beschrijving voor Archiefbank vergt niet meer dan een half uur indien alle stukken per archiefvormer of *collectionneur* al samengebracht werden. Eenmaal

je beschrijving in Archiefbank is aangemaakt, kan je toestemming geven om de gegevens te delen in APE. Je tekent daarvoor een overeenkomst met APE waarin je verklaart akkoord te zijn dat je gegevens uit Archiefbank worden getoond in het Europese portaal. Vervolgens zullen je beschrijvingen bij een volgende update van gegevens aangeboden worden als EAD en geïmporteerd worden in de Archives Portal Europe.

Waarom je archieven en collecties in het portaal tonen? Er zijn verschillende goede redenen:

- Je maakt je erfgoed en je organisatie beter bekend zowel in Vlaanderen als in Europa. Je wint zo aan zichtbaarheid en erkenning bij bijvoorbeeld onderzoekers.
- Je zet niet alleen je eigen organisatie maar ook Vlaanderen op de Europese kaart. Hoe meer er ingevoerd is, hoe meer Vlaams erfgoed gevonden zal worden.
- Je zorgt ervoor dat het lokale erfgoed ook vindbaar is voor buitenlandse onderzoekers die vaak vergelijkingen willen maken tussen gelijkwaardige onderwerpen en verenigingen in verschillende landen.
- Om zelf gebruik te kunnen maken van je collecties en archieven moet je weten wat je bewaart. Gebruik daarbij, ook met meerdere vrijwilligers en voor verschillende onderdelen, steeds dezelfde manier of eenzelfde systeem om te beschrijven. Het laat je toe binnen je organisatie de informatie te delen. De gegevens meteen delen met het grote publiek is nog maar een kleine moeite.

Ben je overtuigd? Wil je een collectie- of archievenoverzicht opmaken in Archiefbank Vlaanderen? Of wil je jouw beschrijvingen in Archiefbank delen in Archives Portal Europe? Neem dan contact op via info@archiefbank.be of vul een aanmeldingsformulier in op de website.

Katrien Weyns
Archiefbank Vlaanderen

Eindnoten

- 1 VAN DONGEN, WIM, 'Archieven Portaal Europa: een publicatie- en aggregatieplatform voor archiefinstellingen', *Archievenblad*, 116 (2012), p. 14.
- 2 Projectwebsite van APEnet: <http://www.apenet.eu/> (geraadpleegd op 21 juni 2016).
- 3 Projectwebsite van APEX: <http://www.apex-project.eu/index.php/en/about-apex> (geraadpleegd op 24 juni 2016).
- 4 Het aanmeldingsformulier vind je op <http://www.archiefbank.be/?q=node/18>. Om zelf archieven en collecties in te voeren, vraag je een account aan via info@archiefbank.be.

Hoe kun je Linked Open Data thesauri gebruiken om je collectie te beschrijven?

Een goede collectiebeschrijving is niet alleen noodzakelijk voor een goed beheer van je collectie, maar ook voor de doorzoekbaarheid ervan. Een beschrijving van het geheel en de delen geeft je reeds een overzicht van je collectie, maar hiernaast is ook een goede beschrijving per voorwerp gewenst. Het achterhalen van de gegevens die het verhaal achter elk voorwerp vertellen (bijvoorbeeld het gebruik en de herkomst), vereist echter kennis. Als deze kennis aanwezig is in kleine collectiebeherende organisaties, zit ze vaak verspreid bij verschillende medewerkers. Zij dienen samen te werken bij de beschrijving, niet alleen om ze zo volledig mogelijk te krijgen maar ook te verzekeren dat gelijkaardige voorwerpen een gelijkaardige beschrijving krijgen, en geen verschillende.

Een gelijkaardige beschrijving voor gelijkaardige voorwerpen veronderstelt het gebruik van dezelfde termen. Als je voor de beschrijving van een voorwerp bijvoorbeeld een dialectwoord in plaats van een gestandaardiseerde term gebruikt, zal je het voorwerp nog wel terugvinden in de collectiecatalogus maar mogelijk andere medewerkers niet wanneer zij bij het zoeken andere dialectwoorden gebruiken. Bovendien beperkt een dialect zich steeds tot een bepaalde regio, waardoor het gebruik van dialectwoorden in collectiebeschrijvingen de collecties ontoegankelijk maakt voor geïnteresseerden van buiten de regio. Dit is slechts één voorbeeld waarom je in je collectiebeschrijving steeds moet gebruikmaken van gestandaardiseerde termen zoals die zijn vastgelegd in een thesaurus.¹

Het normaliseren van je collectiebeschrijving met een geschikte thesaurus is echter een tijdrovende en foutgevoelige taak. Vaak moet je immers eerst voor iedere term de juiste schrijfwijze in de thesaurus opzoeken en deze vervolgens handmatig overnemen in je collectiebeheersysteem. Bovendien zijn thesauri geen statisch gegeven. Ze evolueren doordat ze verder worden uitgebreid en geactualiseerd. Hierdoor loop je al snel het risico dat je termenlijst

veroudert. Bovendien wil je je collectiedata mogelijk niet enkel doorzoekbaar maken, maar ze ook verrijken met bijkomende contextuele informatie. In dit artikel gaan we op zoek naar het antwoord op de volgende vragen: hoe kun je het gebruik van een thesaurus bij het beschrijven van je collectie vereenvoudigen, en ze minder arbeidsintensief en foutgevoelig maken? Biedt het gebruik van Linked Open Data thesauri hiervoor een oplossing? En hoe doe je dat dan in de praktijk?

1. Van loodzware thesauri naar Linked Open Data

Bij de registratie of beschrijving van objecten of concepten botst men vaak op het probleem van de dubbelzinnigheid van data. Gegevens zijn moeilijk te interpreteren als de context ontbreekt: een term kan immers meerdere betekenissen hebben en een object of een concept kan op verschillende manieren benoemd worden. Gegevens 'op zich', dus zonder context, zijn daarom vaak moeilijk uitwisselbaar en niet goed doorzoekbaar. Zo kun je de term 'bank' gebruiken om verschillende zaken te beschrijven: niet enkel een instelling die je geld beheert maar ook een zitmeubel. Terwijl in Vlaanderen een bank bijna altijd een hard en ongestoffeerd zitmeubel is voor binnen (bijvoorbeeld een kerkbank) of buiten (tuinbank), kan in Nederland een bank zowel hard als zacht zijn. Wat in Vlaanderen vaak een zetel of canapé wordt genoemd, is in Nederland een bank. Dergelijk voorbeeld illustreert dat we in onze collectiebeschrijvingen nood hebben aan gestandaardiseerde termenlijst waarin de betekenis van elke gebruikte term nauwkeurig is vastgelegd.

Om dat probleem aan te pakken, heeft men in een eerste fase afspraken in organisaties en instellingen gemaakt over de termen die worden gebruikt om objecten en concepten te benoemen. In eerste instantie werden er dus interne werkinstrumenten gecreëerd, zoals bijvoorbeeld gecontroleerde termenlijsten, en werden afspraken gemaakt over het

gebruik van de termen. Dit zorgde voor normalisering, maar loste de problemen van de doorzoekbaarheid en uitwisselbaarheid van de gegevens niet op. Deze vorm van normalisering verzekert wel dat iedereen binnen eenzelfde organisatie of instelling dezelfde term gebruikt om een object of concept te beschrijven, maar verschillende organisaties of instellingen kunnen nog steeds verschillende termenlijsten gebruiken. De interne termenlijsten kunnen zoals eerder aangegeven snel verouderen en vereisen daarom voortdurend onderhoud.

Om het gebruik van verschillende termenlijsten te voorkomen om dezelfde objecten of concepten te beschrijven heeft men in een volgende fase afspraken gemaakt over de organisaties of instellingen heen. Dit heeft geresulteerd in decimale classificatiesystemen, standaardterminologieën en thesauri voor specifieke sectoren. Zulke thesauri bestaan uit een geordende termenlijst die niet alleen een overzicht bevat van enkelvoudige begripseenheden, maar ook hun onderlinge semantische relaties vermeldt, zoals meer algemene en meer specifieke termen, synoniemen en gerelateerde termen.² Hierdoor werd het mogelijk om als collectieregistrator een term op te zoeken in een loodzware (papieren) thesaurus en vervolgens de 'afgesproken' schrijfwijze en, indien beschikbaar, een code over te nemen in de eigen beschrijving of systeem.

Met de komst van het internet en nieuwe mogelijkheden om kennis snel en wereldwijd uit te wisselen,

Het decimale classificatiesysteem ontwikkeld door de Belgen Paul Otlet en Henri La Fontaine aan het begin van de 20e eeuw. Bron: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Classification_D%C3%A9cimale.jpg

werden de bestaande thesauri en standaardterminologieën steeds meer online toegankelijk gemaakt. Een voorbeeld van een dergelijke online thesaurus die wordt gebruikt in de cultureel-erfgoedsector is de AAT-Ned, de Nederlandse versie van de Art & Architecture Thesaurus. Wanneer men in de AAT-

Thesaurus linguae latinae

Bron: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Thesaurus_linguae_latinae.JPG

Ned de term 'bank' opzoekt, krijg je als resultaat:

- term: bank (meubilair)
- termtype: niet-voorkeursterm
- concept id: 300038494
- gebruik: zitbanken (meubilair)

De AAT-Ned gebruikt dus de term 'zitbanken (meubilair)' in plaats van 'bank' om een 'zetel' of 'canapé' aan te duiden. Als men in de thesaurus de term 'zitbanken (meubilair)' opzoekt, krijg je als resultaat:

- term: zitbanken (meubilair)
- broader term: <meubilair met meerdere zitplaatsen> Preferred parent
- narrower term:
  - <banken naar locatie of context>
  - <banken naar vorm of functie>
- alternatieve term: zitbank (meubilair)
- related term: krukken
- scope note: Zitplaatsen voor twee of meer personen, meestal zonder rugleuning.
- facet: Objecten
- termtype: voorkeursterm
- record type: concept
- concept id: 300038494
- used for

banken (meubilair)

bank (meubilair)

· bron: Van Dale Engels-Nederlands (1989)

· bron volledig:

Termenlijst Meubelen

Termenlijst Meubelen

Rijksdienst voor Beeldende Kunst

· Link naar concept:

<http://browser.aat-ned.nl/300038494>

Het werd mogelijk om via het internet de nodige termen in een thesaurus sneller op te zoeken en zelfs volledige thesauri (of een deel ervan) als eigen ‘gecontroleerde termenlijsten’ over te nemen in de eigen systemen. Ook creëerden vrijwilligers nieuwe thesauri buiten wetenschappelijke instituten en bibliotheken. Die ontwikkelingen maakte het gebruik van thesauri gebruiksvriendelijker, maar het volstond echter niet om alle problemen op te lossen. Het publiceren van informatie op het internet kon immers oorspronkelijk enkel in de vorm van ‘vaste’ pagina’s die je als gebruiker wel kon bekijken, maar waaraan je niks kon aanpassen of toevoegen en die moeilijk kon worden hergebruikt. Het oude principe van ‘manueel opzoeken en overnemen’ bleef dus oorspronkelijk ook in het internettijdperk behouden. Bovendien werd het probleem van het onderhoud van verschillende verouderde versies van termenlijsten niet opgelost.

Gelukkig ontwikkelde men ondertussen een nieuw concept voor het toegankelijk maken van data via het internet: *Linked Open Data (LOD)*. Dit concept kan gezien worden als een poging om, net als in het *Mundaneum* van Paul Otlet en Henri La Fontaine aan het begin van de twintigste eeuw, alle kennis van de wereld samen te brengen en de problemen over de toegankelijkheid, dubbelzinnigheid en uitwisselbaarheid van data en kennis op te lossen. Het concept LOD werd in 2006 uitgewerkt door Tim Berners-Lee, de man achter het World Wide Web en het HTTP-protocol.³ LOD is data die op het web gepubliceerd wordt onder

1. een open licentie, vrij voor hergebruik,
2. in een gestructureerd standaard open formaat,
3. voorzien van persistente URL’s die het mogelijk maken om die data duurzaam te koppelen aan andere gepubliceerde data.⁴

Het doel van LOD is het ontwikkelen van een internet waar data makkelijk aan elkaar gekoppeld

kan worden en dus in een bredere context getoond kunnen worden. De principes van LOD maken het mogelijk om met verschillende onderzoekers, organisaties en instituten, én het brede publiek samen te werken in een gedistribueerd netwerk. Met LOD kunnen de verbanden tussen verschillende data veel sneller gelegd worden en kan het potentieel om nieuwe kennis en inzichten over onze wereld te creëren efficiënter worden aangesproken.

Een thesaurus is dan ook uiterst geschikt om als LOD op het web te publiceren. Gegevens uit een thesaurus die als LOD beschikbaar zijn, kunnen veel gebruiksvriendelijker geïmplementeerd worden: de data zijn goed gestructureerd, ieder concept heeft een persistente link (URI), de data wordt systematisch geactualiseerd en worden onder een open licentie vrij herbruikbaar.⁵ Steeds meer bestaande en nieuwe thesauri worden als LOD op het web toegankelijk gemaakt en aan elkaar gekoppeld. De AAT-Ned is een goed voorbeeld van een LOD-thesaurus. Je kan in je collectiebeschrijving een koppeling opnemen naar een term die onderdeel is van een LOD-thesaurus. Doordat verschillende collecties verwijzen naar deze termen, kun je ze allemaal doorzoeken met behulp van dezelfde term. In iedere collectie heeft de term dezelfde betekenis. Het stelt je, in het geval van de AAT, ook in staat om je collectie internationaal doorzoekbaar te maken want van de AAT bestaan naast een Nederlandse versie ook nog Engelse en anderstalige versies die gekoppeld zijn met elkaar. Het biedt je ook de mogelijkheid om in je collectiebeschrijving toch de term ‘zetel’ (of desgewenst ‘canapé’) te gebruiken zolang die term maar koppelt aan de term ‘zitbanken (meubilair)’ uit de AAT-Ned met behulp van de link <http://browser.aat-ned.nl/300038494>. Je zult dan het object in je collectiecatalogus vinden, zowel als je op ‘zetel’ (of desgewenst ‘canapé’) zoekt als op ‘zitbanken (meubilair)’. Veel beter is echter het opnemen van de link <http://vocab.getty.edu/aat/300038494>, waardoor het object ook gevonden wordt als men zoekt op ‘benches (furniture)’. Als men in de Engelse AAT als concept ID ‘300038494’ intikt, bekomt men immers het volgende resultaat:

- Record Type: concept
- benches (furniture) (multiple-seating furniture, seating furniture, ... Furnishings and Equipment (hierarchy name))

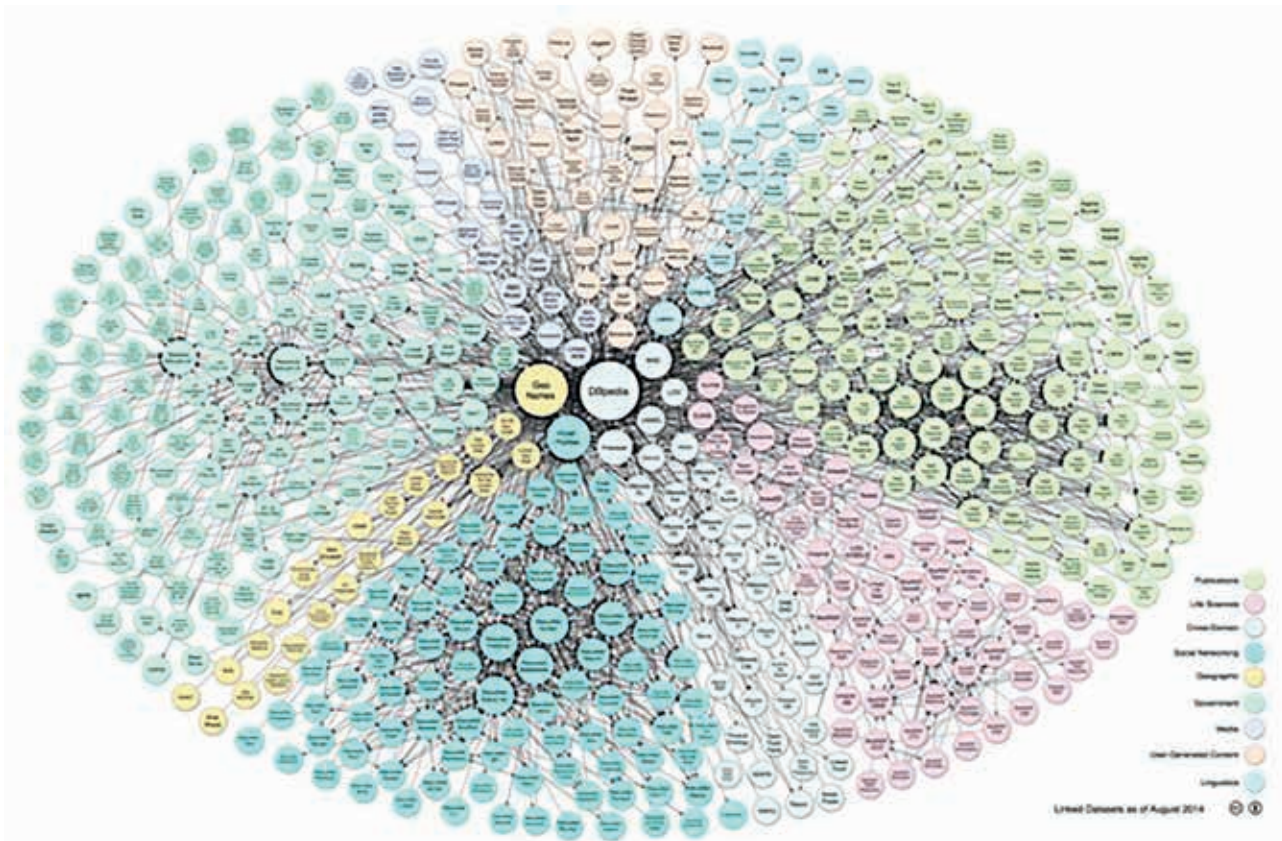
- Note: Long seats for two or more people, with or without a back, usually of wood, but also of stone, metal, or another material. A bench is distinguished from a stool by its greater length.
- Terms:
  - benches (furniture) (preferred, C,U,LC, English-P,D,U,PN)
  - bench (furniture) (C,U,English,AD,U,SN)
  - bancos (benches) (C,U,English,UF,U,N)
  - bancos (benches) (Spanish,UF,U,PN)
  - banks (benches) (C,U,English,UF,U,N)
  - zitbanken (meubilair) (C,U,Dutch-P,D,U,U)
  - zitbank (meubilair) (C,U,Dutch,AD,U,U)
  - banken (meubilair) (C,U,Dutch,UF,U,U)
  - bank (meubilair) (C,U,Dutch,UF,U,U)
  - Bänke (Sitzmöbel) (C,U,German,D,PN)
  - Bank (Sitzmöbel) (C,U,German-P,AD,SN)
  - banco (C,U,Spanish,UF,U,SN)
  - banco (arredamento) (Italian,AD,U,SN)
  - banquetas (C,U,Spanish-P,D,U,PN)
  - banqueta (C,U,Spanish,AD,U,SN)
- Facet/Hierarchy Code: V.TC
- Hierarchical Position:
  - Objects Facet
  - Furnishings and Equipment
  - (hierarchy name) (G)
  - Furnishings (hierarchy name) (G)
  - furnishings (artifacts) (G)
  - <furnishings by form or function> (G)
  - furniture (G)
  - <furniture by form or function> (G)
  - seating furniture (G)
  - multiple-seating furniture (G)
  - benches
  - (furniture) (G)
- Additional Notes:
  - Dutch ..... Zitplaatsen voor twee of meer personen, meestal zonder rugleuning.
  - German ..... Lange Sitzgelegenheit für zwei oder mehr Personen, mit oder ohne Rückenlehne, in der Regel aus Holz, aber auch aus Stein, Metall oder anderen Materialien. Eine Bank wird von einem Hocker durch ihre größere Länge unterschieden.
  - Spanish ..... Asientos para dos o más personas, generalmente sin respaldo.

- Related concepts:
  - distinguished from
    - › stools (seating furniture)
    - › (single seating furniture, seating furniture, ... Furnishings and Equipment (hierarchy name)) [300038418]
- Sources and Contributors:
  - banco (arredamento)
    - › [CDBP-DIBAM, ICCD Preferred, VP]
    - › ICCD database (1988-)
    - › Miller, Enciclopedia de Antigüedades (1999) 44
  - bancos (benches)
    - › [VP]
    - › Fairbanks and Bates, American Furniture (1981)
    - › Webster's Third New International Dictionary (1961)
  - bank (meubilair)
    - › [RKD, AAT-Ned]
    - › AAT-Ned (1994-)
    - › Termenlijst Meubelen
    - › Van Dale Engels-Nederlands (1989)
  - Bank (Sitzmöbel)
    - › [IfM-SMB-PK Preferred]
    - › Böth, Möbel: eine Typologie für Museen und Sammlungen (2005) 71
    - › Duden [online] (2011) http://www.duden.de/rechtschreibung/Bank_Sitzgelegenheit
    - › GND - Gemeinsame Normdatei <http://d-nb.info/gnd/4144005-5>
  - Bänke (Sitzmöbel)
    - › [IfM-SMB-PK]
    - › Duden [online] (2011) http://www.duden.de/rechtschreibung/Bank_Sitzgelegenheit
  - banken (meubilair)
    - › [RKD, AAT-Ned Preferred]
    - › AAT-Ned (1994-)
    - › Termenlijst Meubelen
    - › Van Dale Engels-Nederlands (1989)
  - banks (benches)
    - › [VP]
    - › Aronson, Encyclopedia of Furniture (1959) 35; banks
    - › Getty Vocabulary Program rules
  - banqueta
    - › [CDBP-DIBAM Preferred]
    - › Meyer, Manual de Ornamentación

- (2004) 564
- › Rodríguez Bernis, Diccionario de Mobiliario (2006) 58
- banquetas
  - › [CDBP-DIBAM]
  - › Comité, Plural del término en singular
- bench (furniture)
  - › [VP]
  - › Chenhall, Revised Nomenclature (1988)
- benches (furniture)
  - › [GCI Preferred, VP Preferred]
  - › AATA database (2002-) 120966 checked 26 January 2012
  - › Aronson, Encyclopedia of Furniture (1959) illustration, 48
  - › CDMARC Subjects: LCSH (1988-)
  - › Comstock, American Furniture (1962) 15
  - › Eames, Medieval Furniture (1977) 181
  - › Gilbert, Back-stairs Furniture (1977) illustration, ob13
  - › Gloag, Short Dictionary of Furniture (1965) 138
  - › Kane, 300 Years of American Seating Furniture (1976)
  - › RIBA, Architectural Keywords (1982)
  - › RILA, Subject Headings (1975-1990)
  - › Schwartz, Chairs, Tables, Sofas, Beds (1982) 160
  - › Sheraton, Cabinet Dictionary (1970) 45
  - › Winterthur Museum, Object name list, unpub. (1987)
- zitbank (meubilair)
  - › [RKD, AAT-Ned]
  - › AAT-Ned (1994-)
  - › Termenlijst Meubelen
  - › Van Dale Engels-Nederlands (1989)
- zitbanken (meubilair)
  - › [RKD, AAT-Ned]
  - › AAT-Ned (1994-)
  - › Termenlijst Meubelen
  - › Van Dale Engels-Nederlands (1989)
- Subject:
  - [CDBP-DIBAM, GCI, ICCD, IfM-SMB-PK, RKD, AAT-Ned, VP]
  - AATA database (2002-) 120966 checked 26 January 2012
  - RILA, Subject Headings (1975-1990) precoor.; Medieval benches

- Termenlijst Meubelen
- Van Dale Engels-Nederlands (1989)
- Note:
  - English
    - › [VP]
    - › Oxford English Dictionary Online (2002)
  - Dutch
    - › [RKD, AAT-Ned]
    - › AAT-Ned (1994-)
    - › Termenlijst Meubelen
    - › Van Dale Engels-Nederlands (1989)
  - German
    - › [IfM-SMB-PK]
    - › IfM Berlin
  - Spanish
    - › [CDBP-DIBAM]
    - › TAA database (2000-)

Linking Open Data cloud diagram 2014 (Max Schmachtenberg, Christian Bizer, Anja Jentzsch en Richard Cyganiak).
Bron: <http://lod-cloud.net/>

De AAT is maar een van de vele standaardterminologieën en thesauri die op dit moment als LOD zijn gepubliceerd. Het volledige overzicht van de standaardterminologieën en thesauri die deel uitmaken van de 'LOD cloud' kan men online bekijken:

In eerste instantie werden vooral de *crowdsourcing*-standaardterminologieën zoals DBpedia⁶ en Geonames⁷ volgens de principes van LOD online gecreëerd. Zulke thesauri zijn vaak erg groot en bieden een algemeen overzicht van objecten en concepten. *Crowdsourcing*-standaardterminologieën hebben echter soms minder wetenschappelijke autoriteit dan de klassieke thesauri, terwijl de cultureel-erfgoedsector daar net vragende partij voor is.

Een goed voorbeeld van een thesaurus met wetenschappelijke autoriteit die recent als LOD beschikbaar werd gemaakt door het beherende instituut zelf is de *Art & Architecture Thesaurus* (AAT). De AAT is een thesaurus die wereldwijd wordt gebruikt voor het toegankelijk maken van architectuur-, kunst- en cultuurhistorische collecties in onder andere musea, bibliotheken, archieven en documentatiecentra. De thesaurus bevat termen over kunst en architectuur, maar ook over kunstnijverheid, archeologie, archiefmaterialen en materiële

cultuur. De AAT bevat zowel termen die objecten aanduiden als termen voor materialen, technieken, personen en organisaties, stijlen, gebeurtenissen en abstracte begrippen.

In het najaar van 2014 heeft The Getty Institute de AAT als LOD online beschikbaar gemaakt via het *Getty-portaal*: onder een Open Data Commons Attribution Licentie ODC BY 1.0, in een goed gestructureerde vorm en voorzien van persistente URI's. Vroeger kon de data van de AAT enkel op een niet-commerciële basis geraadpleegd, geciteerd en gedeeld worden met vermelding van de bron, maar mocht de gehele structuur niet zonder toestemming worden overgenomen. Sinds 2014 zijn de mogelijkheden en de vrijheid voor het hergebruik van de data uitgebreid.

Op het *Getty-portaal* is ook een API (*SPARQL Endpoint*) beschikbaar. Dit is een webservice waarmee je grootschalige en ingewikkelde zoekopdrachten kunt uitvoeren en die je de resultaten in een gestructureerde vorm bezorgt. Daarnaast blijft het mogelijk om de volledige dataset te exporteren en in je eigen systeem te verwerken.

The screenshot shows the homepage of the Getty Vocabularies website. The header includes the logo and navigation links for LOD, SPARQL, and Queries. The main heading is 'The Getty Vocabularies' with a sub-heading 'Welcome to the SPARQL endpoint'. Below this, there is a paragraph explaining the vocabularies and their purpose. A section titled 'NOW Available:' lists three vocabularies: 'The Art & Architecture Thesaurus (AAT)', 'The Getty Thesaurus of Geographic Names (TGN)', and 'The Union List of Artist Names (ULAN)'. Each entry includes a brief description and a link to the vocabulary. There is also a 'Documentation and Downloads:' section with links to various resources like GVP Semantic Representations, GVP ontology, and datasets. On the right side, there is a 'Tweets' section showing recent tweets from Michelle Chesner and ASeim #478. At the bottom right, there is a 'Community Support Forum' link.

Bron: <http://vocab.getty.edu>

Deze vernieuwingen van The Getty Institute maken het mogelijk om:

- altijd de meest recente versie van de AAT voor alle taalvarianten te raadplegen via de webservice;
- een koppeling te leggen tussen je collectiebeheersysteem en de webservice van de AAT om vanuit je collectiebeheersysteem *live* zoekopdrachten uit te voeren in de AAT en tijdens de het invoeren van data suggesties te krijgen voor de 'juiste' schrijfwijze van termen. Op die manier moet je minder tijd besteden aan het opzoeken op welke manier een gelijkaardig voorwerp in de eigen of een andere collectie beschreven werd, om zo tot een uniforme beschrijving te komen. Dit vraagt echter bijkomende aanpassingen in je collectiebeheersysteem;
- updates van al gebruikte concepten en gegevens *live* en automatisch in je collectiebeheersysteem binnen te halen door een koppeling te leggen tussen je eigen data en de AAT. Een koppeling leggen kan door een persistente URI van een concept in je eigen data op te nemen. Via zo'n koppeling kan je systeem de *SPARQL Endpoint* aanspreken voor updates;
- gerichte ingewikkelde zoekopdrachten uit te voeren op de data uit de thesauri en zo meer context te krijgen over gebruikte concepten. Met behulp van de persistente URI van een term kun je vanuit een computerprogramma als

OpenRefine, je collectiebeheer- of CMS -systeem de *SPARQL Endpoint* aanspreken en vragen stellen (in *SPARQL*-zoektaal) die voor jou relevant zijn. Voorbeeld: 'Zoek een bepaalde term a.d.h.v. de persistente URI en geef me alle vertalingen terug'. Je ontvangt het resultaat in een formaat dat je eigen systeem zal begrijpen en kan verwerken, o.a. RDF/XML en JSON. De publicatie van de AAT als LOD creëert dus mogelijkheden voor een automatische maar gecontroleerde overname van gestandaardiseerde concepten en contextuele gegevens in je beschrijvingen die resulteert in een snellere, betere en meer correcte manier van werken. Je maakt je data niet louter beter doorzoekbaar, maar voorziet ook meertaligheid en een rijke inhoudelijke context. In het volgende hoofdstuk tonen we hoe je gebruik kan maken van een LOD-thesaurus. Hierbij leggen we de nadruk op hoe je een bestaande inventaris kunt aanpassen en dus verbeteren.

2. Hoe kan ik zelf gebruik maken van LOD-thesauri, zoals bijvoorbeeld de AAT?

De standaardmogelijkheid om een recente en correcte term online zelf op te zoeken in de AAT is natuurlijk nog altijd beschikbaar. Voor AAT dien je dan naar <http://vocab.getty.edu/> te surfen en de

gewenste term in het Engels, Nederlands of een andere taal op zoeken:

Om het volledige potentieel van LOD-thesauri aan te spreken heb je echter een ‘machine’ nodig die voor jou automatisch grootschalige zoekopdrachten kan uitvoeren en de koppelingen tussen jouw data en de data in een LOD-thesaurus kan ontdekken. Die ‘machine’ kan verschillende vormen aannemen, zoals bijvoorbeeld je collectiebeheersysteem, de CMS van een website, een applicatie of een handige tool zoals *OpenRefine*.

The screenshot shows the 'Getty Vocabularies: LOD SPARQL Queries' interface. The search query is 'olieverf' and it shows 4 results. The table below is a simplified version of the data shown in the screenshot.

Subject	Term	Parents	Description
est:300030690	oil sketches	oil paintings (visual works), <paintings by material or technique>, ... Objects Facet	Paintings executed
est:300015050	oil paint (paint)	<paint by composition or origin>, paint (coating), ... Materials Facet	A paint made by oil paint to provide fa
est:300178604	oil painting (technique)	<painting techniques by medium>, painting techniques, ... Activities Facet	The art or practice from at least the 19
est:300037738	oil paintings (visual works)	<paintings by material or technique>, paintings (visual works), ... Objects Facet	Creative works in

Screenshot van een zoekopdracht voor ‘olieverf’ in de AAT op het Getty-portaal.

OpenRefine is een gratis en volledig *opensource software* die in het verleden werd ondersteund door Google en waarmee men makkelijk grote hoeveelheden data kan visualiseren, analyseren, manipuleren en corrigeren. Het is een tool die ontwikkeld werd voor *datacleaning*, het opschonen van data. Als collectiebeherende organisatie of instelling hou je gegevens bij over objecten en maak je die toegankelijk. *Datacleaning* doe je om de kwaliteit van de ontsluiting en vindbaarheid van een collectie te verhogen. Het vergemakkelijkt de interne omgang met de data en biedt mogelijkheden voor externe publicatie en uitwisseling van de gegevens. OpenRefine kan dus ook voor andere doeleinden interessant zijn, maar we focussen ons hier vooral op hoe je het kan aanwenden om in je bestaande collectiegegevens relatief snel te verbeteren.

De werking van OpenRefine is vergelijkbaar met die van een Excel-tabel, maar ze is veel geavanceerder en specifiek ontwikkeld voor tekstuele waarden. Het is een zelfstandig programma dat je op een computer kunt installeren en vervolgens via een browser lokaal en zonder internetverbinding kan gebruiken. Het werkt met je data buiten het eigenlijke databeheersysteem. De data moeten dus eerst worden geëxporteerd uit het gebruikte systeem (in

CSV, XML, XLS of een ander bestandsformaat) en vervolgens worden opgeladen in OpenRefine. De opgeschoonde data kunnen achteraf vanuit OpenRefine terug geïmporteerd worden in het oorspronkelijke databeheersysteem.

Met behulp van OpenRefine kun je de volgende dingen doen:

1. Data analyseren

Data worden op een overzichtelijke manier in verschillende kolommen als een tabel voorgesteld. Op elke kolom kun je specifieke filters toepassen om op verschillende manieren na te gaan welke waarden er voorkomen en of er fouten aanwezig zijn. Je kunt bijvoorbeeld een *text filter* gebruiken om te controleren of er in de waarden onnodige spaties of komma's voorkomen.

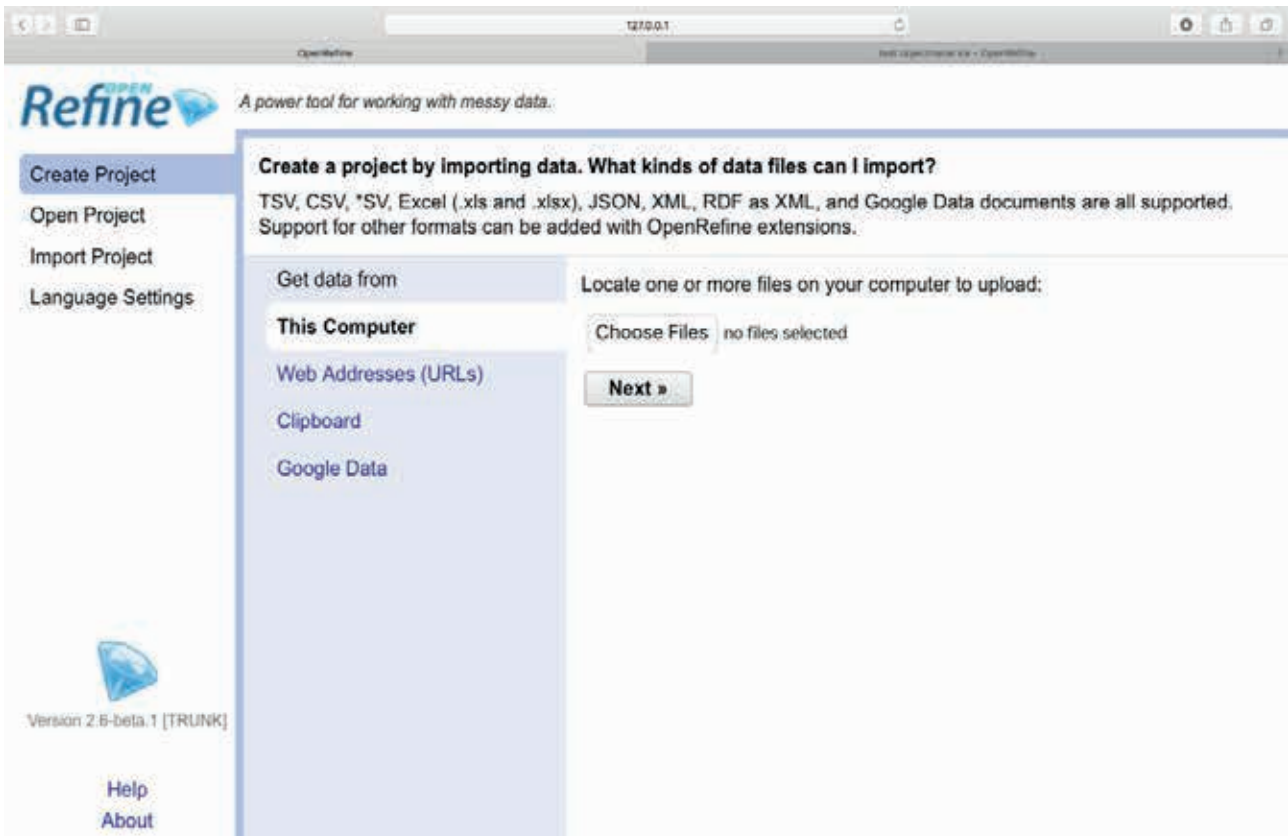
2. Data transformeren

De gevonden fouten hoeven niet apart gecorrigeerd te worden. OpenRefine biedt verschillende functies om grote hoeveelheden data tegelijkertijd aan te passen. Het is bijvoorbeeld mogelijk om data in een bepaalde kolom te *clusteren*, waarbij een lijst van spellingsvarianten wordt opgesteld. Daarna kun je voor een bepaalde variant kiezen die alle andere waarden vervangt. Daarnaast kun je gebruik maken van verschillende functies (uitgedrukt in *GREL expression language*), die rijke mogelijkheden tot datamanipulatie bieden. Zo kun je alle overbodige leestekens op het einde van termen zoeken en meteen verwijderen. Alle stappen worden bewaard, en indien nodig kun je de oorspronkelijke waarde herstellen.

3. Data verrijken

De zogenaamde *reconciliation service* kun je gebruiken om je eigen data te koppelen aan en te verrijken met waarden uit externe bronnen en standaardterminologieën. Zo kun je namen van bijvoorbeeld auteurs of kunstenaars koppelen met het overeenkomstige record in VIAF waarbij het identificatienummer van het VIAF-record wordt overgenomen, samen met de verschillende naamspellingsvarianten en biografische informatie.

OpenRefine is bovendien een gebruiksvriendelijk programma dat je helpt bij het opschonen van rommelige data. Meer informatie kun je vinden op de websites <http://openrefine.org/>, <https://github.com>.

Screenshot startscherm van Open Refine.

com/OpenRefine/OpenRefine/wiki en <http://freeyourmetadata.org/>. Er bestaat ook een praktische handleiding: *Using OpenRefine*, door Ruben Verborgh en Max De Wilde (Packt Publishing, 2013).

Een van de belangrijkste troeven van OpenRefine is dat de software je een mogelijkheid biedt om live te communiceren met LOD-thesauri, zoals de AAT. Je dient dan de volgende stappen te overlopen:

1. installeer OpenRefine op je computer;
2. exporteer de bestaande data die je wil verbeteren uit je collectiebeheersysteem en importeer ze in OpenRefine;
3. bewerk de data in OpenRefine (opschonen indien nodig);
4. voer een zoekopdracht voor alle data uit in AAT vanuit je OpenRefine, waarna je de resultaten ontvangt;
5. haal bijkomende data binnen uit AAT in je OpenRefine;
6. exporteer de opgeschoonde en genormaliseerde data uit OpenRefine en importeer ze in je collectiebeheersysteem.

Het resultaat is dat je data zijn opgeschoond en klaar voor hergebruik, uitwisseling en juiste interpretatie door je collega's en externe gebruikers.

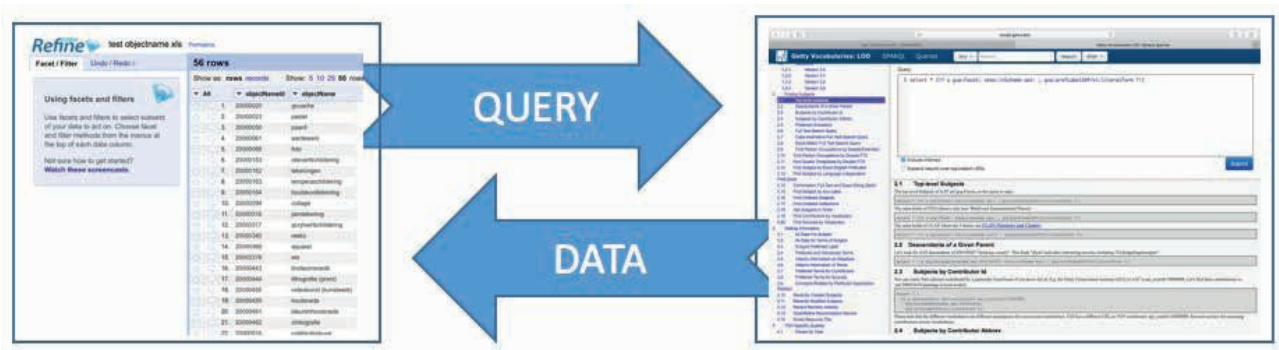
Deze stappen worden hieronder in detail overlopen en geïllustreerd met screenshots:

1. Installeer OpenRefine

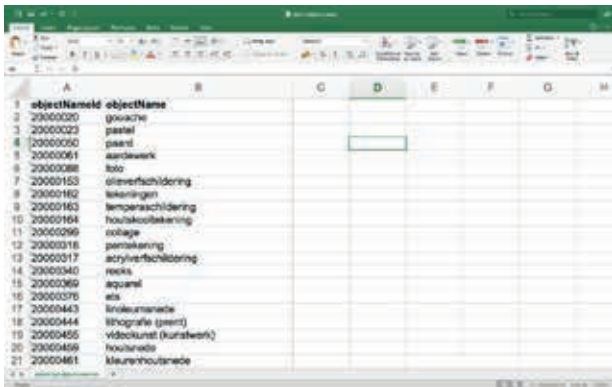
- a) Download het nodige installatiebestand OpenRefine 2.6: <http://openrefine.org/download.html>;
- b) Volg de instructies op <https://github.com/OpenRefine/OpenRefine/wiki/Installation-Instructions>:
  1. installeer OpenRefine;
  2. dubbelklik op het icoontje en laat OpenRefine aan staan (visueel gebeurt er dan niet veel);
  3. open je webbrowser (best Firefox of Chrome) en ga naar <http://127.0.0.1:3333/>;
  4. je krijgt het startscherm te zien.

2. Importeer data in OpenRefine

- a) In OpenRefine kun je datasets in verschillende formaten importeren. Je kunt data uit je Excel-tabel nemen of data exporteren uit je collectiebeheersysteem. Voor dit voorbeeld bekijken we een eenvoudige tabel bestaande uit twee kolommen: 'objectNameId' (databank nummer van de term), 'objectName' (de term zelf):

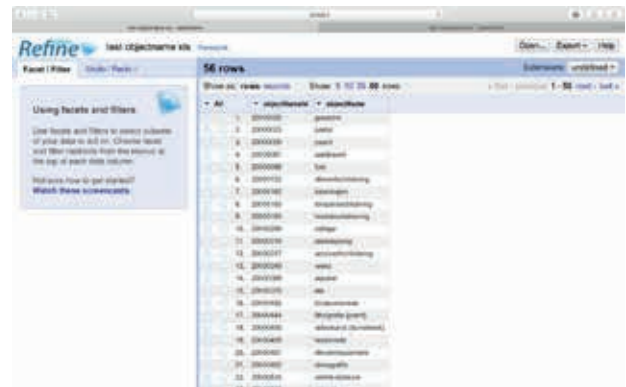
Via OpenRefine spreek je de API van de Getty Vocabularies aan en ontvang je de gevraagde data.

b) Ga naar OpenRefine, dat je al open hebt staan in je webbrowser, en klik op 'Create project' op het startscherm. Klik vervolgens op 'Choose Files' en kies het Excel bestand op je computer dat je wil importeren en klik op 'NEXT'. In de volgende stap kun je een titel aan je project geven en functies aanpassen die invloed hebben op hoe je data wordt 'verwerkt' door OpenRefine (dit is handig voor bijvoorbeeld XML of CSV).

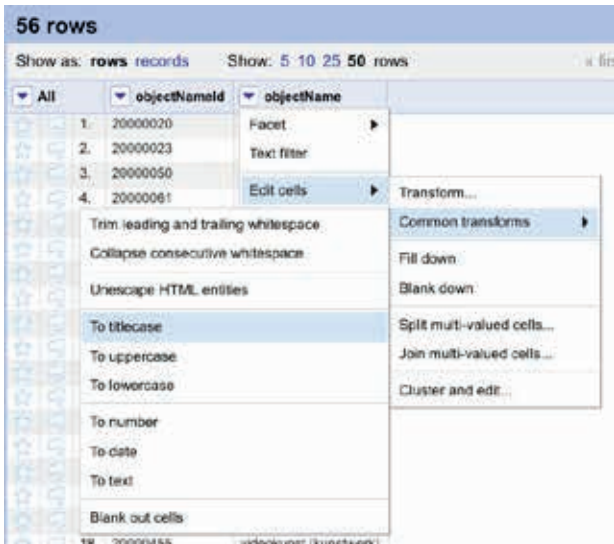

c) Druk op 'Create Project' rechtsboven en je tabel zal in OpenRefine verschijnen als een project.

3. Creëer een overzicht van je data en schoon de data op

Automatische opzoeking van de juiste schrijfwijze van een term in een externe thesaurus zoals de AAT zal vanuit OpenRefine makkelijker verlopen als je oorspronkelijke termen goed opgeschoond zijn en dus ontdaan zijn van tikfouten en onnodige leestekens. Zoals eerder vermeld, is OpenRefine een geschikte tool voor *datacleaning*. Met behulp van verschillende functies en filters kun je zicht krijgen op je data en die indien nodig opschonen (bijvoorbeeld door gebruik te maken van functies 'Tekst Facet', 'Cluster' en 'Edit') . Je kunt aanpassingen uitvoeren voor alle waarden in een bepaald kolom of per cel:

In dit voorbeeld zijn de waardes al opgeschoond.

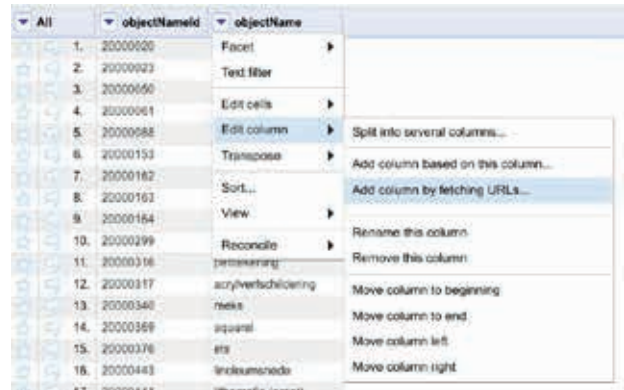

4. Zoek je termen op in de AAT met behulp van de API

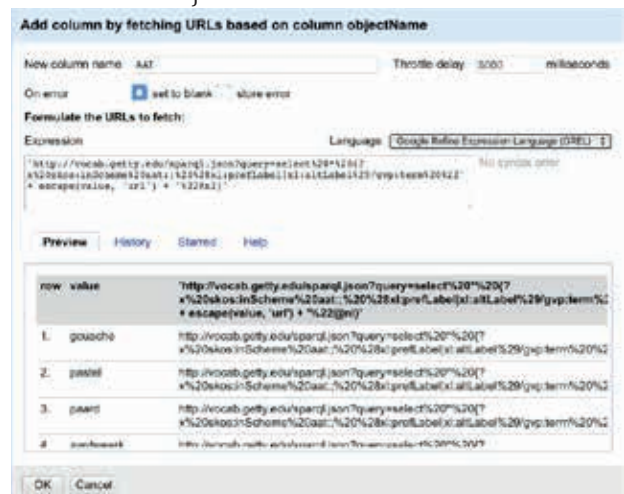
De API (webservice) van de *Getty-Portaal* laat toe om al je termen tegelijkertijd op te zoeken in de AAT. Daarvoor dien je een zoekopdracht (*query*) correct op te stellen en vanuit OpenRefine 'versturen' naar de API van Getty-Portaal. De query die in dit voorbeeld wordt verstuurd, vraagt aan de API om al onze termen op te zoeken in de AAT en, indien ze worden gevonden, een ID-nummer van de *preferred term* (voorkeursterm) terug te geven. Die query wordt in een *SPARQL-taal* geschreven, zodat de machines de query kunnen verstaan en voor ons de zoekopdracht kunnen uitvoeren.

a) Om een query te lanceren vanuit OpenRefine moet je de volgende stappen doorlopen:

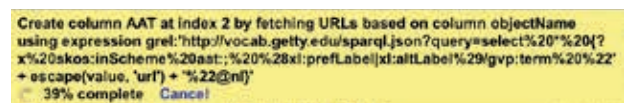
1. Klik op het pijltje boven de kolom 'objectName' -> kies voor de optie Edit column -> Add column by fetching URLs...

2. Je krijgt een scherm te zien waar je de functie kan definiëren die OpenRefine moet uitvoeren. In het veld *New column name* geef je een naam aan de nieuwe kolom, bijvoorbeeld *AAT*, waaruit de resultaten van de query zullen binnengehaald worden. In veld *Expression* dien je de *SPARQL*-query zelf te plaatsen. De query die we voor dit voorbeeld gebruiken is: `'http://vocab.getty.edu/sparql.json?query=select%20*%20{x%20skos:inScheme%20aat:;%20%28xl:prefLabel|xl:altLabel%29/gvp:term%20%22' + escape(value, 'url') + '%22@nl}'`

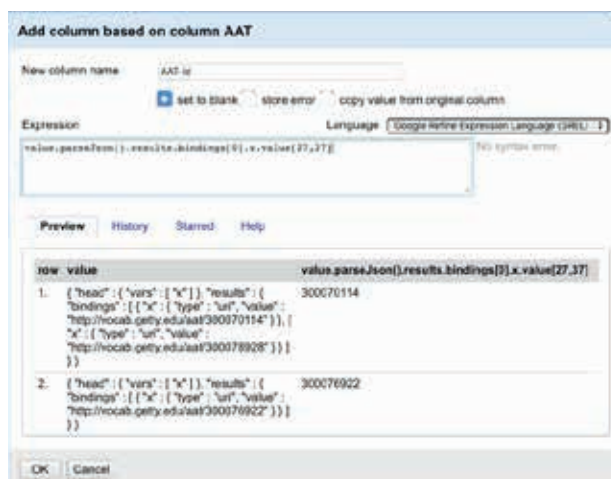

3. Druk op OK en wacht een paar minuten terwijl OpenRefine voor jou de zoekopdracht uitvoert.

4. De resultaten die je ontvangt worden in het JSON-formaat in OpenRefine weergegeven:

objectNameId	objectName	AAT
1. 2000000	gusache	{ "head": { "vars": ["x"], "results": { "bindings": [[{ "type": "uri", "value": "http://vocab.getty.edu/aat/300070114" }]] } } }
2. 2000023	jeest	{ "head": { "vars": ["x"], "results": { "bindings": [[{ "type": "uri", "value": "http://vocab.getty.edu/aat/300076922" }]] } } }
3. 2000090	jeest	{ "head": { "vars": ["x"], "results": { "bindings": [[{ "type": "uri", "value": "http://vocab.getty.edu/aat/300023378" }]] } } }
4. 2000091	anteweb	{ "head": { "vars": ["x"], "results": { "bindings": [[{ "type": "uri", "value": "http://vocab.getty.edu/aat/300140803" }]] } } }
5. 2000088	Ante	{ "head": { "vars": ["x"], "results": { "bindings": [[{ "type": "uri", "value": "http://vocab.getty.edu/aat/300046300" }]] } } }
6. 20000151	slaverfchabering	{ "head": { "vars": ["x"], "results": { "bindings": [[{ "type": "uri", "value": "http://vocab.getty.edu/aat/300033799" }]] } } }
7. 20000152	slaveringen	{ "head": { "vars": ["x"], "results": { "bindings": [[{ "type": "uri", "value": "http://vocab.getty.edu/aat/300033872" }]] } } }
8. 20000161	slaverfchabering	{ "head": { "vars": ["x"], "results": { "bindings": [[{ "type": "uri", "value": "http://vocab.getty.edu/aat/300033799" }]] } } }
9. 20000164	slaverfchabering	{ "head": { "vars": ["x"], "results": { "bindings": [[{ "type": "uri", "value": "http://vocab.getty.edu/aat/300033799" }]] } } }
10. 2000029	slage	{ "head": { "vars": ["x"], "results": { "bindings": [[{ "type": "uri", "value": "http://vocab.getty.edu/aat/300138939" }]] } } }
11. 20000316	persteking	{ "head": { "vars": ["x"], "results": { "bindings": [[{ "type": "uri", "value": "http://vocab.getty.edu/aat/300033867" }]] } } }
12. 20000317	anyverfchabering	{ "head": { "vars": ["x"], "results": { "bindings": [[{ "type": "uri", "value": "http://vocab.getty.edu/aat/300181918" }]] } } }
13. 2000040	reks	{ "head": { "vars": ["x"], "results": { "bindings": [[{ "type": "uri", "value": "http://vocab.getty.edu/aat/300046300" }]] } } }
14. 2000089	reks	{ "head": { "vars": ["x"], "results": { "bindings": [[{ "type": "uri", "value": "http://vocab.getty.edu/aat/300046300" }]] } } }

Je krijgt twee nieuwe kolommen met een AAT-ID en een AAT-URI voor elke gevonden term:

b) Nu kun je uit de resultaten in het JSON-formaat de nodige data halen door de volgende twee stappen uit te voeren:

1. Het ID-nummer van een AAT-term uithalen: klik op het pijltje boven de kolom met de JSON-resultaten 'AAT' -> kies voor de optie Edit column -> Add column based on this column -> Titel nieuwe kolom: AAT-id, Expression (zonder spaties): value.parseJson().results.bindings[0].x.value[27,37]

objectNameId	objectName	AAT	AAT-id
1. 2000000	gusache	{ "head": { "vars": ["x"], "results": { "bindings": [[{ "type": "uri", "value": "http://vocab.getty.edu/aat/300070114" }]] } } }	300070114
2. 2000023	jeest	{ "head": { "vars": ["x"], "results": { "bindings": [[{ "type": "uri", "value": "http://vocab.getty.edu/aat/300076922" }]] } } }	300076922
3. 2000090	jeest	{ "head": { "vars": ["x"], "results": { "bindings": [[{ "type": "uri", "value": "http://vocab.getty.edu/aat/300023378" }]] } } }	300023378
4. 2000091	anteweb	{ "head": { "vars": ["x"], "results": { "bindings": [[{ "type": "uri", "value": "http://vocab.getty.edu/aat/300140803" }]] } } }	300140803
5. 2000088	Ante	{ "head": { "vars": ["x"], "results": { "bindings": [[{ "type": "uri", "value": "http://vocab.getty.edu/aat/300046300" }]] } } }	300046300

Als je op zo'n AAT-URI klikt, zal je naar de overzichtspagina van de term op het Getty-portaal worden doorverwezen. Deze links zijn persistent en zullen dus altijd actief blijven en informatie weergeven over een bepaalde term. Je kunt deze links dus overnemen in je tabel of je collectiebeheersysteem voor toekomstige referenties. Op die manier zullen andere gebruikers die je data bekijken of die met andere data willen vergelijken, weten wat je bedoelt met je termen: ze kunnen namelijk via de AAT-URI de term altijd opzoeken in de AAT-thesaurus en de context ervan bekijken.

5. Verrijk je data met contextuele data uit de AAT m.b.v. de API

Met behulp van de AAT-IDs van de termen, verkregen in de vorige stappen, kun je de API van de AAT weer aanspreken en bijkomende data binnenhalen zoals bv. voorkeurterm, alternatieve term, bovenliggende term en vertalingen van de term in andere

Term	chine-collé	Goedgekeurd	☐
Soort term	techniek		
	objectnaam		
Term code			
Status	kandidaat		
Rubriek			
Relaties			
Use			
Used for			
Broader Term		termnummer	
Narrower Term			
Related Term			
Equivalent Term			
Bron en definitie			
Bron	Wikidata	Nummer	Q3674992 AAT ☐
URL	https://www.wikidata.org/wiki/Q3674992		
Bron	AAT	Nummer	300256021
URL	http://vocab.getty.edu/aat/300256021		
Scope Note			
Inhoudelijke datering			

Naam	Kreitz, Willy	Goedgekeurd	☒
Soort naam	vervaardiger		☐
Referentienummer			
Opmerking naam			
Relaties met andere namen			
Gebruik			
Gebruikt voor			
Equivalent		Categorie	
Naamdetails			
Titel		Geslacht	
Achternaam		Voornamen	
Tussenvoegsels		Naamtoevoegingen	
Voorletters			
Aanhef			
Bronnen en andere informatie over het record			
Bron	RKDartists	Nummer	46378
URL	https://rkd.nl/explore/artists/46378		
Bron	VIAF	Nummer	27933602
URL	http://viaf.org/viaf/27933602		
Bron	wikidata	Nummer	Q2228306
URL	http://www.wikidata.org/wiki/Q2228306		
Bron	ODIS	Nummer	PS_13256
URL	http://www.odis.be/lnk/PS_13256		

Eindnoten

- 1 Een thesaurus is een geordende lijst van termen die in principe enkelvoudige begripseenheden bestrijkt, met vermelding van hun onderlinge semantische relaties, zoals meer algemene en meer specifieke termen, synoniemen en gerelateerde termen. Een voorbeeld van een thesaurus die wordt gebruikt in de cultureel-erfgoedsector is de AAT-Ned, de Nederlandse versie van de Art & Architecture Thesaurus. Voor meer informatie, zie: <http://website.aat-ned.nl/home>.
- 2 Zie: <https://www.projectceest.be/wiki/Glossarium:Thesaurus>.
- 3 HTTP (HyperText Transfer Protocol) is het protocol voor de communicatie tussen een webclient (meestal een webbrowser) en een webserver dat de uitwisseling van documenten over netwerken mogelijk maakt. Het protocol wordt niet alleen veel op het World Wide Web gebruikt, maar ook op lokale netwerken (intranet).
- 4 Een URL is de 'locatie' op een webserver waar een browser een bepaald document kan terugvinden. Een persistente URL is een webadres dat ongewijzigd blijft doorheen de tijd. Door het gebruik van persistente URL's wordt het fenomeen van *linkrot* voorkomen dat optreedt wanneer de pagina waarnaar een URL verwijst niet meer bestaat.
- 5 Een webadres (URI) heeft twee functies: Het geeft een document een 'naam' (URN) waarmee het uniek geïdentificeerd wordt op het web en het bepaalt de 'locatie' (URL) op een webserver waar je browser het document kan terugvinden. Het HTTP-protocol biedt de mogelijkheid een onderscheid te maken tussen 'naam' en 'locatie' van een bestand. Je kunt (met hulp van je webbeheerder) je webserver zo instellen dat hij, op basis van een onveranderlijk webadres, het document op een ander webadres terugvindt. Op die manier kunnen je documenten steeds hetzelfde webadres behouden, wanneer je ze verplaatst of nieuwe versies publiceert.
- 6 DBpedia is een kennisdatabank die informatie uit Wikipedia op een gestructureerd manier als LOD toegankelijk maakt, waardoor het hergebruik ervan veel gemakkelijker wordt. Zie: <http://wiki.dbpedia.org/>
- 7 Geonames is een meertalige databank die meer dan 8 miljoen geografische namen bevat die ruim 7 miljoen entiteiten beschrijven, waarvan 2,6 miljoen bewoonde locaties en 2,8 miljoen alternatieve benamingen. Geonames is vrij beschikbaar als download of als webservice. Gebruikers kunnen data aanpassen in een wiki-interface. Zie: <http://www.geonames.org/> Met behulp van Geonames kun je op een eenvoudige manier een onderscheid maken tussen gemeenten die dezelfde naam hebben, bv. het Kempisch grensdorp Putte en Putte in het zuiden van de provincie Antwerpen.
- 8 The Getty Institute maakte naast de AAT ook andere Getty Vocabularies beschikbaar als LOD: de Getty Thesaurus of Geographic Names (TGN) en de Union List of Artist Names (ULAN)).
- 9 Zie: <http://vocab.getty.edu/doc/>
- 10 Een CMS of Content Management Systeem is een applicatie die de pagina's, afbeeldingen en andere bestanden beheert die samen een website vormen. Een CMS biedt de mogelijkheid om webpagina's aan te maken en te bewerken, afbeeldingen toe te voegen en de presentatie, in de vorm van sjablonen, direct aan te passen. In toenemende mate is een CMS gekoppeld aan een databank (in bv. SQL) waarin de teksten worden opgeslagen. In andere gevallen gebruikt een CMS een XML-bestand om gegevens in te bewaren.
- 11 RDF is een voor het web ontwikkeld standaardmodel voor het coderen van metadata. Het model, dat uitgedrukt wordt in XML, gaat uit van drie onderdelen: object-eigenschap-waarde (een 'RDF-triple'). Het object is de bron die beschreven wordt, de eigenschappen zijn generieke kenmerken van die bron, de waarde geeft invulling aan een eigenschap. Voorbeeld: tafel-kleur-rood. Door objecten op deze wijze te beschrijven, kunnen grote en complexe dataverzamelingen op een uniforme wijze doorzocht worden.
- 12 XML of Extensible Markup Language is, zoals HTML een subset van Standard Generalized Markup Language (SGML). XML maakt de functionaliteit van SGML voor internet mogelijk. Met behulp van XML kan de structuur van tekstdocumenten gedefinieerd worden met behulp van tags en attributen. XML kan ook gebruikt worden om data te beschrijven die normaal gesproken in relationele databasesystemen worden opgenomen.
- 13 JSON staat voor JavaScript Object Notation. Het is een deelverzameling van de programmeertaal JavaScript. Deze wordt gebruikt voor het uitwisselen van datastructuren, met name in webapplicaties die asynchroon gegevens ophalen van de webserver zoals AJAX. De eenvoud van JSON heeft geleid tot een grote populariteit ervan, met name als een alternatief voor XML.
- 14 Zie: <http://openrefine.org/>
- 15 Een koma-gescheiden bestand, of CSV-bestand, in het Engels 'Comma Separated Values', is een specificatie voor tabelbestanden. Het CSV-formaat is het eenvoudigste databaseformaat dat er bestaat. Het bestaat enkel uit tekstgegevens, waardoor het gemakkelijk geïmplementeerd (lezen en/of schrijven) kan worden en het een brede verspreiding kent. Waarden worden in principe gescheiden door komma's, en regels door het nieuwe-regelteken ('\n'). Andere scheidingstekens komen echter ook voor waardoor er problemen kunnen ontstaan als CSV wordt gebruikt om gegevens uit te wisselen. CSV-gegevens kunnen in een rekenblad- of een databaseprogramma worden ingelezen en vervolgens als tabel worden gepresenteerd. Er bestaat geen algemene standaardspecificatie voor CSV.
- 16 Microsoft Excel (volledige naam Microsoft Office Excel) is een spreadsheet- of rekenbladtoepassing. Het .XLS-bestandsformaat is een proprietary bestandsformaat, maar wordt op zeer grote schaal toegepast in Windows- en Mac-platforms. Tot versie 2003 gebruikte het programma een binair formaat, dat in de meeste andere toepassingen kan worden ingelezen. Vanaf versie 2007 wordt een XML-gebaseerd formaat gebruikt dat echter niet door oudere Office-toepassingen kan herkend worden.
- 17 VIAF of Virtual International Authority File is een internationale standaardterminologie voor personen en instellingen. Zie: <https://viaf.org/>
- 18 Meer informatie over alle mogelijke functies in OpenRefine kun je vinden op de website <http://openrefine.org/>, <https://github.com/OpenRefine/OpenRefine/wiki> of <http://freeyourmetadata.org/>. Er bestaat ook een praktische handleiding: Using OpenRefine, door Ruben Verborgh en Max De Wilde (Packt Publishing, 2013).
- 19 SPARQL is een zoektaal (query language) die RDF graphs gebruikt. SPARQL is ontworpen om op webniveau te gebruiken en maakt daarom zoekopdrachten over verspreide bronnen mogelijk ongeacht het formaat. Het creëren van een enkele zoekopdracht over diverse dataopslagplaatsen is makkelijker dan het creëren van meervoudige zoekopdrachten. Het kost ook minder

en levert rijkere resultaten op.

- 20 Veel van de gebruikte query's zijn ook vindbaar online op CEST en kunnen vandaar overgenomen worden in je OpenRefine: https://www.projectcest.be/wiki/Publicatie:Collectiedata_normaliseren_met_Open_Refine en in de handleiding: https://www.projectcest.be/wiki/Bestand:20150430_Handout_Open_Refine_workshop.pdf

In de kijker

Buurten met Erfgoed neemt de basisscholen van Beernem mee op zoektocht

Het project 'Buurten met Erfgoed' neemt basisscholen mee op zoektocht naar het verhaal achter hun eigen omgeving. Want erfgoed vind je overal, of het nu gaat om landschappen, gebouwen, verhalen of gebruiksvoorwerpen. Aan de hand van pilootprojecten wil 'Buurten met Erfgoed' de banden aanhalen tussen scholen en al dit lokale erfgoed. Leraren (en (groot)ouders) werken hiervoor samen met lokale en regionale erfgoed-, cultuur- en natuurmedewerkers. De heemkundige kringen zijn steeds heel enthousiaste partners in deze lokale erfgoedprojecten. In 2016 was het project te gast in Beernem.

In **basisschool De Zonnebloem** hadden de kinderen van het derde en vierde leerjaar net na de paasvakantie al een Buurten met Erfgoed-projectweek. Ze bogen zich over volgende vragen: hoe leefden de kinderen in Beernem tussen 1900 en 1950? Wat deden de kinderen toen? Hoe leerden en speelden ze? Hadden ze het beter of slechter dan wij? In zijn verwerkingsboekje verwoordde Mathieu Claeys uit het vierde leerjaar zijn ervaringen als volgt:

Dag 1. Vanmorgen trokken we de oude kledij aan die de juffen hadden bijeengezocht. Met een zelfgemaakte knapzak stapten we naar de oude cine-

mazaal van Beernem: de Rio, nu The Nooddles. Met spanning keek ik naar de dia's over de vroegere Berenfeesten. Hierbij zagen we hoe de mensen in grote groep de stoet met communietaferelen, trouwpartijen, historische gebeurtenissen, oude ambachten, ... bekeken. Door de oude kledij, het cinematicket van 1 fr. en door naar het leven van de mensen begin 20ste eeuw te kijken, is de projectweek goed gestart. Ik heb veel geleerd over het dagelijkse leven van vroeger op school en thuis. De kinderen haalden toen ook veel streken uit, moesten veel straf schrijven, werden soms in het kolenhok opgesloten en werden zelfs geslagen.

Dag 2. Door de projectweek begon de dag anders dan een gewone schooldag. In onze kledij van anno 1900 speelden we oude gezelschapsspelletjes, zegen gedichtjes met gebaren op en leerden we oude ambachten zoals kantklossen, manden vlechten, naaien en breien. Hierbij kwamen heel wat grootouders helpen. Met mooie stukjes stof, gekleurde draden en naalden konden wij een hartje of beertje kantklossen, een stuk van een sjaal breien of een ketting haken. Carlos en Nicole, de cinema-uitbaters van gisteren, leerden ons oude liederen en gedichten van Ivo Strobbe aan, waaruit wij veel van het leven van vroeger konden leren. Vroeger werd er bij het schrijven ook een andere spelling gebruikt. Het werd alweer een plezierige dag.

Dag 3. Was er vroeger ook tijd voor sport en ontspanning? Wij ontdekten daarover alles in het Patershof. We keken verwonderd en bewonderend naar de prachtige bordeaux oldtimer van Carlos en Nicole. Wauw, zagen de auto's er vroeger zo uit? Eén groep mocht samen met bewoners uit Patershof krulbollen. Je moest krachtig en zo dicht mogelijk met de bol naar een bepaalde plaats gooien. De bol had een schuine kant en daardoor zag je de krul bij het rollen. Een andere groep maakte samen met de bewoners koffie zoals men dat vroeger deed. ... Wauw... wat een verschil met onze koffiezet! De koffie werd dan gepresenteerd in mooie porseleinen

kopjes uit grootmoeders tijd. ... Het was prachtig weer, dus nog even tijd om allemaal samen op het grasplein vol spanning te luisteren naar Carlos die spannende, echtgebeurde Beernemse verhalen vertelde. We hingen aan zijn lippen. Zo zat de projectweek erop. Ik vond het geweldig om zoveel dingen over vroeger bij te leren.

De leerkrachten van De Zonnebloem werkten nauw samen met de Heemkundige kring Bos en Beverveld. Juf Christine van vierde leerjaar: 'We kijken met warme gevoelens terug op de geslaagde projectweek en de gesmaakte medewerking van Carlos Croene en zijn echtgenote van de Heemkundige kring Bos en Beverveld, verschillende grootouders, de verantwoordelijke van het rusthuis, mensen bij wie we kleren konden ronselen en de uitstekende samenwerking met mijn collega's. Er kwamen heel wat voorbereiding, afspraken en organisatie bij kijken, maar als je dat afweegt tegen het enthousiasme van de leerlingen was het een voltreffer. De kinderen zullen het hun verdere leven blijven onthouden. We gaan hier zeker nog een vervolg aan breien.'

In **Sint-Joris**, een deelgemeente van Beernem, doken de leerlingen van het derde en vierde leerjaar van de Vrije Basisschool samen met de lokale Cultuurhistorische Kring honderd jaar terug in de tijd. Een Canadese majoor gidste de leerlingen door het dorp en liet hen kennis maken met een duivenmelker die geheime boodschappen verstuurt, de behendigheid van een lattenkliever, de rituelen rond de Vrijheidsboom, de verhalen van de strenge 'Suisse' en zijn hellebaard, een verborgen kasteel en het geheime recept van de 'stovekoeke'.

Enkele getuigenissen:

Fabrice, derde leerjaar: 'Ik vond het leuk om te weten hoe de Lattenklieversstraat aan zijn naam kwam.'

Alexi, derde leerjaar: 'Weet je dat ze de brug verschillende keren lieten ontploffen? Boem! Alles in de lucht!'

Kjorben, derde leerjaar: 'Het was tof om naar het duivenlokaal "Nu of nooit" te gaan en te weten wat er op het briefje rond het pootje van de duif stond.'

Laure, vierde leerjaar: 'We waren verkleed zoals honderd jaar geleden, iedereen zag er mooi uit. Er waren drie heren, ik was geschrokken dat ze er zoveel over wisten. Het was supertof, dit vergeet ik nooit.'

Juf Nadine, derde leerjaar: 'Het was fijn om met de vrijwilligers van de Cultuurhistorische Kring te

werken. Velen van hen zijn oud-leerlingen van onze school. Bij een kop koffie kwamen hun persoonlijke herinneringen naar boven over de zuster die losstaande melktandjes trok, een andere zuster die harmonium speelde en het kattenkwaad dat ze uithaalden.'

In **De Notelaar**, een basisschool in deelgemeente Oedelem, trokken de leerlingen zelf op onderzoek om een antwoord te vinden op hun eigen vragen met betrekking tot de geschiedenis en het erfgoed van hun buurt. De leerlingen zochten individueel naar de oorsprong van hun eigen straatnaam. Samen vlooden ze uit hoe de omgeving van hun school er vroeger uitzag. Ze onderzochten welke belangrijke gebouwen of andere erfgoedelementen bewaard bleven en waarvoor zij dienden. Hiervoor deden de leerlingen een beroep op hun ouders, grootouders, oudere bewoners uit het dorp en de erfgoeddeskundigen van de heemkundige kring, bibliotheek en gemeentelijke cultuurdienst.

Dinsdag 31 mei beleefde het project van de school zijn hoogtepunt. In groepjes van vijf trokken de leerlingen op erfgoedfotozoektocht. Via een trage weg doorheen het dorp kwamen ze langs de ruïnes van een oude steenbakkerij, geboortehuizen van bekende bewoners, het kerkhof en het schepenhuis. Op de markt doken ze in een inderhaast leeggepompte

bunker uit de Eerste Wereldoorlog.

Een van de leerlingen vatte het mooi samen: ‘We moesten het allemaal zelf uitzoeken, zelf de vragen stellen. Dat blijft beter hangen dan leren in de klas.’ In september volgt nog een Buurten met Erfgoed-activiteit voor de basisscholen De Regenboog en De Drie Beertjes. Deze gemeenteschool en katholieke basisschool bundelden de krachten met de Heemkunde Kring Bos en Beverveld om een hele projectdag in het teken van hun omliggende erfgoed te vullen. Door omstandigheden werd deze dag verlegd.

Enkele reacties van de heemkundige kringen:

Cultuurhistorische Kring Sint-Joris: ‘We waren positief verrast dat kinderen zich op zo’n korte tijd konden inleven in het project. Ze luisterden echt heel aandachtig. Ze vertelden het ook thuis merkten we aan de reacties op Facebook. Het was wel druk voor ons, maar we vonden het tof dit voor de schoolkinderen te doen. In return gaat de school ons in november helpen met een activiteit van de kring op 11 november. We vonden het wel een beetje spijtig dat we niet genoeg middelen hadden om militaire voertuigen tot in Sint-Joris te laten komen voor de projectdag.’

Heemkundige kring Bos en Beverveld: ‘We hebben de reacties van de kinderen verwerkt in een artikel voor ons jaarboek. Ze waren heel enthousiast. Het project zorgde ervoor dat we een veel nauwer contact met de scholen kregen. We hebben elkaar echt gevonden. We zijn daarom heel opgetogen over dit project.’

‘Buurten met Erfgoed’ is een project van het agentschap Onroerend Erfgoed in samenwerking met FARO, CANON Cultuurcel, Educatie voor Duurzame Ontwikkeling, Heemkunde Vlaanderen, Herita, De Bardijnen en de regionale erfgoedcellen. De deelnemende scholen en enkele lokale erfgoedinstellingen werkten samen een erfgoedproject over, met en in de schoolbuurt uit. Samen schreven ze het scenario van het project dat de school later in het schooljaar met de kinderen uitvoerde. De ene partner in het project was de school met haar ‘kinddeskundigen’: de leerkrachten en eventueel de ouders of grootouders die zich hiervoor wilden engageren. De andere partners in het project waren de ‘erfgoeddeskundigen’ uit de buurt, wijk, gemeente of regio: sleutelfiguren uit de omgeving, de gemeentelijke cultuurdienst, de heemkundige kringen, plaatselijke verenigingen en musea, ... Een externe procesbegeleider van Mooss, Chris Ferket, zorgde voor een diepgaande, creatieve manier van begeleiding zodat de erfgoeddeskundigen hun aanbod of inbreng ook op de behoefte van de school afstemmen.

© foto’s: Kris Vandevorst (agentschap Onroerend Erfgoed), Conny Lambert (gemeente Beernem), Hildegard Vangenechten (FARO) en Anja Smeers (De Zonnebloem)

Tekst: Daphné Maes, Jan Van Den Bossche en Hildegard Van Genechten.

Erfgoeddag 2016

Rituelen uit de tijd van het rijke Roomse leven in en rond de kerk van Poesele

De neogotische Sint-Laurentiuskerk van Poesele werd in de periode 2014-2016 prachtig hersteld en gerestaureerd door de gemeente Nevele. Met het kerkenplan dat nu voorligt in Nevele naar aanleiding van de herschikking van de dekenijen in het bisdom Gent zal de kerk van Poesele vanaf volgend jaar waarschijnlijk niet meer gebruikt worden voor de eredienst. Het kerkbestuur wilde daarom in 2016 hun kerk nog eens extra in de kijker plaatsen en nam hiervoor contact op met heemkring Het Land van Nevele. Zo werd overeengekomen om zowel met Erfgoeddag als Open Monumentendag de kerk open te stellen voor allerhande activiteiten.

‘Rituelen uit de tijd van het rijke Roomse leven in

en rond de kerk van Poesele' was de titel van de tentoonstelling op Erfgoeddag. André Bollaert, als plaatselijk deskundige, stelde de tentoonstelling samen en kon hiervoor rekenen op de medewerking van de bestuursleden van de heemkring, de cultuurdienst van de gemeente Nevele, de parochies van groot Nevele en enkele particulieren.

Voor de ouderen onder ons werd het een verre herinnering aan, voor de jongeren de kennismaking met een wereld waarvan men het bestaan niet vermoedde.

De tentoonstelling bestond uit twee delen. Een eerste deel belichtte de sacramenten en de voorwerpen die bij de toediening ervan gebruikt worden of werden. Een tweede deel belichtte de rituelen of gebruiken die hier bestonden of soms nog bestaan. In dit volksreligieuze werd aandacht besteed aan de rituelen bij het bezweren van onheil, het verdrijven van het kwaad, hekserij en tovenarij, paasnagels, persjonkelen, een kapel op paardenpoten en lokale volksverhalen. Er werden vijf gegidste rondleidingen gehouden. Zo'n tweehonderd personen kwamen de tentoonstelling bezoeken.

De tentoonstelling bleef enkele namiddagen open tot en met 8 mei en werd afgesloten met een orgelrecital op het geklasseerde Louis Lovaertorgel door Jan Moeyaert, organist van de Sint-Laurentiuskerk. Door tussenkomst van de culturele dienst van de gemeente Nevele zal de tentoonstelling te bezichtigen zijn voor iedereen via de link:

www.nevele.be/erfgoeddag .

Nu zijn we bezig aan de voorbereiding van OMD en gaan we in samenwerking met Monumentenwacht Oost-Vlaanderen de kerk opnieuw openstellen. Zo kan de zolder van de kerk bezocht worden (zie: www.landvannevele.com), wordt het orgel bespeeld, is er een tentoonstelling en een kinderzoektocht in en rond de kerk. Andere bezienswaardigheden op OMD in Poesele zijn de vroegere pastorie en het vroegere gemeentehuis.

Tekst: André Bollaert

Meiboomplanting op Erfgoeddag bij volkskunstgroep Drieske Nijpers

In het oude Europa geloofde men dat het planten van de meiboom leidde tot vruchtbaarheid voor vee, akkers en mensen. Sinds 1969 houdt volkskunstgroep Drieske Nijpers uit Sint-Gillis-

Waas dit gebruik in stand met de winterverbranding, meilieder en meispielen.

Het thema van de Erfgoeddag 2016, "Rituelen", sloot perfect aan bij onze meiboomplanting. De Roomanmolen in Sint-Pauwels werd het fraaie decor om de mei-traditie voor te stellen aan het publiek van de Erfgoeddag. Na contacten met MOLA, het Provinciaal Molencentrum, kon de molen op 24 april ook in werking gesteld worden door toegewijde molenaars. Bezoekers waren zo alvast in de gelegenheid om kennis te maken met het ambacht van de molenaar en het unieke mechanisme van de molen.

Tegelijkertijd kon men zien hoe de meiboom, een rechte berk versierd met een groene krans en linten, naar het meiveld gedragen werd door de stoere jongelingen van Drieske Nijpers. Tijdens het zingen van meilieder werd een stropop verbrand, als symbool voor de winter die verjaagd wordt. Vervolgens werd de berk opgetrokken als zinnebeeld voor al wat fris en jong is.

De aanwezige ongehuwde jongens streden als vanouds in uitdagende meispielen, voor de titel van meigraaf. In een spannende finale behaalde Tom Van Roey de overwinning en kroonde Elena Inzé tot meigravin. Vervolgens werd het meipaar geëerd met een vlaggenroet en "de Margriet", een lintendans rondom de meiboom.

Bevriende volkskunstgroep Reintje Vos uit het

naburige Kemzeke kwam de rangen versterken en gaf een mooi optreden voor het enthousiaste publiek. Drieske Nijpers en kinderdansgroep Marie Katrien brachten hun programma van traditionele en nieuw gecreëerde volksdansen, opgeluisterd met enkele volkse liedjes. Onze sympathisanten waren zoals steeds trouw op post voor het bedienen van streekbieren, koffie en gebak.

In de meispen van 30 april 2017 kan Tom zijn titel van meigraaf verdedigen. Dan viert volkskunstgroep Drieske Nijpers zijn 50-jarig jubileum. Het wordt een bijzonder feestelijke editie van de meiboomplanting volgend jaar, beloofd! Met dank aan: college van Burgemeester en Schepenen van Sint-Gillis-Waas, gemeentelijke diensten Communicatie, Cultuur en Toerisme, MOLA, het Provinciaal Molencentrum, volkskunstgroep Reintje Vos en de vele vrijwilligers.

Tekst: Katlijn Van Acker

De mei steken

De mei steken of een eglantier (wilde rozelaar) planten vóór het huis van de geliefde, is een zeer oud gebruik. Verschillende liederen bezingen de meie-minnetijd en het planten van de mei.

“Och ligdy nu en slaept
Mijn uitvercoren bloeme?
Och ligdy nu en slaept
In uwen eersten droome?
Ontwaect u, soete lief
Wilt door u veynster comen!
Staet op, lief, wilt ontfaen
den mey met sinen bloemen

< Antwerps liedboek van 1544 >

Bij de huidige meivieringen, wanneer alle meisjes naar huis zijn, gaan de jongens op stap om “de mei te gaan steken”. ’s Morgens vinden de ongehuwde meisjes dan een fraai verwoord gedicht, en een geurige meitak of bloemen aan hun voordeur. Bezoekers van de Erfgoeddag konden een van de meigedichten meenemen als herinnering aan deze mooie traditie.

Vlaggenrituelen in KSA en VKSJ in West-Vlaanderen

Twintig jaar archiefwerkgroep

Altijd Jarig

Reeds twintig jaar bestaat in KSA Noordzeegouw (West-Vlaanderen) de archiefwerkgroep Altijd Jarig. Die werkgroep ordent, beschrijft en houdt het provinciaal archief levend. Ze verzamelt het jeugdbewegingsmateriaal vanaf het ontstaan in 1928 en brengt de geschiedenis onder de aandacht van de huidige en in herinnering van vroegere leiders en leidsters. In die voorbije periode konden de vrijwilligers ruim achthonderd dienstverleningen noteren. Plaatselijke groepen, thesisstudenten, heemkundige kringen en oud-leden kennen duidelijk reeds de weg.

Ze hebben bijzondere aandacht voor vlaggen, niet alleen omdat KSA Noordzeegouw er in de loop van de jaren zelf meer dan 50 liet maken, maar ook omdat ze zorgvuldig bewaard en ter beschikking gesteld worden. Altijd Jarig kwam AKVS- en KSA-vlaggen op het spoor tijdens een 'vlaggenoffensief' dat al een aantal jaren loopt. Ze lanceerden oproepen in het leidersblad Golfslag en op de website, fotografeerden groepsvlaggen tijdens een provinciale startdag in Wevelgem en tijdens de piratengouwdag voor kabouters en pagadders van 2008 in Tillegem en ontvingen soms lang gekoesterde vlaggen van hoogbejaarde oud-KSA'ers. Om die vlaggen zo vlak mogelijk te kunnen bewaren kregen ze in 2010 van de zusters van Liefde uit Roeselare een sacristiekast met grote laden.

Erfgoedtentoonstelling 'Hijs de vlag!'

De Erfgoeddag van 24 april 2016 had als thema 'Rituelen'. Was dit geen schitterende kans om de vlaggen en de bijhorende rituelen in KSA en VKSJ te belichten? Onder de titel 'Hijs de vlag!' kregen vlaggen uit Oost- en West-Vlaanderen de aandacht. Dit bood een prachtkans om met de collectie en het archief naar buiten te komen. De zoektocht boorde ook een rijke ader van verborgen KSA- en VKSJ-vlaggen aan. Schitterende oude, maar meteen ook broze vlaggen kwamen na jaren nog eens uit hun doos of koffer en konden eventjes opnieuw het licht zien. De

ontwerptekeningen van de Brugse firma's arte/grossé en Insignia (voorheen Slabbinck) waren een waardevolle aanvulling en toonden een beeld van hoe een vlag tot stand komt.

Zes rituelen in KSA en VKSJ van vroeger en nu kwamen aan bod: de vlaggenwijding, de groet aan de vlag bij het hijsen en strijken ervan, de belofte bij de vlag, de wacht bij de vlag en uiteraard het meedragen van de vlag waar je als groep aanwezig bent. Zelfs de vlaggenroof ontbrak niet. De zoektocht leidde naar oude tijdschriften, de plaatselijke erfgoedcel (erfgoed Zuidwest) en de vele de scholen waar KSA, VKSJ en Roodkapjes actief waren. Via een enquête bij de 88 huidige groepen werd gepeild naar het omgaan met vlaggen vandaag.

In de verschillende zalen en gangen van het secretariaat van KSA West en KSA Noordzeegouw werden de vlaggen en de rituelen voorgesteld: zowel vlaggen van verdwenen groepen als van nog actieve Oost- en West-Vlaamse groepen hingen uit. Uitzonderlijk waren de studenten-vlaggen van Gullegem (1912) met het wapen van paus Pius X, van Blankenberge (1925, huis English) en van Izegem (1920). Blikvanger was

ook de beruchte Romevlag die paus Pius XI in 1931 niet wou zegenen en die gerestaureerd werd en permanent uithangt in de foyer van het KSA-secretariaat. Ook de vlaggen van de eerste VKSJ-groep (Gijzegem) en eerste KSA-groep (Sint-Niklaas) van Oost-Vlaanderen kregen de nodige aandacht.

In de expositie was ook ruime aandacht voor de iconografie met situering van de symboliek in het tijds kader en met gebruik van originele ontwerp tekeningen, voor vlaggenattributen zoals soorten pieken en linten en voor de fabricatie en de bewaring van vlaggen.

Publicatie 'Hijs de vlag!'

Bezoekers aan de expositie hadden zo genoten van dit kleurrijke erfgoed tijdens die ene dag, dat de gowleiding van KSA Noordzeegouw besliste om die pracht te bestendigen in een publicatie. Zij kreeg als naam '**Hijs de vlag, vlaggenrituelen in KSA & VKSJ in West-Vlaanderen**'. De auteurs zijn ervan overtuigd dat hun jeugdbeweging vanaf nu op een ander wijze zal omgaan met hun kostbaar symbool.

Het boek telt 120 rijkelijk geïllustreerde bladzijden en kost 17 euro (voortekensprijs). De oplage is beperkt. Wil je het boek vooraf reserveren, laat dan voor 1 september iets weten via info@ksanoordzeegouw.be of altijdjarig@ksanoordzeegouw.be en betaal de 17 euro op rekening BE74 4675 0073 5107 met vermelding van 'hijs de vlag' en je naam. Je mag ook telefoneren naar 056/40 48 12. Na betaling kan je het vanaf 8 september afhalen in het secretariaat van KSA Noordzeegouw en KSA West: Dwarsweg 1, 8560 Gullegem.

Het inventarisatiewerk is nog niet af. Wie als particulier of heemkundige kring zelf nog KSA- of VKSJ-materiaal (vlaggen, uniformen, uitgaven en andere documenten) liggen heeft, kan contact opnemen met KSA. Ook wie een goede bestemming zoekt voor zijn KSA of VKSJ-archivalia of -realia is er aan een goed adres. KSA beschikt over een ruim archief.

Tekst: Eric Colenbier en Herman Leber

